

**CONSEIL ECONOMIQUE ET SOCIAL
ECONOMISCHE EN SOCIALE RAAD**

RÉGION DE BRUXELLES-CAPITALE - BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

De Handelingen van het Colloquium

30 mei 2013

**DE DUBBELE
INTERNATIONALE
UITDAGING
VAN BRUSSEL**

Inhoud

Welkomstwoord en inleiding van Joëlle Delfosse <i>Directrice van de ESRBHG</i>	blz. 7
Sessie 1: Brussel, de internationale metropool verankeren , van Christian Kesteloot <i>Voorzitter van de zitting. Hoogleraar Aardrijkskunde aan de KU Leuven en aan de ULB</i>	blz. 11
Brussel, kleine wereldstad , met Christian Vandermotten <i>Emeritus hoogleraar aan de ULB</i>	blz. 13
De wording van de hoofdstad van Europa van Marie-Laure Roggemans <i>Afgevaardigde van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in de ontwikkeling van de Europese wijk</i>	blz. 23
De wording van de hoofdstad van Europa van Carlo Luyckx <i>Directeur van de Verbindingsbureau Brussel-Europa</i>	blz. 29
Panelgesprek onder leiding van Christian KESTELOOT	
Brussel, wereldhoofdstad van de NGO's ?	blz. 35
Pierre Verbeeren , <i>Directeur-generaal van Dokters van de Wereld</i>	blz. 35
Pierre Baussand , <i>Directeur van het "Social Platform"</i>	blz. 39
Jean Pletinckx , <i>Director Supply & Logistic Support van AZG</i>	blz. 43
Philippe Antoine , <i>Directeur-generaal van de GOMB</i>	blz. 49
Sessie 2: Brussel, de mondialisering "langs onder" , door Benjamin Wayens <i>Voorzitter van de zitting. Lector aan de ULB</i>	blz. 53
Mondialisering "langs onder" en ondergrondse economie in Frankrijk door Lamia Missaoui <i>Lector aan de universiteit van Versailles-Saint Quentin en Yvelines, Laboratoire PRINTEMPS</i>	blz. 55
De arbeidswereld voor personen uit de diversiteit van Brussel en de uitdagingen ervan , door Andrea Rea <i>Hoogleraar Sociologie aan de ULB, Directeur van de GERME</i>	blz. 65
De constructie van Europa, stedelijke beleidsvoeringen en integratie van de "etnische minderheden". Het geval van Birmingham , door Lionel Arnaud <i>Hoogleraar sociologie aan de Universiteit Paul Sabatier van Toulouse</i>	blz. 75

Panelgesprek onder leiding van Benjamin WAYENS

Mondialisering “langs boven” in Brussel: een succes ? blz. 85

Saïd Serrokh, Sales & Development Director, Tonton Chami B.V.B.A. blz. 87

Joris Tiebout, CEO, Abattoir N.V. blz. 91

Martin Rosenfeld, Assistent, ULB blz. 95

Lahcen Hammou, Atrium Brabantstraat blz. 99

Tim Cassiers, Onderzoeker, KUL blz. 103

**Sessie 3: Hoe kan men de opportuniteiten van Brussel als “globale stad”
aangrijpen voor de economische en sociale ontwikkeling ervan?** door **Eric Corijn**
Voorzitter van de zitting. Emeritus hoogleraar van de VUB blz. 107

Toespraak door **Céline Fremault**
Minister van Economie en Tewerkstelling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest blz. 111

Toespraak door **Rudi Vervoort**
Minister-President van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest blz. 121

Debat onder leiding van **Eric Corijn** blz. 125

Besluiten door **Olivier Willocx**
Voorzitter van de ESRBHG blz. 139

Joëlle Delfosse

Inleidende toespraak

De dubbele internationale uitdaging van Brussel

30 mei 2013

Joëlle Delfosse,
Directrice van de ESRBHG

Dames, Heren,

Graag heet ik u welkom op dit colloquium georganiseerd door de Economische en Sociale Raad voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, met de wetenschappelijke steun van het "Brussels Studies Institute". Dit colloquium is gewijd aan de dubbele internationale uitdaging van Brussel, en uw talrijke aanwezigheid hier vandaag getuigt – alsof dit nodig zou zijn – van het cruciaal belang van het thema van deze studiedag.

Het betreft een onderwerp dat na aan het hart ligt van de sociale gesprekspartners en waaraan zij bijzondere aandacht besteden.

Zo bracht de Economische en Sociale Raad in januari 2012 op verzoek van de Brusselse regering een advies uit over het Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling (of GPDO). Dit advies paste in het kader van de New Deal die is gesloten tussen de Regering en de sociale gesprekspartners, en waarvan de 1ste As voorziet dat de Raad als bevoorrechte partner wordt betrokken bij de opstelling van het sociaaleconomisch luik van het ontwerp van GPDO.

Dit advies wees met name op de noodzaak van een harmonisch verband tussen de exogene en endogene economie. Ik citeer:

« De Raad wil dat een al te eenvoudige benadering wordt vermeden, die de exogene ontwikkeling en de endogene ontwikkeling tegenover elkaar zou stellen. Men moet ervoor zorgen dat deze elkaar aanvullen. Omwille van de specifieke rol van Brussel, op internationaal, Europees, federaal en gewestelijk vlak, vormt de economische impact de ruggengraat van zijn economie.

Brussel heeft met andere wereldsteden de aanwezigheid gemeen van een groot aantal personen van vreemde origine. De impact van hun aanwezigheid op de sociaaleconomische structuur van het dagelijks leven is aanzienlijk. Deze realiteit moet

in aanmerking worden genomen in de visie op de toekomst van Brussel om zijn internationale dimensie te grondvesten.

Bijgevolg is het voor de Raad belangrijk dat de gewestelijke beleidsvoering de exogene economie van Brussel kan promoten, zonder echter de ontwikkeling van zijn endogene economie te verwaarlozen. »

Naar mijn mening raken we hier de kern van de debatten die we vandaag zullen voeren tijdens de drie sessies van ons colloquium:

- het eerste gedeelte van de voormiddag zal gewijd zijn aan de verankering van de internationale metropool te Brussel;
- vervolgens zal de mondialisering “langs onder” worden besproken;
- deze namiddag zullen we stilstaan bij de vraag hoe men de kansen, die Brussel als “globale stad” biedt, kan grijpen om haar economische en sociale ontwikkeling te bevorderen.

Professor Christian Kesteloot heeft aanvaard om de eerste sessie voor te zitten. Ik dank hem van harte voor zijn medewerking.

Ik verleen hem nu het woord en wens u alvast een zeer interessante dag.

Christian Kesteloot

SESSIE 1: Brussel, verankering van de internationale metropool

Christian Kesteloot

Docent geografie aan de KU Leuven en de Université Libre de Bruxelles

Christian Kesteloot is geograaf en voormalig onderzoeksdirecteur bij het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen (FWO). Momenteel doceert hij aan het departement Aard- en Omgevingswetenschappen van de KU Leuven. Hij is tevens professor aan de ULB waar hij sociale en stedelijke geografie doceert, de sociale en economische geografie van China, Japan en van de landen in ontwikkeling, evenals de geschiedenis van het geografisch denken. Hij is vooral werkzaam op het vlak van de sociaal-ruimtelijke differentiatie van de steden en de impact ervan op de integratie van de jeugd, de migranten en de armen. En ook al concentreert zijn onderzoek zich overwegend op Brussel, toch creëert hij meestal eveneens een vergelijkend perspectief tussen verschillende westerse steden.

Christian Vandermotten

I. Brussel, kleine wereldstad

Christian Vanderमotten

Professor emeritus aan de Université Libre de Bruxelles.

Christian Vanderमotten is doctor in de geografische wetenschappen en licentiaat stedenbouw. Hij heeft economische, politieke en stedenbouwkundige geografie en ruimtelijke ordening gedoceerd aan de ULB. Hij was er tevens voorzitter van het "Institut de Gestion de l'Environnement et d'Aménagement du Territoire et du Département de Géographie". Zijn werkzaamheden hebben meer bepaald betrekking op Brussel, Wallonië en Europa, tegen een macro-geografische achtergrond waarbij grote aandacht wordt besteed aan de vorming van de ruimtelijke structuren.

Hij is lid van de "Classe des Lettres" van de "Académie Royale des Sciences, des Beaux-Arts et des Lettres de Belgique".

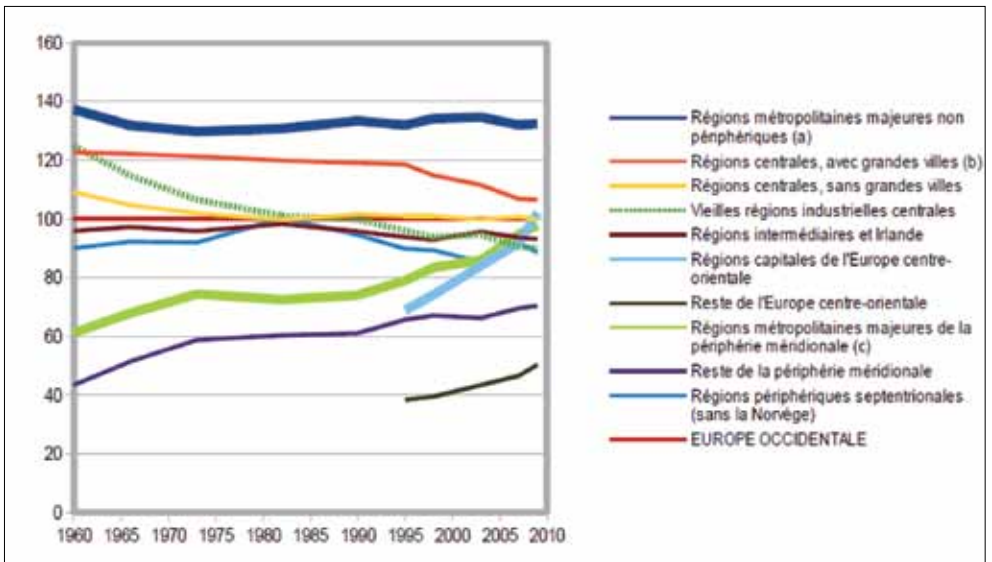
Laat ons eerst de situatie van Brussel onderzoeken op basis van een vergelijking met andere wereldsteden.

De eerste grafiek geeft de evolutie weer van het BBP per inwoner voor elk structureel type van regio in Europa. U zal vaststellen dat de grote metropolitane regio's een zeer sterke positie innemen.

De rangschikkingen van Eurostat, die Brussel tot de eerste Europese regio's rekenen inzake BBP/inwoner, zijn van geen enkele betekenis. Immers, het BBP van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt verdeeld over de inwoners van het Gewest, terwijl het BBP wordt voortgebracht door het hele tewerkstellingsbekken. Toch is het zo - als men uitgaat van het gebied binnen de grenzen van de functionele gehelen van de tewerkstellingsbekkens - dat de vette blauwe lijn in figuur 1, die de centrale metropolitane regio's in West-Europa weergeeft, er duidelijk op wijst dat deze wel degelijk bovenaan staan in de rangschikking op basis van het BBP per inwoner. De zeer lichte daling van hun niveau in de jaren '60 en aan het begin van de jaren '70 stemde overeen met hun desindustrialisatie een fenomeen dat Brussel op bijzonder dramatische wijze heeft ondergaan. Vervolgens, tijdens de post-fordistische periode van globalisatie, tertiarisering en van de financialisering van hun economie, hebben deze grote wereldsteden eerder een relatieve licht stijgende tendens vertoond, of op zijn minst hun gemiddelde niveaus versterkt die 30 tot 40 % boven het Europees gemiddeld niveau liggen. De wereldsteden van Centraal- en Oost-Europa hebben een nog meer spectaculaire relatieve stijging gekend, omwille van de eenvoudige reden dat de dispariteit inzake uitrustingen en inschakelingsniveau in de mondiale

netwerken tussen deze steden en de rest van hun nationaal grondgebied heel wat groter is dan in West-Europa. Deze aanzienlijke toename van de regionale verschillen in deze landen vormt er trouwens een reëel probleem..

Wat ligt aan de basis van dit succes van de grootste internationale wereldsteden? Welnu, het zijn enerzijds steden met de hoogste concentraties van voorstedelijke economieën, en anderzijds verenigen zij de meeste hoogopgeleide werkgelegenheid en kennen zij de hoogste productiviteitsniveaus. Zij trekken bijgevolg de hoogst opgeleide personen en jongeren aan.

Figuur 1

Ten tweede vormen de grote wereldsteden knooppunten in een gemondialiseerde en geglobaliseerde economie die werkt op basis van netwerken. Er zijn misschien andere elementen die we minder in de kijker plaatsen maar waarmee rekening dient gehouden wat betreft het BBP. Zo zijn er de vastgoedactiviteiten die van belang zijn bij de berekening ervan. Hoge vastgoedprijzen, ook vanuit een speculatief oogpunt, jagen het BBP per inwoner de hoogte in. Dit is niet noodzakelijkerwijs een positieve zaak, behalve dan voor het vastgoed. Dit gezegd zijnde, de zeer sterke economische positie van de centrale metropolitane regio's wordt voornamelijk verzekerd door personen met een hoog kwalificatie- en productiviteitsniveau. Terzelfder tijd vormt de sociale dualisatie een bijzonder groot probleem in deze regio's, in de mate waarin er maar weinig werkgelegenheid voorhanden is voor laaggeschoolden. Ondanks hun economische welvaart scheppen deze regio's trouwens vaak minder arbeidsplaatsen dan de andere regio's van het land. Het betreft immers arbeidsplaatsen met een zeer hoge productiviteit. Enkel werkgevers, die absoluut in deze centrale zones moeten zijn, aanvaarden om een meerkost te betalen, met name inzake vastgoed.

De concentratie van bevolking en activiteiten, in het bijzonder in deze centraal gelegen metropolitane regio's, in een centrale Europese ruimte tussen het centrum en zuiden van Engeland tot in het noorden van Italië (het betreft de "blauwe banaan" die geograaf Roger Brunet een veertigtal jaren geleden heeft bedacht), vanzelfsprekend met inbegrip van de Parijse regio ook al bevindt deze zich enigszins in de marge van deze centrale Europese ruimte, verenigt 60% van de Europese bevolking en vertegenwoordigt 72% van het Europees BBP op 19% van het grondgebied van de Europese Unie. Het betreft hier de voortzetting van een situatie waartoe de aanzet werd gegeven in de Middeleeuwen. Dit wordt aangetoond door de kaart van de economie van het Middeleeuwse Europa (zie figuur 2). Deze bestaat uit twee polen:

- een pool aan het uiteinde van de handelswegen uit het noorden (Vlaanderen, en Nederland in de brede zin van het woord);
- een pool aan het uiteinde van de handelswegen uit het oostelijk gedeelte van het Middellandse Zeegebied naar het noorden van Italië;

Tussen beide polen zijn er belangrijke handelsstromen. Denken we maar aan de talrijke ontmoetingen die plaatsvonden op de handelsbeurzen in de Champagnestreek of langsheen de as van de Rijn.

Figuur 2

Deze continuïteit in de tijd is opmerkelijk, want ook deze gebieden hebben de industriële revolutie gekend. Deze is zelfs nagenoeg onbegrijpelijk indien niet enerzijds wordt verwezen naar de grote Middeleeuwse stedelijke centra die zeer vroeg plaatsen zijn geweest waar een concentratie van kapitaal ontstond en zich een belangrijke handelsbourgeoisie vormde, en anderzijds naar het feit dat een proces van zelfvermenigvuldiging van het kapitaal er de industriële revolutie heeft bevorderd.

Brussel bekleedt een enigszins bijzondere positie onder de grote internationale wereldsteden die zijn weergegeven in figuur 3 (hoe roder, hoe hoger het niveau van de internationalisering). Brussel is ongetwijfeld een internationale stad, en zelfs een zeer belangrijke wereldstad wat betreft bepaalde aspecten. Maar terzelfder tijd is het een wereldstad met een specifiek profiel, een wereldstad die onvolledig is.

Figuur 3

De kaart hierboven geeft aan wat er zonet is gezegd over de positie van Brussel (in gele kleur). Wat blijkt? Brussel is uiteindelijk een zwakke stad als het gaat om de vestiging van maatschappelijke zetels en economische beslissingscentra van het hoogste niveau. Het globaal economisch belang van het Gewest is daarentegen redelijk groot omdat multinationals in Brussel vertegenwoordigingen vestigen om er banden te smeden met de politieke overheid, omwille van de aanwezigheid van de Europese instellingen. Men trekt bijgevolg vooruitgeschoven diensten aan die de verbinding met deze netwerken op wereldvlak verzekeren. En hier scoort Brussel dan weer goed.

Europe	Positionnement économique			Recherche et développement	Capital humain, culture, mode, échange d'informations	Importance politique
	Localisation des sièges sociaux	Importance économique globale	Place dans les réseaux de services avancés			
Villes mondiales	Paris Londres	Londres Paris	Londres (α ++) Paris (α +)	Paris	Londres Paris	Bruxelles Paris Londres
Villes majeures	La Haye	Francfort	Milan (α)	Londres	Bruxelles	Genève
	Munich	Bruxelles	Madrid (α)	Munich	Moscou	Vienne
	Moscou	Moscou	Moscou (α)	Madrid	Vienne	Rome
	Madrid	Berlin	Francfort (α)	Vienne	Berlin	Madrid
	Rome	Milan	Amsterdam (α)	Copenhague	Zurich	Stockholm
	Amsterdam	Munich	Bruxelles (α)	Helsinki	Barcelone	Berlin
	Cologne	Zurich	Dublin (α -)	Stockholm	Madrid	Moscou
	Düsseldorf	...	Zurich (α -)	Athènes	Francfort	Copenhague
	Stuttgart	...	Munich (α -)	Rome	Munich	Francfort
	Francfort	...	Varsovie (α -)	Berlin	Stockholm	Barcelone
Essen	...	Vienne (α -)	Bruxelles	Rome	Milan	
Zurich	...	Barcelone (α -)	...	Amsterdam	Dublin	
Bruxelles	...	Lisbonne (α -)	...	Genève	Zurich	
	Fortune, 2011	Knight Economic, 2011	GalWC, 2010	Etude DATAR 2011	AT Kearney, 2012	AT Kearney, 2012

Figuur 4

Het beperkte aantal maatschappelijke zetels van grote wereldbedrijven in België, en te Brussel in het bijzonder, is het gevolg van de financialisering en internationa- lisering van het traditioneel Belgisch grootkapitaal dat zijn industriële en nationale specificiteit heeft opgegeven. Een gevolg van deze situatie is de zwakke positie van Brussel op het vlak van onderzoek en ontwikkeling (O&O), in de mate waarin deze een zeer strategische activiteit is die dan ook vaak gevestigd is in de nabijheid van maatschappelijke zetels.

De positie van Brussel is enigszins beter als men rekening houdt met Waals-Brabant en de omgeving van Leuven. De relatief zwakke positie van Brussel inzake O&O is bijgevolg niet te wijten aan een gebrek aan wetenschappelijke productie te Brussel,

vermits het wetenschappelijk potentieel en de wetenschappelijke productie er zeer aanzienlijk zijn. De toepassing inzake O&O is echter middelmatig. Brussel behaalt daarentegen een zeer hoge score als het gaat om politiek belang en om de beschikbaarheid van menselijk kapitaal en inschakeling in de culturele wereld..

Brussel is bijgevolg een wereldstad, maar in tegenstelling tot het topniveau van Londen en Parijs, twee "global cities" die in de tabel de twee eerste plaatsen innemen (figuur 4), bekleedt het in deze mondialisering variabele posities al naargelang het onderzochte gebied.

Deze positie van Brussel als enigszins bijzondere wereldstad houdt vanzelfsprekend rechtstreeks verband met de aanwezigheid te Brussel van de Europese en internationale instellingen.

De internationale instellingen zijn goed voor ongeveer 6% van de werkgelegenheid te Brussel. Men mag niet vergeten dat een aanzienlijk gedeelte van deze werkgelegenheid en van het BBP die wordt gecreëerd door deze instellingen niet is opgenomen in de Belgische nationale boekhouding. Dit betekent dat het reëel BBP van Brussel hoger ligt dan weergegeven in de statistieken. Indien de afgeleide effecten worden meegerekend, enkele jaren geleden is een raming verricht en deze is ongetwijfeld nog steeds geldig, dan is 14% van het BBP en van de Brusselse werkgelegenheid rechtstreeks of onrechtstreeks het gevolg van de aanwezigheid van deze instellingen. Dit percentage kan laag lijken maar men mag niet uit het oog verliezen dat een aanzienlijk gedeelte van het BBP van om het even welke stad wordt gecreëerd door de residentiële basisactiviteiten. Het is bijgevolg wel degelijk op het vlak van de percentages van de specifieke activiteiten die relatief laag kunnen lijken dat een stad zich onderscheidt van een andere stad.

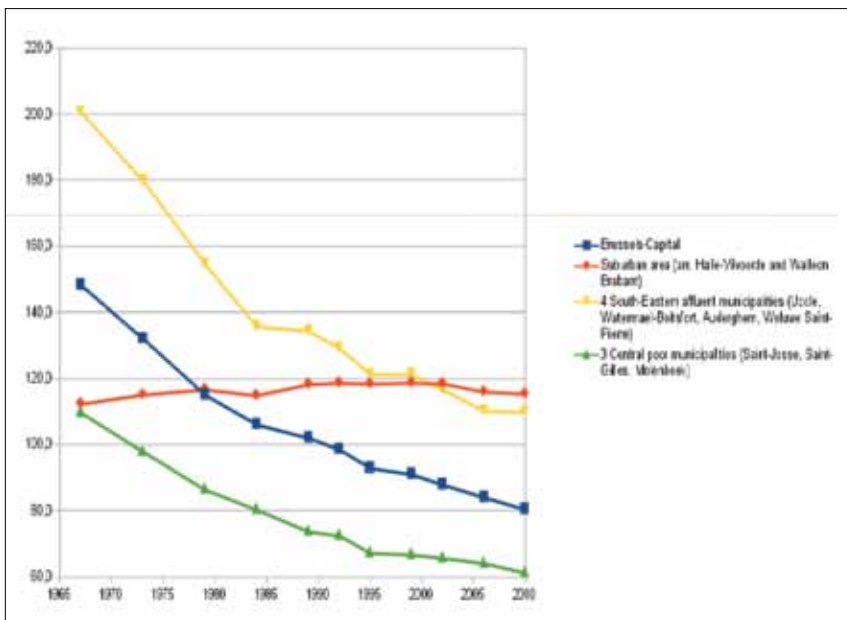
Deze internationale aanwezigheid brengt een buitengewone aanvoer mee van bevolkingsgroepen van buitenlandse oorsprong. De immigratie te Brussel is aanzienlijk, net als in de andere wereldsteden. Men mag de immigratie uit arme landen evenwel niet overschatten. Een analyse van de bevolking van buitenlanders in Brussel leert ons dat de helft afkomstig is uit rijke landen en de andere helft uit arme landen. In dit verband zijn er twee verschillen:

- de bevolking afkomstig uit arme landen is meer zichtbaar in het dagelijkse landschap dan de bevolking uit rijke landen,
- de bevolking uit arme landen, over het algemeen van buiten Europa, vertoont meer de neiging om de Belgische nationaliteit te verwerven dan andere bevolkingsgroepen uit het buitenland.

Indien we niet enkel de buitenlanders in beschouwing nemen maar tevens zij die de Belgische nationaliteit hebben verworven of buitenlandse ouders hebben, dan is meer dan 50% van de Brusselse bevolking buitenlander of van buitenlandse oorsprong.

Brussel bezit bijgevolg een welvarende economie maar is tevens een stad met heel wat armen.

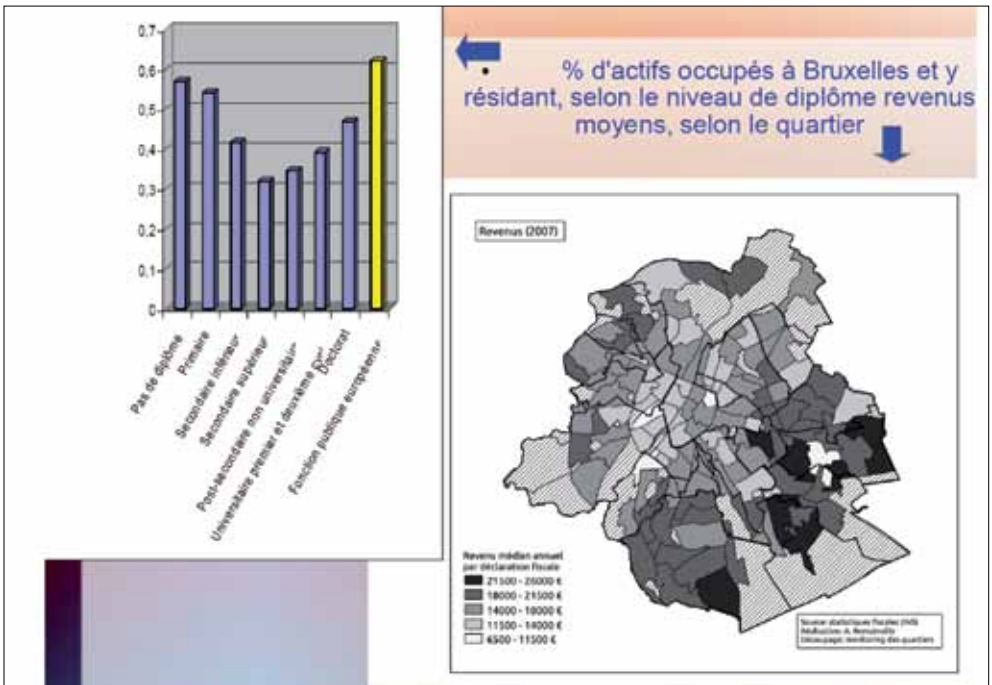
De blauwe lijn betreffende het gemiddeld fiscaal inkomen per inwoner te Brussel (zie figuur 5) is spectaculair. (Het is mogelijk om te discussiëren over de waarde van het fiscaal inkomen want enerzijds zijn er de zeer armen die geen fiscale aangifte indienen en anderzijds zijn er de zeer rijken die genieten van internationale statuten die hen een belastingvrijstelling verlenen in België; ook plegen de zeer rijke inwoners meer fraude dan de arme inwoners). De tendens is duidelijk: in de jaren '60 lag het inkomen per inwoner te Brussel 50% hoger dan het Belgisch gemiddelde; vandaag ligt het 20% lager dan ditzelfde gemiddelde. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is dan ook het armste gewest van het land. Deze tendens doet zich evenwel niet enkel voor in de arme gemeenten van Brussel maar in het hele Gewest. Dit wordt aangegeven in de grafiek waarin de vier rijke gemeenten van het zuidoosten van Brussel met een groene lijn worden aangegeven: de tendens is identiek. De periferie daarentegen (zie de rode lijn) haalt de hoogste score met een niveau dat ongeveer 20% boven het Belgische gemiddelde ligt.

Figuur 5

Deze dubbele sociale dualisatie in de stad en tussen de stad en haar periferie is de oorzaak van de lage fiscale inkomsten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De grafiek van figuur 6 toont de interne sociale dualisatie van het Gewest aan, door te wijzen op het gebrek aan een middenklasse onder de Brusselse bevolking. Dit

vormt een belangrijke factor voor de verzwakking van de gewestelijke fiscale basis. De vastgoedprijzen zijn ongetwijfeld in grote mate verantwoordelijk voor deze situatie: enkel de meest welstellenden kunnen hun woonproject verwezenlijken in het Gewest. De middenklasse moet het Gewest verlaten om hierin te slagen. Voor het overige zijn er de allerarmsten die meestal wonen in de meest achtergestelde wijken met huurwoningen of die een sociale woning betrekken. Deze woningen zijn evenwel duidelijk ontoereikend om aan de aanzienlijke vraag te voldoen (minder dan 8% van de Brusselse woningvoorraad).

Figuur 6

Het linkergedeelte van figuur 6 geeft het aandeel weer van de Brusselse werknemers die er ook wonen, op basis van het niveau van hun diploma. Men kan duidelijk zien dat er zich onder de personen met een diploma van het lager en hoger secundair onderwijs maar weinig inwoners van Brussel bevinden. Het is immers deze bevolkingsgroep die kan hopen een deftige woning te vinden op voorwaarde dat zij deze zoeken buiten Brussel. De personen met een hoog diploma en – meer nog – de Europese ambtenaren, die worden aangegeven met het gele staafje, kunnen zich een kwaliteitsvolle woning veroorloven te Brussel. De personen, die het laagst geschoold zijn, vestigen zich in de goedkoopste wijken, en meer bepaald in de eerste westelijke kring, de "arme sikkels" van Brussel.

Deze grafiek geeft bijgevolg wel degelijk de dubbele internationalisering van Brussel weer die hier vandaag wordt besproken. Er is enerzijds de internationalisering of mondialisering "langs boven" rechts in de grafiek, en anderzijds is er de mondialisering "langs onder" die betrekking heeft op de bevolkingsgroepen links in de grafiek.

Tot slot kan worden gesteld dat Brussel een kleine wereldstad is met een economie die opnieuw welvarend is geworden. De twijfels over haar economische welvaart, die aan het einde van de jaren '80 en in het begin van de jaren '90 de ronde deden, hebben geen bestaansreden meer. Deze welvaart creëert evenwel weinig werkgelegenheid. Een vergelijking van de groei van het BBP per gewest en van de grote Belgische metropolen met de toename van de werkgelegenheid tijdens de laatste jaren toont aan dat de verhouding zwakker is te Brussel. Zo scheidt hetzelfde groeicijfer van het BBP minder werkgelegenheid te Brussel dan in de andere Belgische steden en dan in de Belgische economie in haar geheel.

Een mondialisering "langs boven" die onvoldoende ten goede komt van de Brusselaars en een mondialisering "langs onder" die waarschijnlijk niet echt is overwogen. Misschien moet men maar eens nadenken over de valorisatie van beide mogelijkheden.

Ik dank u.

Christian Kesteloot

Bij wijze van conclusie kan men bijgevolg stellen dat de goede internationale positie van Brussel te danken is aan de aanwezigheid van de Europese en internationale instellingen die het ondernemerschap aantrekken.

Terzelfder tijd is er de gekende paradox : de internationalisering "langs boven" blijkt in de onmogelijkheid om de internationalisering "langs onder" te stimuleren. Brussel is een stad met een rijke periferie maar met een arm centrum.

Ik verleen nu het woord aan mevrouw Marie-Laure Roggemans en aan de heer Carlo Luyckx.

Marie-Laure Roggemans

II. De toekomst van de hoofdstad van Europa

Marie-Laure Roggemans

Afgevaardigde van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de ontwikkeling van de Europese Wijk.

Marie-Laure Roggemans behaalde een doctoraat in de sociale wetenschappen. Zij begon haar loopbaan in de academische wereld als onderzoek, en met een betrekking van assistent stedelijke sociologie. Zij was gedurende verschillende jaren actief als adviseur op ministeriële kabinetten, voor de materies ruimtelijke ordening en huisvesting. In het begin van de jaren '80 leidde zij een belangrijk programma voor de bouw van woningen en projecten van stadsvernieuwing in Wallonië. Vervolgens werd zij in 1985 directeur bij de Koning Boudewijnstichting en was er met name verantwoordelijk voor projecten op het vlak van architectuurpatrimonium en stedenbouw. In het begin van de jaren '90 leidde zij de werkzaamheden van het eerste ontwerp van Gewestelijk Ontwikkelingsplan voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Zij is tevens een van de coördinatoren geweest van Brussel 2000, Culturele Hoofdstad van Europa. Sedert 2006 is zij afgevaardigde van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de ontwikkeling van de Europese Wijk. Zij is bovendien voorzitter van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Ik dank u Mijnheer de Voorzitter.

Ik heb voorgesteld om mijn gesprekstijd te delen met de heer Carlo Luyckx. Ik zal het hebben over de "stenen" en Carlo over de "mensen".

Als men de toekomst van de hoofdstad van Europa wil bespreken, welnu dan is het belangrijk om even terug te keren in het verleden en te herinneren aan het verschil tussen een hoofdstad en een zetel. De Europese instellingen hebben het zeer vaak over een "zetelbeleid", terwijl de Brusselaars proberen om een stad te ontwikkelen die een hoofdstad zou kunnen zijn.

De vervulling van de functie van hoofdstad vereist een zekere stedenbouwkundige en architecturale inrichting van de stad die deze functie draagt. De hoofdsteden van de XIX^{de} eeuw vertonen zo'n beeld. Een evidente zaak voor Parijs en Londen, maar minder – indien dit beeld al bestaat – in federale hoofdsteden zoals Bonn voor de hereniging van Duitsland, of in polycentrische hoofdsteden zoals Den Haag.

De Europese Unie gebruikt eerder de term van "zetel" wanneer zij het heeft over haar vestigingen. Net zoals voor de zetels van ondernemingen beperkt deze term de

vertegenwoordiging van de Europese Unie tot haar functionele gebouwen, tot haar kantoren. Deze ambiguïteit over de manier waarop het mogelijk is om zich te vestigen in de stad is de breuk tussen de Brusselaars en de Europese instellingen. Deze term van zetelbeleid leidt tot een beter begrip van de aard van het zuiver functioneel vastgoedbeleid dat door de Europese instellingen is gevoerd tot in de jaren 2000. Door haar aantal werknemers en omvang heeft een grote zetel van de Europese Unie vanzelfsprekend een impact op de hele stad. Toch behoort het niet tot de bezorgdheden van een zetelbeleid om aan de noden en functies van een hoofdstad te voldoen – en dit is wat de Europese instellingen tot in de jaren 2000 hebben gedaan.

De Europese instellingen hebben steeds blijk gegeven van een gebrek aan vermogen en wilskracht wat betreft de bepaling van de contouren van hun eigen centrale gebouwen. Het waren bijgevolg de nationale en lokale publieke en private krachten die de Europese aanwezigheid hebben aangewend om het economisch en symbolisch belang van hun sites te verhogen. Carola Hein, een deskundige wat betreft de vestiging van de instellingen, spreekt van “opportunistische hoofdsteden”.

Graag breng ik in het kader van deze kwestie van het zetelbeleid kort enkele belangrijke sleutelmomenten in herinnering wat betreft de vestiging van de Europese instellingen:

- in 1952 wordt Luxemburg de zetel van de Hoge Autoriteit van de EGKS, en Straatsburg wordt de vergaderplaats van de parlementaire assemblee. Zij heeft geen eigen zetel en komt daarom bijeen in de lokalen van de Raad van Europa.

Denken we even terug aan juli 1952 en de vergadering in Parijs die zou leiden tot de keuze van Luxemburg als – voorlopige – zetel van de Hoge Autoriteit van de EGKS.

In de memoires van Jean Monnet wordt een grappig moment beschreven tijdens een vergadering in juli 1952, waar Luxemburg werd weerhouden als zetel. Het mandaat van de heer Van Zeeland bestond er uitsluitend in, de vestiging van de zetel in Luik te verdedigen: *“Ik herinner me dat Van Zeeland in de verwarring de veelbetekenende woorden uitsprak: “het is laat, iedereen is moe, ik zal bijgevolg eerlijk zijn”. Men had Brussel voorgesteld, maar hij verzette zich hiertegen omwille van electorale redenen. Zijn mandaat beperkte zich tot Luik. Parijs of omgeving, zoals voorgesteld door sommigen, werden als mogelijkheid afgewezen door Schuman: Pflimlin, burgemeester van Straatsburg, zou een ongeluk hebben begaan. Toen hoorde men de stem van Bech die tot dan toe leek te hebben gedommeld: “Ik stel voor dat de werkzaamheden onmiddellijk van start gaan in Luxemburg, dat zal ons de tijd geven om na te denken over het vervolg.” Iedereen was opgelucht.”*

- In 1965, bij de fusie van de verschillende communautaire instellingen (EGKS en EURATOM), wordt een enige commissie opgericht die Brussel als voorlopige zetel zal hebben. Op het terrein worden vier belangrijke gebouwen opgetrokken rond het

rondpunt Schuman: twee gebouwen in de Archimedesstraat in 1966, een gebouw aan de Karel de Grotelaan in 1967 en een gebouw aan de Berlaumontlaan in 1969;

- In december 1995, op de Top van Edinburg, worden de drie steden – Brussel, Straatsburg en Luxemburg - die tot dan voorlopige zetels waren geweest, aangeduid tot de officiële zetels van de instellingen van de Europese Unie.
- tussen 1973 en 1977 kent de Europese Unie zes uitbreidingen, en het aantal ambtenaren en gebruikte gebouwen hebben vanzelfsprekend de grootste gevolgen te Brussel.

De tabel hieronder (figuur 7) bevat zeer nauwkeurige cijfers die met name werden verstrekt door het team van Carlo Luyckx:

- 31 000 personen zijn werkzaam in de Europese instellingen;
- 15 000 tot 20 000 personen in het kielzog van de Europese instellingen (internationale actoren, diplomaten, externe internationale instellingen);

Emplois internationaux	Nombre d'emplois
Institutions européennes	31.500 personnes
Dans le sillage [ou: la "cour"] des institutions européennes (lobbyistes, presse, représentations régionales et locales)	15.000 à 20.000 personnes
Autres acteurs internationaux	+/- 5.450 diplomates
Institutions internationales hors cadre de l'UE (dont OTAN)	6.450 personnes
Total	60.000 à 65.000 personnes
Emplois induits	Nombre d'emplois
Impact socio-économique de la présence européenne (horéca, commerce, tourisme)	28.000 emplois

Figuur 7

De Europese en internationale instellingen vormen een tewerkstellingspool van 60.000 tot 65.000 personen.

- In 2000, tijdens de Top van Nice, werd beslist om de rol van Brussel te versterken.

Naar aanleiding van deze Top lanceerden president Prodi en premier Verhofstadt een discussie over wat een hoofdstad van Europa kan zijn. Tijdens deze discussie, die werd gevoerd door een groep intellectuelen, komen twee tegenstrijdige tendensen naar voren:

- de eerste, verdedigd door Umberto Eco, stelt dat Brussel een hoofdstad moet worden, een centrum waar alle grote vragen inzake de aanvaarding van de diversiteit worden besproken;
- de tweede, verdedigd door Rem Koolhaas, stelt dat men moet streven naar een sterker beleid wat betreft de gebouwen, en de stedelijke en architecturale symboliek.

Het is bijgevolg van dit oogpunt dat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is uitgegaan.

Brussel is sedert 1952 altijd al een essentiële plaats geweest in de Europese opbouw. Brussel werd met name belast met de opstelling van de verdragen tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie EURATOM. Hoge ambtenaren, diplomaten van de lidstaten van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal en journalisten vestigen zich te Brussel.

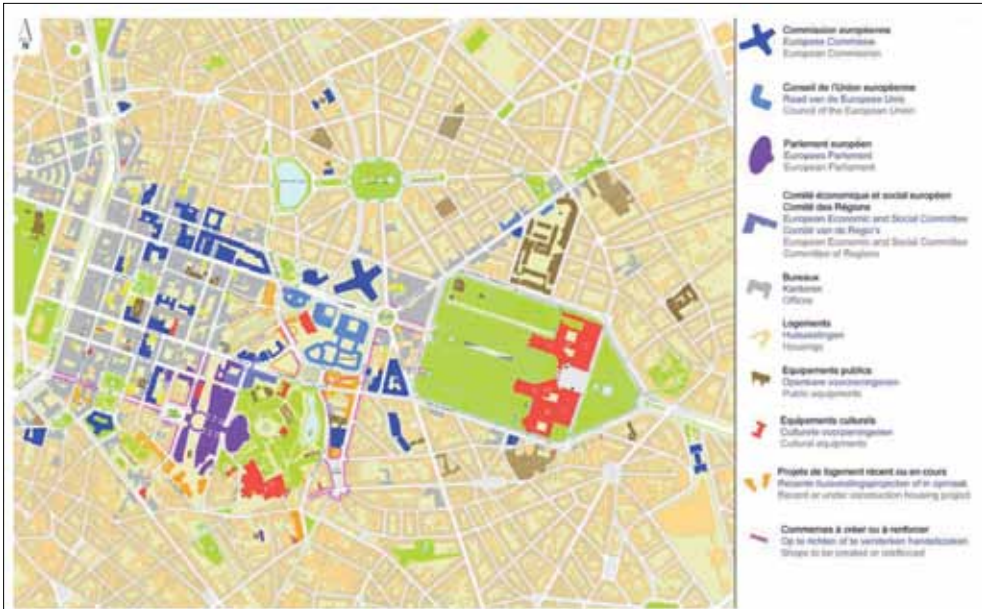
Vanaf 2005 lanceert het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (na een enigszins verwarde periode met conflicten met de federale overheid en de stad Brussel) een internationaal ontwikkelingsplan dat minister-voorzitter Rudi Vervoort deze namiddag ongetwijfeld zal aanhalen, en creëert het Gewest de functie van afgevaardigde van het Gewest voor de inrichting van de Europese Wijk, een functie die ik momenteel vervul.

Het betrof een dubbele opdracht. Ten eerste moest een stuurschema worden opgesteld voor het geheel van de Europese Wijk. Ten tweede moesten er regelmatige en constructieve relaties worden opgebouwd en onderhouden met de Europese instellingen teneinde hen ertoe te brengen om deze mentaliteit van een zetelbeleid te herzien, evenals het stedenbouwkundig imago van hun vestigingen.

De kaart hieronder (figuur 8) vermeldt de huidige vestigingen van de Europese instellingen (in paarse en blauwe kleur), evenals onze troeven zoals de twee grote parken, het Jubelpark en het Leopoldpark (in rode en groene kleur), en alle belangrijke culturele voorzieningen in de wijk.

De rode draad van dit stuurschema is het feit dat de toekomst van de Europese Wijk en van wat een hoofdstad van Europa is gebaseerd moeten zijn op een mixiteit, met bevestiging van de aanwezigheid van de internationale en Europese instellingen, maar eveneens van woningen, voorzieningen en handelszaken. Een grotere aanwezigheid van de culturele instellingen is een andere doelstelling. Deze onderwerpen zullen worden aangekaart door de heer Eric Corijn.

Er werden een reeks stedenbouwkundige en architecturale programma's uitgewerkt. Het meest emblematische is dat van de Wetstraat die met de aanwezigheid van woningen en voorzieningen terug het imago van een drukke verkeersader zou moeten krijgen, na een herstructurering van bepaalde gebouwen van de Commissie. We hebben bovendien onze werkzaamheden toegespitst op talrijke symbolische plaatsen

Figuur 8

die werden verwaarloosd. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de esplanade van het Europees Parlement die een plein met veel animatie zou moeten worden. Voor deze plaats is er namelijk een beheersovereenkomst voor de organisatie van evenementen.

Een ander project betreft het rondpunt Schuman. Een wedstrijd, die werd gewonnen door Xaveer De Geyter, voorziet een volledige heraanleg en een betere verbinding met het Jubelpark. Zijn eveneens voorzien: de renovatie van het Jubelpark en de ontwikkeling van het Leopoldpark. Het Leopoldpark was vroeger ingesloten want het was een dierenpark met een ingang. Vandaag wil men het ontsluiten om er woningen te bouwen.

Vanuit het oogpunt van de Europese culturele ontwikkeling dient erop gewezen dat het Parlementarium iets meer dan een jaar geleden zijn deuren heeft geopend en dat het Huis van de Europese Geschiedenis in 2015 gerenoveerd zal zijn.

In 2010 bedroeg de omvang van de nieuwe woningen gebouwd in de Europese Wijk zo'n 150 000 m². Dit programma wordt verder gezet.

Ik wilde u dit kort overzicht geven, en vooral wijzen op het enorme misverstand waarop men is gestoten wat betreft de manier waarop de ontwikkeling van de Europese Wijk wordt overwogen. Het Gewest is er vandaag van overtuigd dat de toekomst van de Europese Wijk in de mixiteit van haar functies ligt en niet in een mono-functionaliteit van Europese en internationale kantoren.

Carlo Luyckx

Carlo Luyckx

Directeur van het Verbindingsbureau Brussel-Europa.

Als licentiaat in de Politieke Wetenschappen en Internationaal Recht aan de Vrije Universiteit van Brussel, begint Carlo Luyckx zijn loopbaan als adjunct-directeur van BIPAR, het representatief orgaan van verzekeringsmakelaars en -agenten op wereldvlak om er hun belangen te verdedigen bij de Europese instellingen in het kader van de opstelling van richtlijnen op het vlak van de interne markt, die de Commissie Delors heeft voorgesteld. In 1990ervoegt hij het kabinet van Minister-President Charles Picqué om er het project van het Verbindingsbureau Brussel-Europa te ontwikkelen, waarvan hij tot in 1999 het Secretariaat-generaal waarneemt.

Sinds 2000 is Carlo Luyckx ook schepen in Sint-Gillis, met name van Europese zaken, bevolking en cultuur.

Zoals Marie-Laure Roggemans het reeds zei, zal ik het hebben over de “mensen”.

Mijn uiteenzetting omvat verschillende luiken:

- de oprichting van het Verbindingsbureau Brussel-Europa;
- de sensibilisering van de Brusselaars voor de Europese roeping van hun Gewest;
- de deelname van de Europeanen aan het cultureel en sociaal leven;
- de deelname van de Europeanen aan het politiek leven;
- de enquête uitgevoerd door het Verbindingsbureau bij het internationaal comité.

Het Gewest heeft aan het Verbindingsbureau Brussel-Europa een gebouw ter beschikking gesteld dat het bezit en zich bevindt aan de Oudergemlaan.

Het Bureau werd opgericht in februari 1991 door de Brusselse regering onder de vorm van een vereniging zonder winstoogmerk. Deze oprichting paste in het kader van de zetelproblematiek maar was vooral het gevolg van de grote wedijver in de jaren 1989-1991, en dit voornamelijk tussen Brussel, Luxemburg en Straatsburg.

Het personeel ondervond een zekere malaise binnen de Europese instellingen zelf, maar dit gevoel was eveneens aanwezig onder de Brusselse bevolking die Europa beschouwde als de zondebok voor de moeilijkheden ingevolge de aanzienlijke stijging van de vastgoedprijzen door een soms foute speculatie wat betreft de toekomst van Europa te Brussel.

In deze context riep de eerste Minister-Voorzitter van het Brussels gewest voor de eerste keer in de geschiedenis van Brussel een Verbindingscomité Brussel-Europa bijeen. Hoge verantwoordelijken van de Brusselse instellingen werden uitgenodigd om de toekomst van Europa te Brussel te bespreken. Tijdens deze ontmoeting werden de problemen aangekaart die personen kunnen ondervinden die naar Brussel komen om er te werken voor Europa. Er bestond immers nog geen enkele instantie tot welke deze personen zich konden wenden om te worden bijgestaan bij de administratieve stappen die zij dienen te ondernemen.

Dit Bureau werd voornamelijk opgericht om de positie van Brussel als hoofdstad van Europa te consolideren. Professor Vandermotten had het reeds over het belang van deze Europese aanwezigheid op economisch vlak. Indien het politiek beslissingscentrum zou worden verplaatst, dan zou de hele omgeving volgen. Dit zou voor Brussel een ramp zijn op economisch, sociaal, politiek en cultureel vlak.

Het Bureau vervult twee opdrachten:

- de promotie van het imago van Brussel bij Europa;
- de sensibilisering van de inwoners voor de Europese roeping van hun Gewest.

De eerste opdracht heeft aanleiding gegeven tot de oprichting van een cel voor administratieve bijstand die alle problemen kon oplossen van de personen die erop beroep deden. Men moest eveneens aan de Europeanen een concreet signaal geven van de wil van de politieke overheden om de volle verantwoordelijkheid te dragen als Gewest van de Europese instellingen. Deze cel heeft meer dan 80.000 dossiers behandeld, op het Verbindingsbureau maar eveneens in onze antenne bij het Europees Parlement die we delen met Visitbrussels, die er culturele informatie verstrekt.

Na te hebben vastgesteld dat er problemen waren die regelmatig terugkwamen, hebben wij ons vooral geconcentreerd op de bronnen teneinde de incoherenties en lacunes te bepalen in de verschillende gemeentelijke, gewestelijke en nationale reglementeringen. We hebben deze uitdaging met succes aangenomen dankzij een nauwe samenwerking met:

- de personeelsdiensten van de Europese instellingen die ons stevast de gegevens van hun nieuwe ambtenaren bezorgen;
- de dienst voor Vreemdelingenzaken;
- het interministerieel comité Zetelbeleid;
- de dienst Protocol van Buitenlandse Zaken;
- het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest;
- en de 19 gemeenten.

Het Verbindingsbureau organiseert tevens onthaalsessies voor stagiairs in de Europese instellingen. Elk jaar komen er tweemaal 600 stagiairs aan te Brussel. Na afloop hiervan keren zij terug naar hun land en exporteren aldus het positief of negatief imago dat zij hebben van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dezelfde vaststelling geldt voor de gedetacheerde nationale ambtenaren die voor maximum drie jaar naar Brussel komen en vervolgens eveneens terugkeren naar hun land van oorsprong.

Er zijn ongeveer 300 regionale vertegenwoordigingen te Brussel. Soms betreft het kleine ambassades (zoals Beieren en Catalonië), in andere gevallen gaat het over een antenne van een of twee personen. Ik denk in dit verband met name aan Poolse en Roemeense regio's. Het is belangrijk om hen een goed onthaal te bieden. En aange-

zien zij niet het diplomatiek statuut genieten, moeten zij volgen wat er in Brussel gebeurt en hun regio hierover inlichten. Ook proberen zij om bepaalde beslissingen te beïnvloeden via lobbying.

Het Verbindingsbureau Brussel-Europa heeft een getuigschrift opgesteld dat elk jaar wordt hernieuwd en ondertekend wordt door onze minister van Buitenlandse Zaken. Dit getuigschrift opent heel wat deuren voor de directeurs van regionale vertegenwoordigingen. Vaak bezitten zij immers geen rechtspersoonlijkheid.

In 2000 werd een belangrijk initiatief gelanceerd. Om de twee jaar worden in het Europees Parlement opleidingsdagen georganiseerd voor de ambtenaren van de burgerlijke stand (buitenlandse bevolking van de 19 gemeenten), samen met de dienst voor Vreemdelingenzaken en het Protocol.

De internetsite www.vbbe.be verstrekt heel wat informatie aan nieuwkomers.

De tweede opdracht van het Verbindingsbureau, de "sensibilisering van de inwoners van Brussel voor de Europese roeping van hun Gewest" is essentieel want de vestiging van Europa te Brussel kan niet slagen zonder instemming van zijn inwoners. Deze laatsten mogen niet de indruk hebben dat de overheid de belangen van de Brusselaars opoffert voor Europa. Men dient hen bijgevolg vertrouwd te maken met het idee dat zij de inwoners zijn van de hoofdstad van Europa en dat zij hierop gerust trots mogen zijn. Dit vereist informatiecampagnes over het Europees project, net als over de investeringen die door de Europese Unie reeds zijn gedaan te Brussel.

Vanaf het begin werden er sensibiliseringscampagnes georganiseerd voor jongeren. Dit gebeurde onder de vorm van rollenspelen (zij kropen in de huid van Europese parlementsleden, commissarissen, ministers binnen de Europese instellingen). Sedert enkele jaren worden in de Europese Wijk bovendien rally's georganiseerd. De Brusselaars moeten zich dan wel trotse Europeanen voelen, maar ook de Europeanen te Brussel moeten zich beschouwen als volwaardige Brusselaars.

Een maandelijks elektronische nieuwsbrief, die wordt verspreid binnen de Europese instellingen, verstrekt informatie over alle culturele en sociale activiteiten, waarbij iedereen wordt uitgenodigd om hieraan deel te nemen.

De heren Christian Vandermotten en Eric Corijn leiden masterclasses voor de Europese ambtenaren, en voor de nieuwe ambtenaren worden sessies van Discover Brussels georganiseerd.

Van 5 tot 9 juni 2013 gaat het festival Matongé-Europa door. Met dit evenement wil men contacten leggen tussen deze twee aangrenzende wijken. Dit gebeurt door middel van een minivoetbaltoernooi op de esplanade van het Europees Parlement, evenals met de miniparade "Frites Sauce Manioc" en een hele reeks culturele activiteiten.

Vandaag nemen 200 000 Europeanen deel aan het politieke leven te Brussel. Niet alle Europeanen zijn hier omwille van de Europese Unie. Immers, sinds het Verdrag van Maastricht in 2000 kunnen zij deelnemen aan de gemeenteraads- en de Europese verkiezingen.

In 2000 heeft het Verbindingsbureau grote campagnes gevoerd opdat men zou deelnemen aan de verkiezingen. Hierbij werden de volgende resultaten bereikt:

- deelnemingspercentage van 9,6 % in 2000 op 120 000 potentiële kiezers;
- deelnemingspercentage van 13,6 % in 2006 op 136 000 potentiële kiezers;
- deelnemingspercentage van 13,7 % in 2012 op 193 000 potentiële kiezers.

Op zes jaar tijd telt men bijna 60 000 bijkomende kiezers, waaronder heel wat personen die behoren tot het Europees openbaar ambt. Destijds kwam men naar Brussel voor het leven als men in het bezit was van een arbeidscontract. Vandaag maakt deze keuze deel uit van een loopbaan, vervolgens vertrekt men terug naar zijn land van oorsprong, soms naar een ander land.

Het Verbindingsbureau heeft een campagne gevoerd, en de Europese instellingen hebben hieraan ten volle deelgenomen. Zij hebben onze folders via het intranet aan elke ambtenaar bezorgd. Deze campagne omvatte eveneens sessies die we bij de instellingen hebben georganiseerd. Ook het Brussels gewest heeft vanzelfsprekend alle beschikbare middelen ingezet, evenals talrijke gemeenten die het inschrijvingsformulier hebben overgemaakt aan hun Europese ingezetenen.

Welke hindernissen stonden een deelname in de weg?

- 1) het feit verplicht te zijn om te stemmen, want samen met Griekenland en Luxemburg zijn wij de enige lidstaat waar men verplicht naar de stembus moet. Het betreft een psychologische hindernis, maar wij leggen uit dat zij zich kunnen uitschrijven indien zij dat wensen, iets wat Belgen niet kunnen doen;
- 2) het ingewikkeld karakter van de procedure;
- 3) de onzekerheid over hun aanwezigheid op het ogenblik van de stemming, ook al kunnen zij aan iemand een volmacht geven;
- 4) de angst om hun stemgerechtigheid te verliezen in hun eigen land, wat natuurlijk onjuist is;
- 5) en het gebrek aan belangstelling.

De enquête over het leven van de internationale gemeenschap te Brussel werd gevoerd van 2 mei tot 8 juni 2012. Deze stond online op de website van het Verbindingsbureau, en de Europese instellingen hebben hun personeelsleden aangemoedigd om eraan deel te nemen. Tweeëntwintig percent van de personeelsleden hebben dit ook effectief gedaan:

- 9 702 deelnemers hebben een veertigtal vragen beantwoord;
  - 44 % mannen;
  - 56 % vrouwen;
  - 8 % Belgen (aangezien de vragen online stonden, konden alle Belgen, die in de Europese context werkzaam zijn, erop antwoorden);

Onder de 92 % niet-Belgen waren er:

- 94 % Europeanen;
- 85 % werkzaam in de instellingen (alle lidstaten van de Europese Unie waren vertegenwoordigd); zij waren tussen 30 en 60 jaar oud.

De vragen hadden betrekking op:

- de culturele en sociale participatie;
- de politieke participatie;
- de intenties;
- de mobiliteit;
- hun mening over Brussel wat betreft de dienstverlening (besturen, politie, enz);
- de Brusselse, Europese, Belgische, enz. identiteit;
- of zij vinden dat Brussel een goede hoofdstad van Europa is.

Ik kan u de resultaten niet meedelen voor de persconferentie die binnenkort zal plaatsvinden. Ik heb me immers hiertoe verbonden ten aanzien van de Europese Commissie, die heeft meegewerkt aan de vragen en deze samen met ons aan een analyse zal onderwerpen. Zij heeft gevraagd dat de berichtgeving gemeenschappelijk zou verlopen, opdat de ambtenaren van haar instellingen de resultaten niet zouden vernemen via de pers. Ik verontschuldig me voor deze situatie. Toch kan ik u een algemene conclusie van deze enquête meegeven : hoe langer Europeanen in Brussel leven, hoe meer zij zich als Brusselaars gaan gedragen. En dit is alvast bemoedigend.

Ik dank u voor uw aandacht.

Christian Kesteloot

Van de uiteenzettingen van deze twee sprekers blijft men vooral het idee van een "opportunistische hoofdstad" bij, evenals de talrijke moeilijkheden inzake connectiviteit tussen Brussel en Europa. De opdracht van het Verbindingsbureau is dan ook zeer belangrijk in deze context van een dualisme Brussel – Europa.

Voor het debat over de NGO te Brussel, nodig ik de volgende sprekers uit om ons te vervoegen:

- Philippe Antoine van de GOMB;
- Pierre Baussand van het "Social Platform";
- Jean Pletinckx van Artsen zonder Grenzen;
- Pierre Verbeeren van Dokters van de Wereld.

Pierre Verbeeren

III. Brussel, hoofdstad van de NGO?

Pierre Verbeeren

Directeur-generaal van Dokters van de Wereld

Dokters van de Wereld België is gevestigd te Brussel want het betreft een Belgische organisatie en een autonome delegatie van een internationaal netwerk van NGO.

De vraag, die zich stelt, is deze van de plaats in een internationaal netwerk zoals Dokters van de Wereld dat, al naargelang de periodes, goed is voor 3 000 tot 4 000 arbeidsplaatsen op internationaal vlak. Ook dient nagegaan welke steun wordt ontvangen van de instellingen en dienstverlenende bedrijven. Het Brussels Agentschap voor de Onderneming (BAO) heeft zijn steun verleend aan het luik inzake vastgoed, voor een investeringsproject van 4 miljoen euro. Het is mogelijk om een actor van groei en ontwikkeling te zijn.

Van 2009 tot 2013 is ons budget gestegen van 3,5 tot 12,5 miljoen euro, waarvan 35 tot 40 % naar uitgaven gaat op het Brussels grondgebied. Wat betreft het verkeer van personen, welnu deze komen natuurlijk naar de zetel, wat overnachtingen en verplaatsingen met het vliegtuig meebrengt.

Brussel is nog geen internationaal beslissingscentrum maar een Europees platform en een plaats van lobbying voor de sociale organisaties ten aanzien van de Europese beleidsvoering. Dokters van de Wereld lijdt hieronder als internationale NGO. Met een buitenlands beleid zoals dat van de Europese Unie, m.a.w. nagenoeg een lege doos, lijdt Dokters van de Wereld onder het gebrek aan macht van de Europese Unie op internationaal vlak, evenals onder het gebrek aan internationale gesprekspartners.

De grote delegaties van de BRICS-landen¹ ontmoeten elkaar niet te Brussel. Het is onmogelijk om zich te onderhouden met de Brazilianen, Chinezen, Indianen of de Zuid-Afrikanen. Het is bijgevolg niet hier dat de grote beslissingen worden getroffen inzake internationale evenwichten of dat er over de modaliteiten voor de financiering van de mechanismen inzake sociale bescherming in het Zuiden wordt beslist. Indien er hier elementen van beslissingen worden genomen, dan blinkt Brussel uit door zijn enorme discretie. Men moet proberen om niet de Europese maar de internationale dimensie van Brussel te ontwikkelen. Ook stellen we de nogal grote afwezigheid vast van belangrijke vertegenwoordigers van de internationale media, persagentschappen en opiniemedia. Men heeft nood aan opiniemakers indien men

---

¹ Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika.

beslissingscentra van NGO wil aantrekken, en dit is niet het geval te Brussel. De publicatie van een opiniestuk in La Libre Belgique of De Standaard zal niets veranderen aan het verloop van de wereld. Het is een ingewikkelde zaak voor Dokters van de Wereld om een aantrekkelijk imago tentoon te spreiden.

Wat betreft de uitdaging “langs onder”, meen ik dat het scheppen van arbeidsplaatsen een aspect is waaraan we natuurlijk kunnen werken. Het personeelsbestand van Dokters van de Wereld is gestegen van 14 voltijdse equivalenten tot 39 op drie en een half jaar tijd. Het is misschien niet veel, maar het zou interessant kunnen zijn om te Brussel een opleidingscentrum op te zetten voor humanitaire beroepen, iets wat vandaag niet bestaat. De aspecten van internationale relaties bestaan maar het vraagstuk van de opleiding inzake humanitaire beroepen, zoals bij het opleidingscentrum Bioforce, is niet echt voorhanden te Brussel.

Artsen zonder Grenzen beschikt over een echt intern opleidingscentrum. Ik laat het echter over aan Jean om dit aspect uit te leggen. Organisaties zoals de onze moeten op zoek gaan naar Brusselaars in al hun diversiteit – die nogal groot is – en nagaan of we kunnen deelnemen aan de opleidingsinspanningen van deze actoren voor onze opdrachten op internationaal vlak. 95 à 99 % van onze internationale opdrachten worden uitgevoerd door nationale ingezetenen of door expats van de regio's waar we tussenkomen.

De kwesties inzake diaspora kunnen een kweekvijver vormen waaruit kan worden geput om in deze zones te werken. Ik geef toe niet helemaal zeker te zijn van deze piste. Ik zou graag werken aan het vraagstuk van de NGO, ik heb er heel wat over nagedacht en we hebben gesprekken gevoerd met de directeurs van verschillende NGO die gevestigd zijn te Brussel of in het buitenland. Het antwoord op de vraag “is het mogelijk om in te zetten op de NGO te Brussel” is nogal gemengd, omwille van de redenen die ik heb aangehaald.

Wat betreft het luik van de economische ontwikkeling van onze activiteiten, meen ik dat een grondiger denkproces dient te worden gevoerd.

Christian Kesteloot

Ik herinner eraan dat het Social Platform een reeks van nogal indrukwekkende Europese verenigingen van de burgermaatschappij vertegenwoordigt. De hoofdactiviteit van dit platform bestaat erin, te lobbyen bij de Europese Unie.

Ik verleen het woord aan de heer Pierre Baussand.

Pierre Baussand

Pierre Baussand

Directeur van het "Social Platform".

Pierre Baussand is directeur van het Sociaal Platform, een alliantie van 47 Paneuropese netwerken van organisaties van de burgermaatschappij die zich inzetten voor sociale rechtvaardigheid en participatieve democratie in Europa. Dit Platform voert campagnes opdat het Europees beleid zou worden uitgestippeld in overleg met de bevolkingsgroepen waarop het betrekking heeft, met eerbied voor de fundamentele rechten en met bevordering van de gelijkheid en de verbetering van het leven.

Pierre Baussand heeft bij de Europese instellingen en de Lidstaten gepleit voor een Sociaal Pact voor het Europees economisch bestuur teneinde de sociale gevolgen te ondervangen van de bezuinigingsmaatregelen (opneming van het beleid en de kwaliteit inzake tewerkstelling). Ten behoeve van een sociale dimensie in de Europese begrotingen om programma's te financieren die de zwaksten in onze samenleving helpen. Ten behoeve van een sociale dimensie op het vlak van de interne markt om een wettelijke bescherming te verzekeren en de naleving van de specifieke kenmerken van de sociale dienstverlening aan de personen die nood hebben aan deze diensten. En ten behoeve van de promotie van de instrumenten inzake fundamentele rechten met het oog op een benadering van de sociale cohesie door het recht.

Ik dank de Economische en Sociale Raad voor zijn uitnodiging. Het was belangrijk voor mij om hier vandaag aanwezig te kunnen zijn, want na 12 jaar aanwezigheid te Brussel hadden we nog nooit echt van ideeën gewisseld, vermits we dit voornamelijk doen via de instellingen.

Mijn eerste indruk sedert vanmorgen is dat we enigszins onzichtbaar zijn. Wij zijn geen Europese instellingen en geen Brusselaars ; we zijn ofwel onzichtbaar ofwel onworteld, want er is geen verankering "langs onder" noch "langs boven".

Ons netwerk telt 47 Europese organisaties. We strijden tegen armoede, ongelijkheid en tegen discriminatie. Wij vertegenwoordigen de sociale diensten bij de instellingen en organisaties actief op het vlak van de toegang tot werk. Ik denk trouwens dat deze thema's zeer relevant zijn voor het Gewest.

Onze rol bestaat erin, de sociale sector te vertegenwoordigen bij de Europese instellingen. Zo hebben wij vorige maand nog president Van Rompuy ontmoet. Wij hebben regelmatige ontmoetingen met de Commissie, het Parlement en de Europees Economisch en Sociaal Comité. Wij trachten om de Europese beleidsvoering te beïnvloeden vooraleer zij wordt vastgelegd. Als commentaar op wat Pierre Verbeeren daarnet heeft verklaard, zou ik willen zeggen dat de Europese instellingen misschien

geen echte macht hebben op internationaal vlak, maar dat het volstaat om wat betreft het economisch beleid de Belgische pers van vandaag te lezen, meer bepaald wat betreft de aanbevelingen van de Europese Commissie aan de Belgische regering, om vast te stellen dat er een reële impact is en gevolgen voor de relaties.

De titel van deze zitting is "mondiale hoofdstad". Voor ons gaat het om een Europese hoofdstad, want de enige reden, waarom we hier gevestigd zijn, is de aanwezigheid van de Europese instellingen te Brussel. Mochten zij verhuizen, dan zouden wij dat eveneens doen. Onze rol bestaat er namelijk in, de commissarissen en Europese volksvertegenwoordigers te ontmoeten om hun beslissingen te proberen beïnvloeden. Ik zie dit trouwens nog niet gauw gebeuren, niet morgen noch in een nabije toekomst.

Wanneer ik zeg dat we onzichtbaar of ontworteld zijn, welnu zelfs ten aanzien van de Belgische overheid bezitten wij een bijzonder statuut. Wij zijn een internationale vereniging zonder winstoogmerk, terwijl de meeste NGO in België VZW zijn. En aangezien we streven naar een Europese representativiteit, werken we vooral met expats uit alle horizonten (Noord, Oost, West, Zuid; Spanjaarden, Italianen, Polen, Zweden) – als leden van mijn team. Wat betreft een eventueel tewerkstellingsbekken, zie ik onze organisatie niet als een bestemming of mogelijke bron van tewerkstelling voor het Gewest.

Onze bijzonderheid ligt in het feit dat we werken met de instellingen. Wij zijn eerder verankerd "naar boven toe".

Ik kan onmiddellijk drie soorten van aanbevelingen maken wat betreft het Gewest:

- Brussel-Hoofdstad is een onthaalregio. We werken en we leven er. We nemen er de metro, doen beroep op de sociale secretariaten, enz. Negentig percent van onze activiteiten houden verband met het Gewest, met name wat betreft lonen, of banden met de vakbonden. Een zeer duidelijk verzoek voor mij, waarop reeds is geweest door Pierre, is de nood aan opleiding. Zo is het College van Brugge bestemd voor de Europese ambtenaren, maar langs onze kant beschikken wij in Europa over geen opleidingsplaats voor ons beroep. Onze opleiding geschiedt bijgevolg op de werkplek. Voor de banden met Washington DC bestaan er in de omgeving van deze federale hoofdstad opleidingsplaatsen voor toekomstige lobbyisten, in functie van hun departement. Deze opleidingsplaatsen zijn erkend. Ik denk dat de oprichting van structuren voor de toekomstige medewerkers van onze organisaties een tewerkstellingsbekken vormt voor het Gewest;

- Ik heb zeer goed opgelet tijdens de presentatie van het Verbindingsbureau Brussel-Europa en heb begrepen dat het vooral is afgestemd op de Europese ambtenaren. Ik denk dat het belangrijk zou zijn om zijn activiteiten uit te breiden tot het personeel van onze organisaties. Wij maken een bevolking uit die geen andere keuze heeft, wij zullen hier altijd blijven, maar hebben vaak personeel te gast dat uit het buitenland afkomstig is. De band met het Gewest komt er niet altijd. Sommige personen zouden willen stemmen voor het lokale beleidsniveau maar spreken geen van de landstalen en hebben de limietdatum gemist om zich in te schrijven. We zouden kunnen overwegen om eenmaal of tweemaal per jaar opleidingen te organiseren voor het buitenlands personeel in samenwerking met de sociale secretariaten of het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.
- Moet het stemrecht voor vreemdelingen enkel gelden voor lokale verkiezingen of misschien ook op een hoger niveau? Het percentage van 92 % niet-Belgen in de instellingen heeft veel indruk op mij gemaakt. In onze organisatie geldt dezelfde situatie. Indien men naar onze noden wil luisteren en we kunnen deelnemen aan de definitie van een project voor Brussel-Hoofdstad, welnu dan is het belangrijk dat men zijn mening kan uiten. Het betreft een strijd die ik elke dag opnieuw voer.

Ik dank u.

Jean Pletinckx

Jean Pletinckx

Director Supply & Logistic Support van Artsen zonder Grenzen (AZG).

Jean Pletinckx werkt sedert 20 jaar voor AZG. Hij was actief op het terrein, in oorlogssituaties, tijdens grote epidemieën en natuurrampen, als logistiek coördinator, als coördinator van projecten, heeft missies geleid en de coördinatie verzekerd van noodsituaties in landen zoals Tsjetsjenië, Afghanistan, Burundi, Angola, Liberia, Indonesië, of nog, Pakistan.

Hij is eveneens werkzaam geweest op het Brussels hoofdkwartier van de organisatie, voor de cel die de coördinatie verzekert van de projecten in Centraal-Azië, en als coördinator van noodinterventies. Sedert 2011 vervult hij de functie van Directeur Logistiek en Directeur Bevoorradingen van het Brussels operationeel centrum van AZG.

Artsen zonder Grenzen is een internationale humanitaire organisatie die antwoorden biedt op noodsituaties in de wereld. Het is een onafhankelijke, neutrale en onpartijdige organisatie, en er werken 27.000 personen voor deze organisatie ten behoeve van 9 miljoen begunstigden die jaarlijks worden verzorgd over de hele wereld. België vertegenwoordigt bijna een vierde van het activiteitsvolume van de beweging. Er werken bijna 400 personen in Brussel en jaarlijks vertrekken er zo'n 700 personen op het terrein.

AZG wordt voor 90 % gefinancierd door private fondsen. De organisatie blijft in België en in Brussel omwille van de diepe verankering in de Belgische samenleving. AZG kan rekenen op de steun van 400 000 schenkers en er zijn ongeveer 500 Belgen werkzaam voor AZG in dit land en in de wereld. Dit engagement is belangrijk op lange termijn. Een organisatie zoals AZG heeft een dubbele impact:

- AZG heeft een mening over wat er gebeurt in de wereld. We gaan over van de daad tot het woord en schuwen hierbij geen aanklacht;
- Sinds AZG werkzaam is over de hele wereld en er Artsen zonder Grenzen zijn in België, hebben meer dan 5 000 personen met de organisatie gewerkt. Sommigen zoals ik meer dan 20 jaar, anderen zes maanden of een jaar. Vandaag zijn deze personen werkzaam in instellingen, doen aan lobbying of werken in de privésector. Al wie heeft gewerkt voor AZG blijft de zaak van AZG verdedigen, want zij hebben dingen meegemaakt in de wereld en samengewerkt met diegenen die we vandaag in Brussel terugzien. Men telt meer dan 100 nationaliteiten bij AZG, en alle Belgen, die terugkomen van het terrein, blijven in contact met hun collega's en ex-collega's. Zij komen terug met een uitzonderlijke kennis en ervaring. Dat is de reden waarom een organisatie zoals AZG aanwezig moet zijn in de Belgische samenleving en moet kunnen rekenen op een gunstig kader voor haar ontwikkeling teneinde deze know-how en deze kennis vervolgens te kunnen doorgeven.

AZG vraagt vandaag verbeteringen rond drie polen te Brussel:

- de toegang tot de media en de communicatie: Brussel is een belangrijke mediapool dankzij de EU en de NAVO², maar dringt zich in de media niet op als een stad met een internationaal imago. AZG heeft heel wat te vertellen en te laten gelden. Onze standpunten gelden niet enkel voor België of Brussel maar internationaal. We moeten over de mogelijkheid kunnen beschikken om vanuit een zetel met de rest van de wereld te kunnen communiceren. De communicatie van de kantoren van AZG in Parijs, Londen of Genève verloopt bijgevolg makkelijker;
- het debat: het begrip van de wereld verandert. Wat zal morgen de humanitaire uitdaging zijn? Er moeten platformen bestaan voor de uitwisseling van standpunten en ideeën, en deze dienen internationaal en multisectorieel te zijn. Het moet mogelijk zijn om er te praten over situaties en om er het humanitair model van de toekomst uit te werken. Wat moet vandaag de opvatting van onze humanitaire activiteit zijn opdat zij beter zou aangepast zijn aan de werkelijkheid binnen enkele jaren?
- het talent: we moeten talenten aantrekken. Om te werken bij AZG, moet men professioneel ingesteld zijn, men moet hiervoor zin hebben, maar men moet eveneens talentvol zijn en vooruitgang kunnen boeken. Wij vormen de talenten en beschikken zelfs over een opleidingscentrum. Welnu, we zouden dit willen openstellen voor andere humanitaire actoren en andere partners. Ook is het belangrijk om talenten te kunnen valoriseren en meer faciliteiten te bieden aan niet-Belgische talenten die in onze Brusselse zetel werkzaam zijn. Sommige niet-Europese personen zijn 10 of 15 jaar actief geweest op het terrein, en we zouden hen willen kunnen behouden en van hun ervaring kunnen gebruik maken in een zetel van AZG; aangezien zij van niet-Europese oorsprong zijn, is dit uiterst moeilijk.

Op sociaal en economisch vlak vertegenwoordigt AZG heel wat rechtstreekse en onrechtstreekse arbeidsplaatsen. Het logistiek centrum van AZG is gevestigd te Brussel en is goed voor 13 000 m² aan opslagplaatsen en verzendingen naar meer dan 60 landen. AZG is tevens een echte innovatiepool. Wat verstaat men onder "innovatie" bij AZG? Het volstaat te kijken wat er beschikbaar is op de markt in de wereld, het over te nemen, aan te passen, en te vereenvoudigen om het aan te wenden in uiterst moeilijke situaties.

Deze impact is essentieel, in de mate waarin de relaties met de Belgische en buitenlandse ondernemingen die zijn gevestigd te Brussel uiterst belangrijk zijn. Ons opleidingscentrum is ook een innovatiecentrum. Zo hebben we onlangs onze opblaasbare ziekenhuisstructuur herzien door hiervoor beroep te doen op het geheel van de

---

² De Noord-Atlantische Verdragsorganisatie.

ondernemingen van de sector die gevestigd zijn in België en te Brussel. We nodigen hen uit op onze site en onderwerpen onze goederen aan de nodige proeven. Als belangrijk voorbeeld zou ik de logistiek willen aanhalen. Op dit vlak is AZG waarschijnlijk een voorloper is op humanitair vlak. We hebben immers producten ontwikkeld op verschillende gebieden zoals de mobiliteit, de telecommunicatie of op medisch vlak, door bestaande producten te wijzigen, in nauwe samenwerking met Brusselse en Belgische ondernemingen. In het begin hadden deze ondernemingen toegang tot een beperkte markt die de AZG hen leverde, maar mettertijd is het actieterrain van sommige ondernemingen groter geworden. Zij hebben vandaag toegang tot de hele markt van de humanitaire sector, met inbegrip van sommige actoren van de Verenigde Naties.

Ik dank u voor uw aandacht.

Christian Kesteloot

Deze logistieke activiteiten doen me denken aan DHL dat Brussel heeft verlaten om zich te vestigen in Leipzig. Op het eerste zicht is het niet zeker dat Brussel de belangrijkste en meest duurzame voordelen biedt voor deze activiteiten van AZG.

Waarom bent u naar Brussel gekomen voor deze logistieke activiteiten?

Jean Pletinckx

De eerste reden is van historische aard. Men moet zijn talenten behouden. De personen, die de logistiek en de bevoorrading verzorgen bij AZG, doen aan logistiek end-to-end, dit wil zeggen dat zij de goederen die zijn aangekocht in India, China of in Europa ontvangen en deze verzenden tot in Congo, Somalië, Soedan of Libië.

Indien men AZG vergelijkt met een actor zoals DHL, welnu dan betreft het een heel andere uitdaging. Het is niet moeilijk om goederen te verplaatsen van de ene hoofdstad naar de andere. Onze uitdaging bestaat erin, goederen vanuit een hoofdstad tot in Libië te brengen waarvoor een embargo geldt en geen vervoer meer, of naar Syrië terwijl er geen wettelijke mogelijkheid bestaat om er binnen te komen, of nog, in het midden van Soedan of Zuid-Soedan, zones die volkomen ontoegankelijk zijn. Hiervoor moet men kunnen rekenen op bekwame personen die gespecialiseerd zijn in internationale bevoorrading en in het 'laatste segment' dat soms vereist dat goederen met dragers worden vervoerd om deze tot bij de patiënt te brengen.

Ten tweede denk ik niet dat het voor een organisatie zoals AZG beter is in Brussel dan in Bordeaux. Onze site van Bordeaux is gelijkaardig aan deze in Brussel wat betreft de bevoorrading. Brussel biedt bepaalde faciliteiten en geografische voordelen wat betreft de nabijheid van internationale luchthavens. Wij ondervinden geen problemen om onze full charters te laten opstijgen, wij gebruiken alle luchthavens in het gebied, zelfs tot in Duitsland, Frankrijk en Nederland. Wij verschepen heel wat uitrustingen naar de haven van Antwerpen via de binnenvaart. Brussel bood de kans om kort bij onze zetel te zijn, om onze talenten te behouden. Wij hopen om het maritiem transport vanuit Brussel te kunnen verbeteren in een nabije toekomst. Per jaar worden bijna 200 containers verzonden, dat zijn heel wat vrachtwagens.

Philippe Antoine

Philippe Antoine

Directeur-generaal van de dienst Economische Expansie van de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (GOMB).

Na studies geologie te hebben aangevangen, behaalt hij een licentie rechten aan de ULB, en begint zijn loopbaan bij een Brussels advocatenkantoor vooraleer in 1995 de GOMB te vervoegen als juridisch adviseur.

Hij heeft tevens de bedrijfswereld ontdekt bij de ontwikkeling van Ecobru, een dienst die gespecialiseerd is in de begeleiding van aanvragers van een stedenbouwkundige en/of milieuvergunning.

In 2002 lanceerde hij samen met de heer Bruno Wattenbergh het project van het BAO (Brussels Agentschap voor de Onderneming) die hij vervolgens heeft bijgestaan bij het beheer ervan.

Sedert 2007 neemt hij de algemene directie Economische Expansie van de GOMB waar.

De GOMB is geen niet-gouvernementele organisatie. Ons beroep is vastgoed. Waarom komt vastgoed ter sprake in dit debat? Vastgoed is een strategisch gegeven want het maakt het mogelijk dat deze of gene activiteit op deze en niet op gene plaats wordt uitgeoefend. Gelet op de beperkte oppervlakte van het Brussels grondgebied betreft het dan ook een essentiële activiteit die wij opsplitsen in twee segmenten:

- de vestiging van economische actoren;
- de ontwikkeling van betoelaagde woongelegenheid.

Mettertijd heeft zich een derde segment ontwikkeld, met een vermenging van beiden en de ontwikkeling van bepaalde stadsdelen. En als dusdanig zijn wij getuigen die in contact staan met het geheel van de economische actoren. We vormen dan ook een bevoorrecht aanspreekpunt en proberen om contacten te onderhouden met de hele bedrijfswereld en met economische actoren in het Brussels gewest ten-einde oplossingen uit te werken voor de ontwikkeling van de werkgelegenheid en de economie. Dit gebeurt in het kader van een netwerk, in samenspraak met een aantal publieke actoren. Ik groet trouwens onze vrienden van de Brusselse haven en van het BAO die aan deze dossiers hebben meegewerkt.

De organisatie AZG heeft bij ons aangeklopt dankzij de collega's van het Agentschap voor Territoriale Ontwikkeling (ATO). AZG ondervond de nodige moeilijkheden want het werkte vanop drie sites, met een logistiek centrum in Merchtem en zijn hoofdzetel in Jette. Hierdoor werden er heel wat kilometers afgelegd. De organisatie wilde daarom haar volledige infrastructuur samenbrengen, bij voorkeur op het Brussels grondgebied, met het oog op een rationalisatie. Dit proces is trouwens nog steeds aan de gang.

Wij proberen op maat te werken, rekening te houden met de noden en mogelijke oplossingen uit te werken. De as van het kanaal was in dit verband een vanzelfsprekende keuze. De bestaande infrastructuur langsheen het logistieke kanaal maakte het mogelijk om snel een mogelijke vestigingsplaats voor te stellen. Maar zoals zo vaak zat het venijn in de staart. Ik zal hier niet alles uit de doeken doen, maar de eigenaar van het gehuurde gebouw in Merchtem deed moeilijk, en toen deze contractuele relatie bijna was afgesloten, waren wij verheugd om een oplossing te kunnen voorstellen. Vanaf het ogenblik waarop men aan deze dossiers werkt, komt men wilens nillens in conflict met andere hypothesen. De vestiging op een terrein van installaties voor het testen van materieel is van essentieel belang wat betreft de opleiding van het personeel. Ook Bordeaux, Paris en Genève waren zeer geïnteresseerd en wilden deze infrastructuur huisvesten die we in het Brussels gewest wilden behouden.

Ik wens te onderstrepen dat de activiteiten van AZG dankzij deze opleidingen goed zijn voor ongeveer 10 000 hotelovernachtingen per jaar. Dit is een enorm en waardevol aantal voor Brussel. AZG is zeer bescheiden wanneer het beweert materieel uit te proberen en na te gaan wat er zoal op de markt voorhanden is. Wat ze doen is ongelooflijk vanuit technologisch oogpunt. Het materieel, dat op het terrein wordt ingezet, moet aan alle vereiste kenmerken voldoen, het moet uiterst stevig zijn, licht en eenvoudig, en het moet snel inzetbaar zijn. Het betreft hier ware technologische juweeltjes inzake het gebruik van materialen. Dit is een zeer interessant gegeven voor de ontwikkeling van nieuwe producten en op het vlak van economische ontwikkeling.

We hebben eveneens samengewerkt met Dokters van de Wereld, voornamelijk door steun te verlenen aan vastgoedprojecten. Naar aanleiding van deze samenwerkingsverbanden komen we vaak in een identieke situatie terecht: deze operatoren zijn niet gespecialiseerd in vastgoed en het is interessant om hen van deze last te kunnen bevrijden, en oplossingen voor te stellen die hen hiervan zoveel mogelijk ontdoen opdat zij zich op hun corebusiness zouden kunnen concentreren.

Er zijn vandaag 109 NGO erkend door de minister van Ontwikkelingssamenwerking. Achtenzestig organisaties zijn gevestigd te Brussel, een zeer hoog percentage. Ze zijn niet allemaal actief op het vlak van humanitaire hulpverlening maar het zijn NGO.

Tot besluit zou ik willen stellen dat we te Brussel over heel wat troeven beschikken waarvan we er hier enkele hebben besproken. Brussel moet echter blijk geven van meer ambitie, en we moeten meer uitstraling geven aan het imago van het Brussels gewest, en dan vooral wat betreft deze knowhow die we opbouwen. De aanwezigheid van Artsen zonder Grenzen en van Dokters van de Wereld vormt een echte bron van rijkdom. We moeten hen toelaten om zich optimaal te ontwikkelen te Brussel, via de opleidingscentra of door middel van elk ander openbaar initiatief waardoor we hun taak verlichten en hen in de mogelijkheid stellen om zich ten volle op hun werkzaamheden te richten.

Christian Kesteloot

Ik stel voor om tot besluit van deze sessie drie punten naar voren te schuiven:

- de aanwezigheid van de Europese Unie is een troef in termen van internationalisering en biedt heel wat opportuniteiten. Ik vraag me af waarom de NAVO, die steeds meer plaats inneemt wanneer men de gebouwen ziet die langsheen de autosnelweg naar de luchthaven worden opgetrokken, in de besprekingen maar weinig aan bod is gekomen. Er zijn opportuniteiten, maar deze hebben ook een aantal beperkingen en onderwerpen aan concurrentie. Hierbij zijn de namen van Londen, Parijs en Genève gevallen. Denken aan Brussel en de internationalisering ervan binnen een Brusselse omgeving zou in die zin waarschijnlijk een vergissing zijn, omdat het internationaal aspect zich niet tot deze instellingen beperkt. De politieke beslissingen van de Europese Unie die veel volk naar Brussel aantrekken, zijn vooral interne beslissingen van de Europese Unie. Indien deze nog een beetje uitbreidt, dan zal dit ook nog uitbreiden. Maar alles wat extern is, speelt zich elders af. Dit is heel belangrijk om weten. Deze andere internationale activiteiten naar Brussel trachten aan te trekken, met de concurrentie van andere internationale steden, lijkt mij een grote illusie. Men moet roeien met de riemen die men heeft, maar terzelfder tijd de beperkingen ervan erkennen;
- een concept dat de economische geografen gebruiken: 'the learning region' (het lerend gewest), waarbij men leert uit de praktijk. Alles wat ik over onze opportuniteiten heb gehoord, zou het voorwerp van een gewestelijk leerproces moeten zijn. We hebben in Brussel een grote sociaal-ruimtelijke kloof met eerder in het westen een arm centrum en naar het oosten toe een veel rijkere rand. Men zal de zaken kunnen veranderen door deze twee Brussels onder te brengen in een Gewest dat leert, dat zijn instellingen en infrastructuren creëert en dat zijn kennis naar de toekomst toe verder ontwikkelt.
- Een laatste punt heeft me echt geraakt en het is de eerste maal dat ik dit van iemand uit het buitenland hoor: de vraag naar stemrecht voor buitenlanders dat het gemeentelijk niveau overschrijdt. Zelfs wanneer we het over het lokaal niveau in Brusselse termen hebben, dan is het Gewest een absoluut belangrijke instelling. Ik bemerk dat alle initiatieven waarbij Brussel zichzelf als internationale hoofdstad heeft aangepakt, zich hebben ontwikkeld van zodra het Brussels Gewest tot stand is gekomen. Voordien gebeurde dit enkel op het nationaal niveau. Dit stemrecht op het gewestelijk niveau lijkt mij een eis die moet worden weerhouden, opdat de internationale rollen van Brussel ten volle tot hun recht zouden komen.

Ik dank u.

Benjamin Wayens

SESSIE 2 : Brussel, de mondialisering “langs onder”

Benjamin Wayens

Lector aan de ULB. Redactiesecretaris van Brussels Studies (Université Saint-Louis, USL).

Benjamin Wayens is geograaf en Doctor in de Wetenschappen. Als docent-onderzoeker omvatten zijn onderzoeken binnen het IRIB (Saint-Louis) en het IGEAT (ULB) de geografie van de dienstverlening (in het bijzonder de detailhandel en het bedrijfstgoed) en de ruimtelijke analyse toegepast op de waarneming en de stedelijke geschiedenis. Tevens staat hij in voor de opleiding en de omkadering van de stages in het kader van de initiële lerarenopleiding van de H.E. Lucia de Brouckère. Hiertoe gaat zijn bijzondere aandacht uit naar de kwesties van onderwijs, opleiding en popularisering, met name via de coördinatie van het elektronisch tijdschrift Brussels Studies.

Deze tweede sessie zal de zaken vanuit een andere invalshoek trachten te bekijken door te proberen nagaan of er op een gegeven ogenblik ergens een aanvaring, een samenwerking of iets gelijklopend is tussen de internationale functies van het besluitvormingstype, met name gelinkt aan de Europese Unie, en andere vormen van internationalisering in Brussel. Daardoor hebben we het ook over de mondialisering “langs onder”, zonder per se een duidelijk idee te hebben wat dit betekent. Aangezien dit thema soms een beetje “van alles en nog wat” omvat, zal het eerste deel van de sessie erin bestaan om hierop een duidelijkere kijk te krijgen en om te begrijpen wat men onder dit concept verstaat.

Net zoals daarstraks zullen onze sprekers, na een poging tot definiëring, trachten te getuigen van verschillende concretisering van deze mondialisering “langs onder” in Brussel.

Ik vraag aan Lamia Missaoui, lector aan de Universiteit van Versailles-Saint Quentin en Yvelines, om ons het concept van mondialisering langs onder uiteen te zetten zoals men dit in Frankrijk kan waarnemen.

Lamia Missaoui

I. Mondialisering “langs onder” en ondergrondse economie in Frankrijk

Lamia Missaoui

Lector aan de Universiteit van Versailles-Saint Quentin en Yvelines, Laboratoire PRINTEMPS.

Als socioloog en antropoloog zijn de thema's waarop ze zich in het bijzonder heeft toegelegd deze van het ontstaan van economische initiatieven tijdens de migratie (commerciële economische initiatieven van mannen en vrouwen) en van voorwaarden voor en vormen van sociale gemengdheden, van rassenvermengingen tussen buitenlandse en inlandse vreemdelingen die in de ruimte van onze Europese steden van economische inschakeling zijn uitgesloten. Haar domeinen roepen de getuigenis in van bevolkingsgroepen (Zigeuners, Arabieren, Subsharanen) die het kader van de stedelijke en sociale vormen overstijgen waarnaar in het universum van het sedentair leven gewoonlijk wordt verwezen. Ze stelt nieuwe begrippen voor om verslag uit te brengen van de verplaatsing van de grenzen van het anders-zijn tussen sociale groepen, tussen individuen, net zoals tussen naties, om na te denken over deze mondialisering van normen en waarden die in termen van rassenvermengingen een nieuwe interpretatie geeft van wat wij in het buitenland in termen van nabuurschap toestaan.

Eerst en vooral wil ik jullie danken voor deze uitnodiging. Ik ben echt bijzonder verheugd dat ik mijn werk in Brussel mag komen uiteenzetten. Ik dank ook Professor Vanderमotten voor zijn laatste vragen, waarop mijn tussenkomst een antwoord geeft zonder dat wij ooit met elkaar contact hebben gehad. Dit stelt me gerust dat mijn werkzaamheden handelen over kwesties die ons allen zorgen baren.

Ik zou eerst zeer vlug iets willen zeggen over de thema's rond dewelke ik meer in het bijzonder werk. De voorbije tien jaar heb ik ofwel alleen, ofwel in samenwerking met andere vorsers, in het bijzonder met Alain Tarrus, onderzoeken verricht. Ik heb heel wat gewerkt rond de transnationale verplaatsingen van migranten, de nieuwe samenstellingen van stadswijken die deze met zich meebrengen, de evolutie van de echtelijke en de familiale relaties, de weerslag hiervan op school en op de communicatietechnieken, op de gezondheid en met in het algemeen op de sociale relaties die deze vereisen of doen ontstaan. We zullen zien dat er in Europa toch wel enkele vrij waardevolle verbanden bestaan.

- Tijdens mijn tussenkomst zal ik drie samenhangende fenomenen beschrijven:
- de transmigranten: een weinig zichtbare sociale categorie, die men hoe langer hoe meer ziet;

- het verband tussen de transmigranten en de multinationals;
- de onverwachte ontmoeting tussen de transmigranten en de historische migranten die zich hebben gevestigd in onze Europese en Franse steden in het bijzonder, en ook in de periferie of zelfs in de getto's, omdat men ze niet geschikt vindt om in het centrum te wonen.

Mijn werk heeft vaak betrekking op bevolkingsgroepen die aan de zelfkant van de maatschappij leven, die ons soms op vrij belangrijke zaken duiden die hier moeten worden herhaald.

Eerst en vooral zou ik willen aangeven dat er zowel postkoloniale, als postsocialistische en postfordistische transmigranten zijn. Deze drie termen zijn volgens mij zeer belangrijk. Deze kwalificaties laten het hen toe om op één lijn te zitten met de alomtegenwoordige mondialisering of globalisering die vandaag op de agenda staat. Deze transmigratie is bovendien transversaal en komt tot uiting in verschillende zones die zich ontwikkelen, in de ontwikkeling zelf, in culturele of godsdienstige ruimten of in verschillende soorten van machtsuitoefening. Om het eenvoudiger te stellen, worden deze transmigrante bevolkingsgroepen geenszins tegengehouden door geen enkele grens, noch van arme of van rijke landen. In werkelijkheid zijn de transmigranten transversaal ten opzichte van al deze grenzen, waarvan de Noord-Zuidgrenzen de meest bekende zijn. Zij leggen een link tussen al deze grenzen.

Meer in het bijzonder zijn transmigrante internationale migranten die zogenoemd "arm" zijn en die begrepen hebben dat de rijke landen hen afwijzen. Een groot aantal van hen, zo rond 200.000 voor Frankrijk en 600.000 voor Europa volgens de cijfers van de OESO³ - die men misschien mag verdubbelen -, bieden zich bij ons niet langer aan als emigranten of als immigranten, maar als transmigranten. Ze zijn immers voortdurend in beweging tussen verschillende landen. Uiteindelijk zijn zij de uitdragers geworden van het moderne kapitalistische handelswezen.

Wie anders dan de arme transmigranten zouden immers beter geschikt zijn om de grote wereldbedrijven de enorme markt van de armen aan te bieden door in Europa producten volledig zonder belastingen en contingenteringen aan te brengen. De elektronicareuzen uit Zuid-Azië hebben zich overigens niet vergist door de 'poor to poor'-economie te ontwikkelen, d.w.z. de economie 'onder armen', via de Golf voor wat ons betreft. Deze befaamde 'onder armen' ontwikkelt zich onverwachts wereldwijd met op de achtergrond de grote multinationals. Onderzoekers geven ons hiervan anekdotische beschrijvingen, die voornamelijk uit minder rijke gebieden komen en die vooral op de handel in kleding, tweedehandse kleding of tapijten zijn gebaseerd. Volgens mij zijn dit enkel impressionistische indrukken om een overzicht van de internationale mobiliteit of van de economische mobiliteit te geven. Opdat

---

³ De Organisatie voor economische samenwerking en ontwikkeling

dit interessanter zou zijn, zou men het enorme industriële verkeer en de grensoverschrijdende mobiliteit tussen armere randgebieden en rijkere centra erin moeten opnemen, die een soort van geheel beginnen te suggereren dat noch anekdotisch, noch exotisch is. Het is dus een vorm van ultraliberaal kapitalistisch handelswezen die triomfeert. In werkelijkheid houdt de mondialisering van de armen, zoals onze Staten dit niet meer kunnen. De "trans", "multi" en internationale ondernemingen die de materiële onderlaag van deze ongrijpbare mondialisering vormen, houden van het geld van de armen. Er zijn er zoveel meer dan rijken, waarom zou men ze aan zich laten voorbijgaan?

Het probleem bestaat erin dat allerlei grensbeschermingen blijven vasthouden aan voorwaarden voor het verkeer en de valorisatie van goederen die iedereen zo begeert om zo de lokale hiërarchieën van rijkdom en macht een vastere vorm te kunnen geven. Zo moeten er in Frankrijk en in België bij de aankoop van een voertuig belastingen worden betaald die vier- tot vijfmaal de fabriekswaarde van dat voertuig bedragen. Elektronische apparatuur wordt gecontingenteerd, ja zelfs verboden. Dit is trouwens de reden waarom de grote economische actoren van de mondialisering de armen nodig hebben, niet alleen als klanten omdat het nog altijd mogelijk en winstgevend is om goederen op hun maat te produceren, maar als ondernemers van de verborgen wereld van de ondergrondse economie, als smokkelaars buiten de regels en de wetten van het officieel verkeer om. De duidelijk verklaarde doelstelling bestaat erin om de arme landen te bereiken, de laatste van de wereldklasse, maar ook de arme bevolkingsgroepen in de rijke landen, de laatste van de lokale klasse, zonder zich aan contingenteringbelastingen bloot te stellen.

In dit bijzonder geheel moet men voor ogen houden dat de oude mobilisering van migranten voor gelokaliseerde activiteiten waarvoor weinig wordt betaald voortaan ook samengaat met een mobilisering om goederen aan te brengen en om min of meer solvabele bevolkingsgroepen te bereiken. Dit is ook de reden waarom de creatie van deze categorie van 'onder armen' een groot aantal horizontale economische verhoudingen verenigt. De transmigranten, die zelf arm zijn, verdelen hun smokkelwaar rechtstreeks aan massa's armen die ze overal ter wereld onmiddellijk kunnen bereiken. We hebben hierbij niet te maken met gespecialiseerde handelsketens, noch met hiërarchieën van georganiseerde verkopers met grote winkelketens, noch met specifieke financiële dienstverleningen, noch met specifieke reclamecampagnes, enz. Voor ons komt het er dus op aan om te weten komen hoe deze sociale groepen een mogelijkheid aangrijpen om een echte vorm van winstgevende handel te verkrijgen.

Ik had het daarnet over de sociale groep van transmigranten die ervan op de hoogte is en zich ervan bewust is dat ze niet welkom zijn in de Europese landen. Dit gebrek

aan gastvrijheid in Europa wordt voor de transmigranten die bij ons, in Frankrijk of in Europa op doortocht zijn, op een vrij brutale wijze tegengewerkt door een andere gastvrijheid vanwege hun voorgangers of vanwege diegenen die in stedelijke of kwetsbare gebieden zijn ingesloten. Ruwgezegd zijn het diegenen uit onze randgebieden die "de muren overeind houden" of die "de orde verstoren", of om het met een beroemde en totaal ongepaste term te zeggen "het uitschot". Tot op heden had ik op zeer afzonderlijke wijze gewerkt rond transnationale handelaars en de in onze randgebieden gevestigde historische migranten en was ik er niet in geslaagd om het onderling verband te leggen. Dit laatste onderzoek stelt me in staat om dit nieuw verband waar te nemen, dat volgens mij onverwachte oplossingen aanbrengt voor de sociale en economische moeilijkheden die onze twee bevolkingscategorieën ondervinden.

Het tweede fenomeen dat ik wil beschrijven, heeft betrekking op deze ontmoeting tussen de sedentaire historische migranten en de transmigranten in Frankrijk. Wat interessant is, zijn de wederzijdse invloeden die deze ontmoeting op de economie 'onder armen' heeft. Dit onderzoek is pas enkele weken geleden afgelopen en plaatst zich bij de onderzoeken die vragen stellen bij de postkoloniale breuken die immigranten hebben meegemaakt als wegbereiders voor een nieuwe geschiedenis van vreemdelingen in onze Europese maatschappijen. Het gaat hier om de bekrachtiging van een nieuwe eenheid in het hart van Europa van bepaalde bevolkingsgroepen die aan de rand van de nationale integraties leven, zoals Marokkanen, Turken en Roma's waarvoor men zich op een veel ernstigere wijze de vraag van de oprichting van een transnationale natie stelt. Deze zouden dan misschien een interessant Europees model voor ons worden. Deze bevolkingsgroepen ontwikkelen zich vanuit verschillende sociale enclaves en één van de gevaren bestaat erin dat we deze te vlug als wezen hebben beschouwd die definitief afhankelijk zijn van onze staatsinstellingen en andere.

In tegenstelling tot de sedentaire migranten stellen deze transmigranten de overheden van de landen die ze doorkruisen niet voor specifieke sociale of politieke problemen. De geldigheid van een toeristenvisum is voor hen meestal voldoende om handel te drijven. Bovendien vragen ze nergens om tussenkomsten vanwege de Staat om zich eventueel permanent te vestigen. De levenswijze van de transmigranten stelt hen echter voor zeer concrete problemen met name op het vlak van mobiliteit, gezondheid of pensioen. Deze commerciële transmigranten leven echt buiten het kader van sociale en gezondheidsbescherming die zich in de eerste plaats tot de eigen ingezetenen richt. Aldus zien we sinds enkele jaren "rondgaande" dokters verschijnen, die hun diploma hebben behaald in het Midden-Oosten, in Egypte of ergens anders en beginnen tegelijk met de transmigranten rond te trekken. Het zijn de eerste dokters die hen zorg verlenen. De geneesmiddelen die ze op het in-

ternet kunnen kopen zijn de enige waarmee ze zich onderweg kunnen verzorgen. De investering in de vorm van de opbouw van een pensioenwaarborg ligt echter volledig buiten hun beroepswereld. Het komt er voor hen op aan om zoveel mogelijk te verdienen tijdens hun rondreizen en om bij hun terugkomst productieve micro-investeringen te verrichten (landbouwtoestellen, grond of winkels).

Voor deze transmigrante bevolkingsgroepen wisselen deze transnationale of commerciële activiteiten vaak af met tijdelijke jobs in Europa, zoals de pluk, de bouw, begeleiding van bejaarden, enz.

De voorstelling van dit begrip van transmigrant als klassering van vormen van migratie laat het toe om, zo dicht mogelijk bij de werkelijkheid van de migratie, analyses uit te breiden die zich doorgaans tot het exclusief gebruik van de termen emigranten of immigranten beperken. Dit begrip laat het vooral toe om uit de meedogenloze registers van de binaire analyse te treden - hier versus daar, autochtoon versus vreemdeling - waarin de alomtegenwoordige Staat de enige bron van rede wil zijn. Voor de driedelige meer processuele analyse laat deze term het toe om de complexiteit aan te pakken, gezien het erom gaat om vreemde bevolkingsgroepen in een complex verband met de autochtonen te bevatten. De befaamde "trans" van transmigrant ontsnapt aan de nationale verzuiling en de ontwikkeling ervan kan nooit door een enkele Staat worden begrepen. Hierin ligt juist de complexiteit. Aangezien de vormen van transmigratie steeds toenemen en ingewikkelder worden, zijn de gevolgen van deze vaststelling van fundamenteel belang voor dit nieuwe beeld van de vreemdeling, dat dichter aanleunt bij de economische en ultra liberale logica van de mondialisering die de Staten volgens mij zeer slecht begrijpen of die, in elk geval om de andere Europeanen niet op stang te jagen, de Franse Staat niet juist begrijpt.

De mobilisering van werkrachten is in mijn onderzoeken altijd zeer aanwezig geweest en heeft deze nieuwe vormen van migratie zelfs een structuur gegeven, maar dan wel inzake de wijze van de voortdurende mobiliteit en niet van de permanente vestiging nabij de productieplaatsen, zoals dit in het verleden gebeurde.

Hoe functioneren deze transmigranten dus en hoe gebeurt deze onverwachtse ontmoeting? Deze ontmoeting lijkt mij absoluut doorslaggevend.

De eerste ontdekking die we bij dit onderzoek hebben gedaan is verrassend. Deze transmigranten brengen sommige van hun gezamenlijke economische activiteiten onder in woningen die worden onderverhuurd door Maghrebijnen die geslaagd zijn in Frankrijk en die hun sociale woning behouden die ze met veel moeite hebben verworven. Wetende dat huisvesting moeilijk te verkrijgen is, kunnen ze op hun beurt beginnen rondtrekken en hun woning ten dienste stellen van andere transmigrante bevolkingsgroepen. Wat nog interessanter is in dergelijke woningen, is de activiteit

die er wordt verricht. Er is voornamelijk een band rondom internetactiviteiten. Uiteraard wordt er niet echt samengeleefd of bestaan er zeer sterke banden zoals de nabijheid van een gezin, wel in tegendeel. Dit samenzijn rondom het internetgebruik is ongetwijfeld het enige dat het toelaat om diegene in de aanpalende ruimte te verdragen. Dit computergebruik laat het toe om allerhande commerciële activiteiten te organiseren. Het laat het met name toe om de parallelle handelsmarkten te verkennen en om goederen op te slaan. Dankzij het internet bestellen sommigen geneesmiddelen die ze anders omwille van buitensporige prijzen niet kunnen kopen, anderen gebruiken deze woningen voor net buiten de stad gelegen ontmoetingen met hun cliënteel. U zult ook wel begrijpen dat jonge meisjes soms langskomen in deze woningen om andere dingen te doen dan de handel in elektronisch materiaal, maar eerder om aan lichamelijke handel te doen. Er bestaat een zekere organisatie met heel dit wereldje in een en dezelfde woning. In diezelfde woningen treft men ook rondgaande dokters aan, die erop uit zijn om in onze Franse of Europese ziekenhuizen te worden aangeworven. Meestal zijn de spoedartsen van de Franse ziekenhuizen Maghrebijnen met diploma's die ze bij ons niet hebben kunnen valideren. Ze zijn dus de klok rond uiterst efficiënt en productief, maar worden minder betaald. Voor de Franse ziekenhuizen zijn ze zeer interessant. In deze woningen vinden dus informele doktersbezoeken plaats en worden ook handelsactiviteiten gecoördineerd. De rondgaande geneesheren hebben een netwerk van patiënten gecreëerd die liever een Arabische dokter bezoeken die zorgen verstrekt zonder vrouwen ooit te ontbloten.

Anderzijds bestaat de tweede ontdekking erin dat het veelvuldig gebruik van deze deelappartementen vaak de lokale aanwerving vereist van jonge vrouwen of mannen uit de buurt, met name uit de voorsteden, die zeer vlug in de vormen of strategieën van transmigratie worden ingewijd. De transmigranten bieden de jongeren uit de voorsteden verschillende informaticawerken aan, die deze technieken overigens zeer goed beheersen. Vervolgens maken ze hen duidelijk wat men kan verdienen door opnieuw op pad te gaan. In feite brengen deze transmigranten nieuwe samenlevingsverbanden tot stand die zeer specifiek zijn voor nieuwe omgevingen, met name tussen kosmopolitisme en gemengdheid. Het is een uiterst intense ervaring die het leven van deze jongeren uit de voorsteden volledig omgooit.

De derde en laatste ontdekking is dat deze bijzondere ontmoetingen en de rekrutering van deze jongeren uit de voorsteden die in Frankrijk geen werk vinden een massale, vrijwillige en beredeneerde uittocht van diezelfde jongeren uit de randgebieden met zich meebrengen. Sommigen beweren zelfs dat ze een volledig nieuwe wind laten waaien en op schuchtere wijze verwezenlijken wat de Franse overheid al decennia lang hoopte te realiseren. De transmigranten verplichten ons uiteindelijk tot een complexere analyse van de internationale migraties en zelfs van de mondialisering « langs onder » door de typologie van de grenzen te herdefiniëren. Ze ver-

plichten ons ook ertoe om deze grenzen op een andere manier te beschouwen door rekening te houden met het grondgebied waarop de transmigranten rondtrekken, evenals hun deelgenoten uit de stadscentra die ze onderweg op sleeptouw hebben genomen.

Tot besluit en om mij bij enkele van de vorige tussenkomsten aan te sluiten, zou ik erop willen wijzen hoezeer de mondialisering "langs onder" zichzelf ontleedt en des te beter begrepen wordt wanneer men deze op de mondialisering "langs boven" aansluit. Dit verband tussen deze beide vormen van organisatie lijkt mij volledig onbetwistbaar, met name om verschillende sociale werelden te bevatten die het toelaten om een beschrijving te geven van wat ik de 'Moderne mens' noem die vooruitloopt op de globale stad en deze ook tot stand brengt. De internationale elite boeit en de beoogde netwerken van de mondialisering zijn deze van het financieel, wetenschappelijk en technisch verkeer. De allerbeste actoren worden opgespoord en er wordt gekeken naar de plaats waar ze werden opgeleid, waarbij de internationale scholen alsook hun manier van werken ten eerste worden gewaardeerd. Hun relaties leiden tot een soort van directe omgeving waaruit een "zwakke sociale band" kan ontstaan en die doorgaans door alle vorsers die rond dit thema werken met veel enthousiasme worden onthaald. Zij zijn het die onze wereld zullen redden. De kracht van de zwakke band zeggen zelfs bepaalde vorsers, terwijl de bevolkingsgroepen waarover ik het hier heb door "sterke banden" worden gekenmerkt. De sterke band is altijd afgestemd op een soort archaïsme, omdat dit de band met familie en burens is. Terwijl de zwakke band interessanter lijkt, omdat deze het in werkelijkheid toelaat om elkaar te leren kennen en een netwerk op te bouwen, zonder zich ooit te moeten onderwerpen. Ik ben van oordeel dat deze mondialisering de mondialisering "langs onder" verplettert en uitveegt. Voor heel wat vorsers lijkt deze mondialisering "langs onder" immers minder doorslaggevend bij het bevatten van de sociale veranderingen, zodanig zelfs dat iedereen de uitwerking en de bijdragen ervan minimaliseert, terwijl ze betrekking heeft op een veel grotere groep.

Uiteraard dragen de internationale migraties van arme bevolkingsgroepen ook en op intensieve wijze bij tot de mondialisering. De migratietrajecten die hiervoor per fase werden beschreven zijn zeer kenmerkend voor de nieuwe vorm van migratie die in werkelijkheid de grote lijnen van de mondialisering aangeeft. Deze hedendaagse vorm van migratie kan men bevatten aan de hand van een drievoudige verhouding tussen migranten die uiteindelijk heel goed zouden kunnen lijken op deze die zowel de mondialisering "langs onder", als de mondialisering "langs boven" tot stand brengen. Beiden hebben drie elementen om ze te bevatten:

- "daar": vanwaar ze ook komen, ze onderhouden zeer sterke banden. We hebben zelfs schrik dat ze opnieuw vertrekken, omdat ze vaak alleen zijn;

- “hier”: waar ze naartoe komen of lang of kort verblijven;
- “tussenruimte”: intens verkend, beproefd en die altijd sporen laat. De tussenruimte heeft uiteraard betrekking op de beide mondialiseringsprocessen. Maar deze is intensiever voor wat de mondialisering « langs onder » betreft, met name bij deze bijzondere ontmoeting tussen de rondtrekkers en de sedentairen. In het kort gezegd, de mondialisering van de armen omwille van de verschillende ontmoetingen en interacties veranderen de bevolkingsgroepen en de zeer uitgestrekte grondgebieden wel degelijk meer dan deze van de mondialisering “angs boven”.

Uiteindelijk is het op basis van deze toelichting van de strategieën die in het land van herkomst worden uitgezet dat men een onderzoek kan voeren naar de logica inzake ruimtelijke ordening en de sociale en economische logica die worden ontwikkeld door de transmigranten die jarenlang Europa doorkruisen. De toenadering van deze categorie van bevolking tot andere groepen, families, vrienden, kennissen, collega's op het werk die uit de traditionele migratie komen, laat economische initiatieven toe, maar ook wederzijdse invloeden op waardevolle kwesties rond de economie onder armen, directe sociale en stedelijke veranderingen in de steden die ze doorkruisen en draagt op een zeer aanzienlijke wijze bij tot de oorspronkelijke solidariteit.

Ik eindig met een vraag die ik aan de zaal stel. Kan men zich, na datgene wat ik zojuist heb verteld, continentale, supranationale en Europese identiteiten voorstellen die deze “trans” met het staatsburgerschap zouden verenigen? De gedachtegang die hier wordt voorgesteld, stapt uiteraard af van de nationale ideologische verankeringen die niet in staat zijn om ons de gemondialiseerde sociale realiteit te vertellen. Het komt er ook niet op aan om een Europees Marokko te creëren dat de wijken in Brussel, Frankfurt of in andere steden verenigt, maar misschien wel om na te denken over rechten op het vlak van verkeer en vestiging in trans-Europese sociale en economische ruimten.

Benjamin Wayens

Na al deze punten betreffende de transmigranten die goed aantonen hoezeer de nieuwe migratiefenomenen verschillende punten gemeen hebben met internationale elites in Brussel, zou men zich echter opnieuw op het Brussels grondgebied moeten toespitsen. Wij zijn met name geïnteresseerd in de verschillende profielen en de relatieve bezettingen ervan, alsook in de uitdagingen die hun “verankering” in Brussel stellen.

Ik geef het woord aan Andrea Rea.

Andrea Rea

II. De arbeidswereld voor personen uit de diversiteit van Brussel en de uitdagingen ervan

Andrea Rea

Hoogleraar sociologie aan de ULB. Directeur van de Groupe de recherche sur les relations ethniques, les migrations et l'égalité (GERME).

*Tevens coördinator van het Centre de recherche transdisciplinaire MAM (Migrations, Asile, Multiculturalisme) van de ULB. Auteur van verschillende werkstukken en artikels met betrekking tot immigratie, discriminatie en integratie van immigranten, waaronder *Sociologie de l'immigration* (met Maryse Tripier) La Découverte, 2008; *Jeunes à perpète* (met Carla Nagels), Academia, 2007 en mede-uitgever (met Saskia Bonjour en Dirk Jacobs) van *The Others in Europe*, Presses de l'Université de Bruxelles, 2011.*

Ik dank u voor deze uitnodiging.

Wanneer men het over mondialisering "langs onder" of "langs boven" heeft, zijn er twee betekenissen en ik zal me aan de beide wijden. Wij hebben het gehad over mondialisering "langs boven" voor betreft wat de Europese ambtenaren, de grootverdieners en de hooggeschoolden en over mondialisering "langs onder" voor de armen. Ik zal het dus hebben over armen en de transnationalisering, ook al zal ik mijn tussenkomst voornamelijk toespitsten op kwesties waarvan de meesten van jullie al op de hoogte zijn en die in wezen betrekking hebben op de toestand van de diversiteit. We zullen nagaan wat deze benaming inhoudt. Ik zal mijn tussenkomst rond twee punten opbouwen.

De mondialisering "langs onder" en "langs boven" sluiten op elkaar aan. Ik zal u hiervan een voorbeeld uit ons dagelijks leven geven. Om de gelijkheid tussen mannen en vrouwen in het huwelijk te verzekeren, op het vlak van scholingsgraad en inkomen, vragen we met dienstencheques of via zwartwerk een andere vrouw die de interne conflicten binnen het huwelijk zal oplossen. Net zoals een onderneming outsourcen we onze ongelijke behandeling naar een andere vrouw toe. Waarom zijn er in Brussel zoveel dienstencheques? Waarom zijn in Brussel - in tegenstelling tot in Wallonië en Vlaanderen - meer dan 50 % van deze dienstencheques van vreemde nationaliteit? Omdat de mondialisering "langs boven" mondialisering "langs onder" tot zich trekt, in het bijzonder voor klussen die de Engelse taal als *dirty work* (het vuile werk) bestempelt die door bepaalde personen moeten worden verricht.

Mijn eerste tussenkomst zal voornamelijk betrekking hebben op de kwestie van de diversiteit in de tewerkstelling in Brussel. Wanneer men het over diversiteit heeft,

heeft men het over migratie en dus over immigranten. Immigranten zijn armen zonder diploma, terwijl expats rijken met diploma's zijn. Ik breng iedereen onder in dezelfde categorie, het zijn allemaal migranten, ook al is dit in de voertaal niet hetzelfde. Er bestaan vier categorieën:

- de niet-Europese traditionele migraties: vroeger ging het om Marokkaanse of Turkse migranten, maar vandaag zijn ook nieuwe migraties van belang, met name Congolezen, Latino's en Brazilianen. Ze komen aan als reglementaire of onreglementaire werknemers, als asielzoekers of in het kader van een gezinshereniging;
- de nakomelingen van de niet-Europese migraties, waarover ik het voornamelijk zal hebben;
- voor de derde categorie heb ik de titel van een werkstuk van Adrian Favell genomen, "Eurostars and Eurocities": dit zijn personen in beweging met een hoge scholingsgraad die zowel verankerd zijn, maar die ook voortdurend in beweging zijn. Kenmerkend voor hen is dat ze zich in een post-nationaal project bevinden, dan wel in een verankering. Gewoonlijk zeg ik dat Europese ambtenaren grote Brusselse stadsbewoners zijn, maar niet echt Brusselse burgers zijn zoals de zeer geringe deelname van deze personen aan de gemeenteraadsverkiezingen (van 2000 tot 2012), met minder dan 20 % in de Hoofdstad van Europa. Er werd een onderzoek verricht naar de reden waarom Europeanen niet stemmen of waarom ze minder terug te vinden zijn op de kieslijsten als de niet-Europese ingezetenen, met name bij de laatste verkiezingen. Dit heeft ongetwijfeld te maken met het feit dat ze zich minder met Brussel kunnen identificeren, maar ook met de complexiteit van de Belgische wetgeving;
- de nieuwe migranten uit de Oost-Westbeweging. Wanneer men het over Polen, Roemenen en Bulgaren heeft, is er zowel sprake van hoge als lage scholingsgraden. Voor de bevolking worden ze niet op juist dezelfde wijze gerangschikt alsof ze Zweden zouden zijn.

Ik zal mijn tussenkomst voornamelijk op de kwestie van de nakomelingen van migranten toespitsen.

Ik breng u enkele gegevens betreffende de tewerkstelling in Brussel in herinnering. In april is de werkloosheidsgraad in Brussel uiterst hoog, gezien deze 20 % behaalt. Hij is uitzonderlijk hoog onder de jonge bevolking, met ongeveer 30 % van deze bevolkingsgroep. Er bestaan heel wat studies hieromtrent, maar ik zal de laatste studie vermelden die Marion Englert en Robert Plasman voor de DULBEA hebben verricht. Op basis van een aantal gegevens en door verschillende steden te vergelijken, tracht deze studie iets zeer belangrijks aan te tonen waarop ik zou willen aandringen. Tot nu toe hebben we het vooral gehad over de negatieve situatie van de laaggeschoolden. Ik zou willen aandringen op de uiterst precaire situatie van de hooggeschoolden in Brussel, gezien

deze studie tracht aan te tonen dat de kans op werkloosheid voor iemand met een diploma van het hoger onderwijs in Brussel groter is dan in andere Europese steden. Men beweert vaak dat een diploma een bescherming biedt tegen werkloosheid. Dit lijkt niet altijd waar te zijn en deze studie toont aan dat ook andere elementen meespelen. Wat het belangrijkste is, is niet de afstemming van tewerkstelling op opleiding, maar eerder de selectieprocedures in de aanwervingsprocedures. De Brusselse diploma's ondervinden concurrentie van de diploma's uit andere Gewesten.

Ik ga voort met enkele gegevens uit de Enquêtes naar de arbeidskrachten (EAK) om het feit te benadrukken dat personen met een vreemde nationaliteit afkomstig uit de TCN (Third Country Nationals), d.w.z. uit de Staten die geen lid zijn van de Europese Unie, een zeer hoge werkloosheidsgraad vertonen. Moest men anderzijds een onderscheid maken op basis van de geboorteplaats, dan vormt het feit in het buitenland geboren te zijn een zekere belemmering.

Het volgende gegeven uit 2008 heeft betrekking op het verschil tussen Belgen en staatsburgers uit de Europese Unie. In tegenstelling tot andere gewesten, ligt de werkloosheidsgraad in Brussel voor Europese staatsburgers lager dan voor Belgen, ook voor Belgen van vreemde origine. Een belangrijke vaststelling is dat Brussel op het vlak van mobiliteit een zeer belangrijke aantrekkingspool vormt, die ook in het universiteitsdomein tot uiting komt. Steeds meer niet-Belgen bekleden immers functies van promovendi, assistenten of hoogleraren. De verklaring voor dit fenomeen is zeer bekend en ik onderscheid twee belangrijke factoren:

- de etnostratificatie van de arbeidsmarkt : er bestaat een selectiviteit op de arbeidsmarkt. Niet iedereen heeft toegang tot elke soort van arbeidsmarkt. Al zeer lang en in het bijzonder dankzij de studies van Albert Martens en Nouria Ouaili weten we dat er in bepaalde sectoren in Brussel een oververtegenwoordiging bestaat, en in het bijzonder in het bouwwezen en de tertiaire sector (reiniging, hotel- en restaurantwezen, gezondheidszorg), maar een algehele ondervertegenwoordiging op het vlak van banken en verzekeringen, alsook op het vlak van de gewestelijke en federale openbare tewerkstelling;
- de etnische en rassendiscriminatie. Sinds de jaren 1990 zijn studies erop gericht om aan te tonen dat er op twee manieren een etnische en rassendiscriminatie bestaat. Ofwel door te stellen dat niet iedereen toegang heeft tot alle activiteitensectoren, ofwel, zoals dit in het kader van het IAB-rapport van 1997 is gebeurd, aan de hand van testen. Dit onderzoek bestond erin om iemand van Marokkaanse origine en iemand van belgo-Belgische origine samen aan tafel te zetten en hen achtereenvolgend te laten bellen voor eenzelfde advertentie en het antwoord voor een afspraak te bekijken. De resultaten varieerden in de drie Gewesten, maar de discriminatiegraad voor de persoon van Marokkaanse origine bedroeg ongeveer 30 %. Er werden nog gelijkaardige onderzoeken verricht. De studies van Benjamin Wayens en Christian Vandermot-

ten waren erop gericht om aan te tonen dat het feit dat een inwoner van Molenbeek over een diploma in het hoger onderwijs beschikt, tot 35 % werkloosheid leidt, maar slechts tot 8 % voor inwoners uit de gemeenten uit het Zuiden. Deze beide studies hebben aangetoond dat een diploma geen bescherming biedt tegen werkloosheid. Al deze onderzoeken tonen aan en bewijzen dat er discriminatie bestaat. De laatste werkgelegenheidsbarometer van het Centrum voor gelijkheid van kansen wijst in dezelfde richting, gezien hij een verschil aantoont bij de antwoorden op een jobadvertentie, waarbij de belgo-Belgen meer kansen op de eerste afspraak hebben. Het gaat om een visueel contact dat zich anders stelt dan aan de telefoon.

In Brussel bestaat er niet alleen een tegenstelling, maar ook een driedeling tussen de Nederlandstalige belgo-Belg, de Franstalige belgo-Belg en de Belg van vreemde origine. De drie kunnen in de selectieprocedures waarschijnlijk niet met elkaar worden vergeleken. De gegevens betreffende de pendelaars tonen aan dat Vlaanderen een veel grotere bijdrage levert tot tewerkstelling dan langs Franstalige zijde. Men kan zich afvragen of er een verschillende realiteit bestaat in functie van de taal die men spreekt of de andere taal die men beheerst, gezien dit een zeer belangrijke rol speelt bij de toegang tot een baan.

Ik zou een zaak willen benadrukken die meerdere mensen al sinds lang hebben verklaard. De voorheen aangehaalde IAB-studie is in de menswetenschappen de wetenschappelijke studie waarnaar in de parlementaire debatten tussen 1997 en 2004 het meest werd verwezen. Men moet wel degelijk erkennen dat op het vlak van de politieke agenda maar weinig werd gerealiseerd. Ten aanzien van de Europese richtlijn betreffende discriminatie werd het rechtsapparaat versterkt, maar werden niet alle maatregelen uitgevoerd inzake de openbare beleidsvoeringen die ernaar streven om het beleid inzake de strijd tegen discriminatie ten uitvoer te leggen. Ik vind dit belangrijk. Men kan stellen dat deze bewering onjuist is en dat er vier ordonnanties uit 2008 bestaan, maar ik herinner eraan dat de uitvoeringsbesluiten vorig jaar werden aangenomen en dat we nog altijd wachten op een concrete uitvoering van dit beleid. Bovendien is dit beleid gebaseerd op de wijk van herkomst. Welnu, we weten wel degelijk dat er een debat wordt gevoerd over het feit of men nu al dan niet de nationale herkomst moet vermelden, dan wel het feit dat men in de ene of de andere wijk woont.

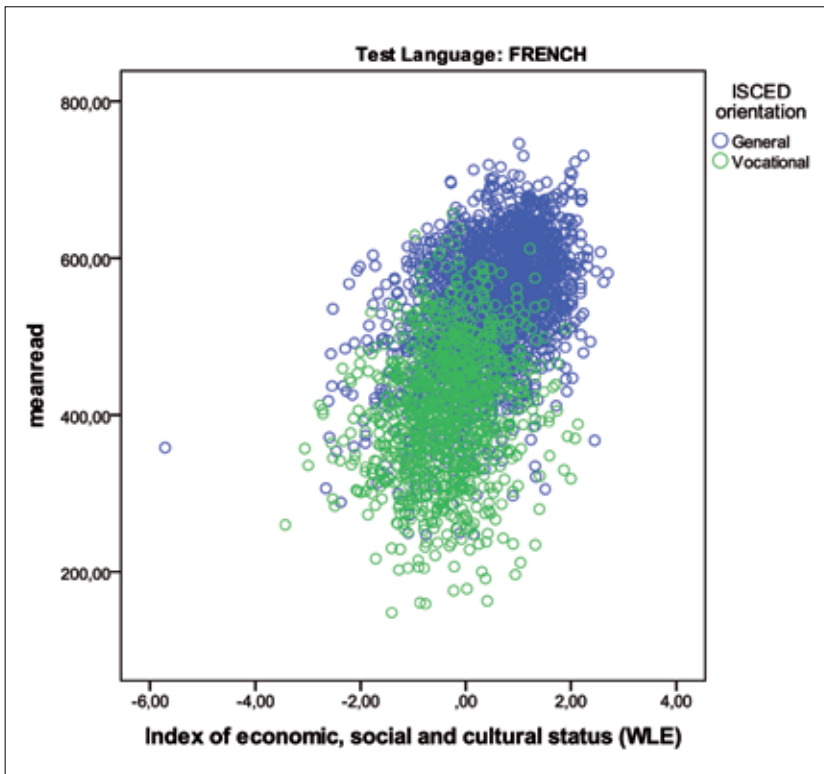
Ten overstaan van wat zojuist werd gezegd, is het van belang om zich de vraag te stellen waarom het zo moeilijk is om dit te verhelpen. Aan het eind van mijn tussenkomst zal ik twee voorstellen formuleren om hiervoor een oplossing te proberen vinden. De mondialisering "langs onder" wordt op een meer rechtstreekse wijze geraakt door de minder zichtbare activiteiten dan deze van de Europese Unie, van de groeperingen of van de multinationals, maar waarvan de concrete voorbeelden in het volgende panel gedetailleerder zullen worden uiteengezet, en dan in het bijzonder alle activiteiten die worden ontwikkeld rondom de Brabantstraat en van de handel in tweedehandse voertuigen in Anderlecht. Deze bekommernis is zeer recent. Ik heb

de wijk rond de Brabantstraat bezocht samen met Alejandro Portes, hoogleraar in Princeton, die rond de transnationale activiteiten werkt. Hij wou documenten over de Brabantstraat. Ik heb hem gezegd dat er hierover maar weinig bestaan. Behalve sinds kort. De Brabantstraat bestaat al heel lang, al vóór de City 2 die men wel kent. Er werd maar weinig gebruik gemaakt van de politieke belangstelling voor deze activiteiten. Er zijn in Brussel zeer veel gegevens over alles wat "ethnic business" is. Welnu, deze activiteiten zijn belangrijk en gaan in dezelfde richting van wat Lamia zonet heeft uiteengezet over de wijze waarop de activiteiten tussen hier en daar worden georganiseerd. Ik geef u twee voorbeelden over de Brabantstraat ingevolge onderzoeken die ik heb verricht. Het kwam erop aan om aan te tonen dat vrouwen van Marokkaanse origine de Brabantstraat zeer goed kenden, terwijl ze in Marseille wonen, omdat ze er voorwerpen kwamen kopen. Dit is al meer dan tien jaar geleden. Het tweede zeer bekende voorbeeld is dat van de Polen die terugkeren naar Bialystok met tapijten die ze bij een Turk in de Brabantstraat hebben gekocht en met de theepot die ze bij een Marokkaan hebben gekocht. Deze kwestie van verkeer van goederen en personen is fundamenteel ondergeanalyseerd en ik kan dus geen cijfers geven. Daarom verwijfs ik u naar het volgende panel dat deze elementen zal verstrekken.

Ik vind het van belang om te wijzen op de pejoratieve en negatieve bijklank van dergelijke activiteiten waardoor deze op zekere wijze minder hoog worden geschat. Welnu, vanuit deze invalshoek kan Brussel een commerciële plaats zijn. Er wordt onvoldoende gebruik van gemaakt omwille van het negatief vooroordeel dat met dergelijke activiteiten samengaat. Handel drijven met een koffer en het idee van de huis-aan-huisverkoper worden negatief geschat. Wanneer men ziet wat er gebeurt en wat Eurolines doorheen Europa vervoert, dan lijkt mij dit nochtans een economische activiteit die men ongetwijfeld zou moeten analyseren, gezien dit altijd verband houdt met de mondialisering "langs boven". Ook de Zuidmarkt is hiervan een weergave, met de aanwezigheid van het lokale en van het transnationale.

Dit probleem van het niet optimaal benutten van personen van vreemde origine in Brussel is een andere manier om het over de mondialisering "langs onder" te hebben, maar ik zou hierop willen aandringen, omdat we echt een situatie meemaken die volgens mij kan ontaarden en a fortiori met de hoge scholingsgraden. Ik zou hierop de aandacht willen vestigen ten aanzien van gesprekken die ik heb gevoerd. Personen zonder opleiding en zonder werk, geven zichzelf hiervan en van het feit dat hun situatie precair is de schuld, ook al is dit niet helemaal waar gezien hun situatie ook het resultaat is een selectie. Een jongere met een volledige schoolloopbaan, die nooit is blijven zitten en die hogere studies heeft gedaan, d.w.z. die precies gedaan heeft wat men hem heeft gevraagd te doen en die hiervan geen resultaten ziet, is een echte maatschappelijke bom. Dit betekent dat deze persoon zich met buitensporig geweld tot uitdrukking zal brengen, omdat hij deze situatie juist als een onrechtvaardigheid aanvoelt. Ik meen dat men vandaag hiermee ernstig rekening moet houden.

De basisopleiding is een fundamenteel probleem. Verschillende elementen zijn terug te vinden in het rapport dat ik met Dirk Jacobs⁴ over de PISA⁵ heb opgemaakt: basisopleiding, schoolachterstand, vroegtijdige heroriëntering in het beroepsonderwijs en zwakke schoolprestaties. Het probleem is dat Brussel in de PISA-testen niet kan worden geïdentificeerd, gezien de twee gemeenschappen er voornamelijk in terug te vinden zijn, maar men weet goed dat Brussel een groot gewicht zal hebben in de steekproeven die langs Franstalige zijde werden genomen. Het zijn deze gegevens die ik u zal uiteenzetten.

Figuur 9

In 2003, 2006 en 2009 werden reeksen testen afgenomen betreffende de slaagpercentages in wiskunde, waarbij 500 het gemiddelde is dat de OESO voorstelt. De resultaten van de Franse Gemeenschap zijn veel minder goed dan deze langs Vlaamse kant, en dit is in het bijzonder het geval voor de belgo-Belgische autochtonen, maar ook voor de tweede generatie gezien de PISA-onderzoeken de enige zijn die het ons toelaten om de tweede generaties te identificeren. Aan de hand van een internationaal

---

⁴ Jacobs Dirk en Rea Andrea, L'ascenseur reste en panne, Brussel, Koning Boudewijnstichting; <http://www.kbs-frb.be>.

⁵ Programme international pour le suivi des acquis des élèves.

instrument, kent men de realiteit van de tweede generatie migranten. De kloof tussen de tweede generatie in Vlaanderen en de autochtonen is veel groter dan langs Franstalige kant, maar het algemeen niveau ligt langs Franstalige kant veel lager. Dit betekent dat meer dan 30 % onder het niveau zitten dat als het minimaal niveau wordt beschouwd om de arbeidsmarkt te betreden en om verder te studeren.

Deze grafiek toont een ander sterk bepalend element. De lijn onderaan toont de sociaaleconomische indexen en de verticale lijn geeft de score aan de studies. Het niveau van het beroeps- en technisch onderwijs is uiterst laag, waardoor de zaken veel moeilijker worden gemaakt. Vrij verrassend is dat er in Brussel in bepaalde richtingen van het technisch onderwijs, maar vooral van het beroepsonderwijs geen Nederlands wordt aangeleerd. Volgens mij is dit nochtans de enige bekwaamheid die deze jongeren kunnen inzetten om de arbeidsmarkt te betreden, ongeacht hun diploma's. Men weet ook dat er aanwervingsproblemen bestaan. Ik trek hier aan de alarmbel voor heel wat vragen en uitdagingen waarvan u overigens al op de hoogte bent.

Een wilskrachtige politieke agenda hangt niet alleen fundamenteel van de beleidsverantwoordelijken af, maar waarschijnlijk ook wel van de sociale partners.

Vandaag is het duidelijk dat bij de hervorming van het onderwijs de voortijdige heroriëntering moet worden geschrapt. Er circuleren verschillende nota's in die zin. Na het basisonderwijs moet men drie jaar algemeen onderwijs voor iedereen creëren, alvorens naar loodgieterij, elektriciteit, enz. te worden geheroriënteerd. Men moet de basisopleiding versterken. Anderzijds moet men het Nederlands in de curricula invoeren en tweetalige scholen in Brussel ontwikkelen. Er bestaan andere projecten in die zin, maar ik denk dat er iets daadkrachtigs moet gebeuren.

Aangezien het om diversiteit bij de aanwerving gaat, werden verschillende diversiteitsplannen ten uitvoer gelegd. We weten wel dat werkgevers en vakbonden hiervan bewust worden gemaakt, maar dit geeft geen enkel resultaat op het vlak van aanwervingen. Ik denk dat men samen met de ondernemingen ter preventie situatietesten moet ontwikkelen om alle pogingen tot discriminatie te vrijdelen en om anderzijds doelgerichte positieve acties te voeren zodat men bij de aanwerving diversiteit kan laten gelden. Ik zeg altijd dat het niet normaal is dat in België, en in het bijzonder in Brussel, de politieke ruimte de enige plaats is waar minderheden op rechtvaardige wijze worden vertegenwoordigd, met name in het Parlement en de gemeenteraden. Men moet deze vraag over de hele economische sector stellen, zo niet zal diversiteit enkele op kieslijsten aan bod komen.

Het probleem van de nieuwe migraties is belangrijk, omdat het steeds duidelijker het feit aantoont dat de segmenten van de arbeidsmarkt gesloten zijn en dat op een open wijze nadenken over de arbeidsmarkt niet altijd zo eenvoudig is. Men weet

dat er nieuwe migraties bestaan. Men vraagt zich af waarom zoveel Brazilianen in Brussel zijn toegekomen, waarom ze er verblijven en wat ze daar doen. Wel, om de 3-D jobs (Dirty, Demanding and Dangerous) te bekleden, d.w.z. de slechte betaalde job met een slechte reputatie die niemand wil doen, omdat de arbeidsomstandigheden uiterst precair zijn en de lonen uiterst laag. Enkel vreemdelingen die van elders komen kunnen van oordeel zijn dat werken voor een uurloon van twee euro een fortuin is. We merken op dat er etnische niches bestaan voor jobs in de sectoren van reiniging, huishoudelijke diensten, bouwwezen, gezondheidszorg en misschien in de toekomst zorg voor jongeren en ouderen in Brussel. Men zal een bijna Italiaans model moeten vinden om een "badante" te hebben, d.w.z. iemand die een bejaarde thuis verzorgt. Gezien het huishoudelijk werk aan een andere vrouw wordt uitbesteed, zal de zorg voor de eigen ouders waarschijnlijk aan een andere vrouw worden uitbesteed, gezien we geen tijd meer zullen hebben om deze zorg te verlenen, zelfs op 60 jaar gezien men tot minstens 67 jaar moet werken. De voedingspomp van de immigratie ligt nog lang niet stil en er zullen nog migranten komen. Ze zullen vrij gelaten banen innemen, waarvan andere migranten geen gebruik hebben gemaakt. Ik denk dat dit een ander element is dat niet aan de transnationalisering "langs onder" is gelinkt, maar dat op een bepaalde manier het feit vormt dat Brussel zich niet als een Europese stad, maar als een transnationale of internationale stad vormt. Hoe meer we onze Europese bril zullen opzetten, des te meer zullen we ons blindstaren op het feit enkel ervaringen zoals Matongé-Europa op te doen, ook al is dit van belang. Men zou ook ervaringen Brabantstraat-Europa moeten opdoen om de heersende islamofobie te bestrijden.

Benjamin Wayens

We gaan nu over tot de derde uiteenzetting. Ik geef het woord aan Lionel Arnaud die zal ingaan op de kwestie van de verhoudingen stad-etnische minderheden vanuit de invalshoek van de organisatievormen, doorheen één van de treffende gevallen in de literatuur hieromtrent, met name Birmingham.

Lionel Arnaud

III. De constructie van Europa, stedelijke beleidsvoeringen en integratie van “etnische minderheden”. Het geval van Birmingham

Lionel Arnaud

Hoogleraar sociologie aan de Universiteit Paul Sabatier van Toulouse.

Lionel Arnaud is socioloog en hoogleraar aan de faculteit sport- en menswetenschappen. Tevens geeft hij onderwijs aan het Institut d'études politiques van Toulouse. Zijn werken hebben hoofdzakelijk betrekking op de socioculturele beleidsvoeringen en mobilisaties in de Europese steden. Momenteel verricht hij onderzoek naar de opleving van de traditionele dansen en muziek in Martinique.

Eerst en vooral dank ik de organisatoren voor hun uitnodiging. Er werd mij gevraagd om een voordracht te houden over de stad Birmingham, wat een beetje verrassend kan lijken voor een Fransman. De Engelsen hebben op dit vlak geen tekort aan bewaarde vorsers, die veel meer gespecialiseerd zijn dan mezelf. Ikzelf ben vanaf het eind van de jaren 1990 beginnen werken rond de stad Birmingham in het kader van een vergelijking met de stad Lyon in Frankrijk. Zoals u weet was het de gewoonte om de integratiemodellen tegenover elkaar te stellen, met name de Britse en Franse “integratiefilosofieën” zoals Adrian Favell deze noemde, met enerzijds een model dat als multicultureel wordt bestempeld en langs de andere kant een model dat veel meer assimilationistisch wordt geacht.

De vergelijking met de stad Lyon, de zusterstad van Birmingham, heeft het mij nochtans toegelaten om een gelijkgerichtheid tussen vrij verrassende beleidsvoeringen ten aanzien van de voornoemde modellen op de voorgrond te plaatsen. Gelijkggerichtheid wil daarom niet zeggen gelijkschakeling en de stad Birmingham blijft toch zeer bijzonder, misschien wel omdat het gemeentebestuur er al zeer vroeg met programma's voor haar etnische minderheden van start is gegaan. Vanuit deze invalshoek vertoont ze een aantal kenmerken die ervoor zorgen dat ze geen stad is zoals de andere, met name vanuit het oogpunt van het politiek beheer van de etnisch en raciaal achtergestelde bevolkingsgroepen.

Ik zal in deze voordracht meer in het bijzonder aandringen op de manier waarop het lokaal bestuur min of meer rechtstreeks nieuwe vormen van openbare acties heeft ontwikkeld, nieuwe voorzieningen, een nieuwe benadering van burgerschap die misschien nieuwe vormen van integratie voor etnische minderheden aftekenen, niet alleen in Birmingham, maar misschien meer globaal in Europa. Bovendien zal ik ook

aandringen op het gewicht van de Europese Unie en van de Europese voorzieningen op het vlak van openbare actie in deze transformaties.

In tegenstelling tot de vorige sprekers zal ik dus proberen in te gaan op de mondialisering "langs onder" vanuit de invalshoek van de transformaties die op het vlak van de steden aan de gang zijn, door eerst en vooral de aandacht te vestigen op wat de Franse politicoloog Patrick Le Galès "de terugkeer van de Europese steden" noemt. Het komt erop aan om de nadruk te leggen op het feit dat men onder invloed van de globalisering, maar ook van de Europeanisering, te maken zou hebben met een verzwakking van de Natiestaten (ook al is deze vrij relatief), die het zou toelaten om het gewicht van een aantal grondgebieden te herdefiniëren. Een vorm van herterritorialisering die gepaard zou gaan met een tweevoudig proces:

- een proces ter bekrachtiging van de steden als actoren op de nationale en internationale scene. U bent goed geplaatst om dit te weten, gezien men het veel over Brussel-Hoofdstad en maar weinig over België heeft;
- interne veranderingen binnen deze steden die samengaan met fenomenen van transmigatie en ontwikkeling van een aantal stadselites.

Eenzijds zou men dus steden terugvinden die gekenmerkt worden door een groeiende onderlinge economische concurrentie en dus door hun inschakeling in de transnationale netwerken. Anderzijds zou er een steeds grotere differentiatie van de wijken terug te vinden zijn, maar ook van de steden binnen de agglomeraties, alsook een toenemend belang van de grootstedelijke grondgebieden. Op een zekere wijze zouden de lokale regeringen op dit ogenblik de geografische, sociale en politieke omlijnningen van de steden hertekenen met een verstrengeling van de nieuwe lokale grondgebieden en nieuwe vormen van bevoegdheden.

Aan deze evolutie moet men vanzelfsprekend fenomenen van decentralisatie en overdracht koppelen, of zelfs meer in het algemeen van privatisering van de bevoegdheden van de Staten die het de steden toelaten om zelfstandig te worden ten overstaan van de voorgang van de Staat, in het bijzonder in gecentraliseerde landen zoals Frankrijk. In ieder geval zijn de steden in staat om zich te voorzien van nieuwe bevoegdheden en om met hun eigen identiteiten tewerk te gaan. Het stedelijk grondgebied zou bijgevolg een steeds relevanter echelon worden om diverse belangen samen te voegen en zou de lokale regeringen in staat stellen om als vertegenwoordigers of scheidsrechters op te treden in sociale en politieke conflicten in een context van herdefiniëring van de Natiestaat.

Vanuit deze invalshoek zou men te maken hebben met een herdefiniëring van het begrip van stedelijke Regering, met de ontwikkeling van nieuwe institutionele echelons die met de definitie van de grondgebieden gepaard zou gaan. Dit is de zogenaamde logica van de "governance" of met andere woorden de ontwikkeling van nieuwe netwerken van actoren, besturen, verenigingen of ondernemingen, waar

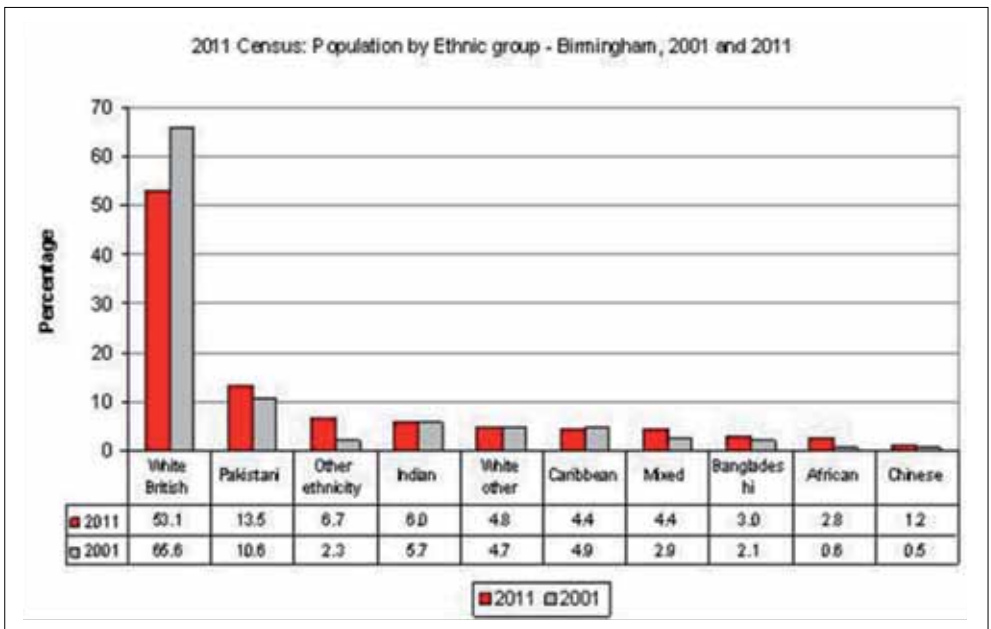
men geen marginalisering van de traditionele elites, van de notabelen en van de leiders van politieke partijen zou zien, maar vormen van regeringen die minder hiërarchisch zouden zijn en meer gebaseerd op partnerschap, concurrentie en participatie van de actoren. Men moet benadrukken dat de Europese integratie centraal van deze ontwikkeling staat, omdat de Europese Unie zich in grote mate betreft bij de stedelijke beleidsvoeringen en bijdraagt tot de ontwikkeling van nieuwe institutionele echelons, zowel op het lokaal als op het nationaal vlak. Vanuit deze invalshoek maakt ze het plaatselijke politieke spel ook ingewikkelder. Tevens draagt ze ook op onrechtstreekse wijze bij tot de herdefiniëring van de rol van de Staten als instanties voor sociale regulering. Men zou kunnen stellen dat op het Europees vlak de mondialisering de vorm van een Europeanisering aanneemt vanuit het oogpunt van de politieke veranderingen die de steden in het kader van het Europees integratieproces min of meer rechtstreeks treffen.

Een andere factor van verandering en mondialisering "langs onder" is de aanwezigheid van immigranten. De sociale en politieke ontwikkelingen van de immigratie worden een opvallend kenmerk van de nieuwe stadsmaatschappijen. De internationale migraties worden een fundamenteel bestanddeel van de mondiale fenomenen en dragen op hun beurt bij tot de hertekening van de steden. Het aantal immigranten van recente origine in de Europese steden neemt de voorbije dertig jaar almaar toe, omdat de geïmmigreerde bevolkingsgroepen de neiging hebben om zich in de stedelijke zones te settelen. In de uiteenzetting van Andrea Rea hebben we hiervan een aantal voorbeelden en verklaringen gekregen.

Terzelfder tijd staan we voor een sociale en etnische segregatie binnen diezelfde agglomeraties die de neiging heeft om zich te bestendigen, en zelfs om in een aantal Europese grootsteden toe te nemen. Of ze dit nu willen of niet, deze bevolkingsgroepen staan in ieder geval centraal in de meest dringende uitdagingen van de Europese grootsteden, of dit nu in termen van werkloosheid, geweld of culturele of religieuze erkenning is. Men moet ook rekening houden met hun vermogen tot collectieve actie vanuit de ontwikkeling van een aantal sociale, religieuze of wereldlijke netwerken, al dan niet van communautaire aard. Er vestigen zich steeds meer bevolkingsgroepen van geïmmigreerde origine, die steeds zichtbaarder worden en deelnemen aan het politieke en verenigingsleven van hun stad. Dit is met name het geval voor religieuze instellingen en moskeeën die vaak de invloedrijkste instellingen van de wijk zijn. Deze groepen hebben een steeds grotere verantwoordelijkheid en staan op de eerste rij om de voornoemde sociale problemen te bestrijden en hebben de neiging om in de toekomst bevoorrechte gesprekspartners van de lokale politieke actoren te worden.

Vanuit dit oogpunt lijkt Birmingham een schoolvoorbeeld. Op statistisch vlak is het de tweede multiculturele stad van Groot-Brittannië. Maar ze is multicultureel op haar manier, want hoewel Londen de eerste multiculturele stad van Groot-Brittannië

is, met 300 gesproken talen en de grootste diversiteit op het vlak van nationaliteiten blijft, concentreert Birmingham etnische minderheden met meer beperkte nationale origines. De onderstaande figuur geeft aldus de sterke aanwezigheid van de Pakistaanse, Indische en Afro-Caraïbische minderheden weer, met bijvoorbeeld een percentage van 13,5 % Pakistanen in 2011. Deze figuur plaatst eveneens de groei van deze zogenaamde minderheidsbevolkingsgroepen op de voorgrond, die binnen enkele jaren meerderheden zullen worden indien men de demografische voorspellingen ervan gelooft. Voor de stad Birmingham, maar ook voor andere steden in Groot-Brittannië en in Europa, bestaat de echte uitdaging bijgevolg erin om rekening te houden met deze fundamentele verandering van het sociaal, politiek en cultureel landschap van deze grootsteden.

Figuur 10

Men dient echter te noteren dat deze bevolkingsgroep - hoe divers deze ook is - in een aantal wijken geconcentreerd blijft, hoofdzakelijk in de Inner City, de wijken van het stadscentrum. De concentratie bedraagt meer dan 50 % in de vier of vijf wijken van het stadscentrum van Birmingham die ook de hoogste werkloosheidsgraden hebben en waarachter een echte logica van geografische segregatie schuilt die nauw samenhangt met de realiteit van racisme en discriminatie in deze stad. Het is in ieder geval één van de interpretaties van de etnische spanningen en van het stadsgeweld die zich in de jaren 1980 hebben ontwikkeld. De stad Birmingham is helaas berucht

voor haar oproer, in het bijzonder in de wijk Handsworth waar een groot deel van de Afro-Caraïbische bevolking is geconcentreerd. Welnu, hoewel deze wijk vandaag iets meer gediversifieerd is, wonen er nog maar weinig Blanken. De voorbije jaren hebben er nog heel wat rellen plaatsgevonden, die vaak samenhangen met inter-ethnische spanningen en niet alleen met werkloosheidsproblemen.

Vanuit het oogpunt van het Labourbestuur hebben deze sociale spanningen in ieder geval een moreel en sociaal probleem op de voorgrond geplaatst, waarop het sinds de jaren 1980 een antwoord heeft proberen geven aan de hand van een aantal voorzieningen om discriminaties te bestrijden. Maar het is interessant om te benadrukken dat een zekere bewustwording van de stadselites (uit de politiek, de economie en het verenigingsleven) geleidelijk aan de aandacht heeft gevestigd op het feit dat deze rassenspanningen ook een probleem van economische aard waren (en niet alleen van "culturele", "nationale" of "religieuze" aard).

Ik kom hier tot de kern van mijn betoog. De benaderingen in termen van stedelijke governance hebben meestal de nadruk gelegd op een herdefinitie van de macht van de steden en van de voorzieningen voor openbare actie, in het bijzonder op het economisch vlak, en hebben het vermogen van de steden benadrukt om middelen vrij te maken om ondernemingen aan te trekken en om partnerschappen te creëren. Deze werkzaamheden hebben echter een ander aspect van op participatie gebaseerde governance nogal uit het oog verloren, met name het werken met verenigingen of meer rechtstreeks met de bevolking. Welnu, deze benadering stelt een aantal nieuwe uitdagingen, gezien ze de ontwikkeling toelaat van nieuwe configuraties tussen institutionele grondgebieden, tussen sociale en politieke netwerken en lokale identiteiten en zich richt tot deze nieuwe schakels die ontstaan onder de geïmmigreerde bevolkingsgroepen en de onthaalgemeenschappen, die zelf ook veranderen. Ik verwijs jullie met name naar de werken van Romain Garbaye, een Franse vorser die eveneens rond Birmingham heeft gewerkt. Doorheen deze herdefinitie van de verhoudingen tussen Regering, verenigingen en vertegenwoordigers van etnische minderheden, lijkt het begrip van integratie in ieder geval op zichzelf te evolueren. Het begrip van governance zet ons immers ertoe aan om belangstelling te tonen voor nieuwe sociale groeperingen en nieuwe strijdprofielen, voor andere vormen van beleidslogica die gelijklopend zouden ontstaan, en zelfs in concurrentie of in samenwerking met een beleid dat als meer representatief wordt bestempeld. Deze groeperingen die tot op heden eerder aan de rand van de lokale gemeenschappen of besturen optraden, met name de moskeeën, kunnen voortaan hun kennis aanbrengen in domeinen waarin hun lokale vestiging één van de schakels kan worden van de voorzieningen voor openbare actie en met name van het sociaal beleid. In een context van opdeling en verveelvoudiging van de lokale autoriteiten, worden deze verenigingen die, niet noodzakelijkerwijs, op een gemeenschappelijk vlak zijn georganiseerd, steeds meer potentiële partners voor territoriale zittingen of besturen die op zoek zijn naar legitimatie of nieuwe bevoegdheden. Over het algemeen is de plaats van de geïmmigreerde verenigingen in deze nieuwe configuraties ver-

anderd. Ze worden steeds meer een centrale uitdaging voor de sociale reguleringsstelsels en voor de beleids machten van de steden.

Bijgevolg kan men de hypothese stellen van een overgang van een burgerschap van het passieve type, gebaseerd op de Natiestaat en een beginsel van uitbreiding van de territoriale controle en van uniformering van een enig regime van rechtswege waarbij alle burgers betrokken zijn, naar een burgerschap dat men als "actief" of "gedifferentieerd" kan bestempelen. Aldus kunnen we noteren dat Birmingham al zeer vroeg heeft getracht om een antwoord te geven op een aantal sociale en etnische vragen die samengaan met problemen inzake racisme, discriminatie en zeer sterke segregatie. Maar op dit vlak toonden de voorzieningen, waarmee begin de jaren 1980 van start werd gegaan, het verband aan met de centrale Staat, gezien de creatie van een Race Relations Unit in 1987 rechtstreeks samenhang met de invoering van artikel 71 van de Race Relations Act dat de Labourpartij in 1976 had ingesteld.

De Race Relations Unit werd geacht toe te zien op de gelijke behandeling van de verschillende bestanddelen van de stad, en rechtstreeks te beantwoorden aan de uitdagingen die de rellen van Handsworth in 1985 hebben gesteld. Een benadering die nagenoeg overeenstemde met het model van de Commission for racial equality, die in 1976 op het centraal niveau werd gecreëerd. Vanuit deze invalshoek kwam het erop aan om etnische discriminaties trachten te behandelen aan de hand van een raadpleging van de betrokken bevolkingsgroepen. Met de creatie van het Standing Consultative Forum in 1988 streefde men er dan weer naar om de belangrijkste vertegenwoordigers van de gemeenschappelijke verenigingen die rond paraplu-groeperingen zijn verenigd (Umbrella groups), in een vorm van miniparlement bijeen te brengen, om zo de belangen van de verschillende bestanddelen van de stad beter te verdedigen. In dit geval kwam het erop aan om bij de gemeentelijke instanties een aantal kwesties van religieuze of culturele aard aan de orde stellen die meer in het algemeen met levensovertuigingen samengaan. De Indische, Pakistaanse en Afro-Antilliaanse gemeenschappen waren aldus in deze instanties vertegenwoordigd. Men kan ook de plaats noteren van de vereniging Muslim Action Committee, die zich in het bijzonder heeft ingezet voor alle educatieve problemen en die erin is geslaagd om gehoor te krijgen voor een aantal vragen op het vlak van het instellen van gebedsruimten, het dragen van "moslimkledij" op school of om in schoolkantines overeenkomstig het moslimgelooft te eten.

Deze vormen van vertegenwoordiging werden vanaf de jaren 1990 sterk bekritiseerd, in het bijzonder door de nieuwe generaties die zich niet noodzakelijkerwijs herkenden in de zelfverklaarde leiders van deze gemeenschappen. De leden van de nieuwe generatie definieerden zichzelf immers minder als "Pakistaans" of "Antilliaans", maar evenzeer als "British" en wilden dus een onderscheid horen maken, met name op het generatievlak, gezien diegenen die geacht werden om hen in het Standing Consultative Forum te vertegenwoordigen eerder veel ouder en grotendeels mannen waren. Wat evidente problemen stelde inzake vertegenwoordiging

in termen van geslacht en gelijkheid. Een terugkerende kritiek op deze vorm van vertegenwoordiging van gemeenschappelijke aard had trouwens betrekking op het feit dat leiders de vertegenwoordiging van een gemeenschap werd toevertrouwd zonder dat deze werden verkozen, maar door het gemeentebestuur werden geco-opteerd.

Om dit te proberen verhelpen, heeft de stad Birmingham een nieuwe benadering ontwikkeld, die sterk werd aangemoedigd en zelfs gestimuleerd door de Europese voorzieningen en die gebaseerd is op een vorm van actief burgerschap, empowerment genaamd. Deze term is nogal in de mode en behoort nu tot het gangbaar taalgebruik van de Europese ambtenaren. We zullen echter een militante dimensie van empowerment onderscheiden dat zijn adelbrieven kreeg in de jaren 1960, met name in de stad Chicago met de militant Saul Alinsky die streed voor het recht van de Zwarten op huisvesting en op de stad. Hiertoe deinsde hij er niet voor terug om geweld te gebruiken en om spectaculaire acties op het randje van de wettelijkheid te voeren. Vandaag leunt de definitie van empowerment echter veel dichter aan bij een vorm van geïnstitutionaliseerd burgerschap dat erin bestaat om de nadruk te leggen op het vermogen van individuen om hun eigen keuzes te maken en om hun vermogens tot collectieve of individuele acties aan te wenden. Hoewel de militante dimensie veeleer de nadruk legt op het collectief als struikelblok voor elke vorm van individuele emancipatie, is de Europese benadering van haar kant hieromtrent veel dubbelzinniger in zoverre het begrip empowerment er soms met een vorm van individuele responsabilisering wordt verward. Concreet heeft de stad Birmingham in ieder geval haar manier om de kwestie van de minderheden in de stad te beheersen en te behandelen fundamenteel veranderd. Aldus werd in 1997 de Equalities Unit gecreëerd, ter vervanging van de Race Relations Unit, met de wil om de kwestie van de ongelijkheden globaal aan te pakken. Bijgevolg komt het er niet eenvoudigweg op aan om de problemen inzake rassen-, etnische of religieuze discriminatie te behandelen, maar ook om de kwesties aan te pakken betreffende discriminaties inzake geslacht of de problemen met generaties en de problemen van sociale of economische ongelijkheid in de ruime zin. Het opzet bestaat erin om de kwestie van gelijkheid in haar globaliteit in eenzelfde eenheid te verenigen. Een vrij revolutionaire benadering in een stad die tot dan eerder de neiging had om al deze vraagstukken op te splitsen. Op het vlak van de voorzieningen schakelt men dan over van een streven om de kwestie van discriminatie in tewerkstelling en diensten te behandelen naar een streven om de etnische minderheden vooral te laten participeren, d.w.z. om er een centraal element van te maken van het lokaal integratiebeleid, niet eenvoudigweg in termen van raadpleging, maar door hen ook te laten deelnemen aan de beraadslaging over de voorzieningen. Dientengevolge werd al vlug in 2001 de Equalities Unit op zijn beurt vervangen door een andere instantie, het Birmingham Race Action Partnership om zo eerder werkwijzen te bevorderen waarbij overleg wordt gepleegd. Met deze keer als opzet om van een actie die op gemeenschappelijke leiders is gebaseerd, over te schakelen naar een vorm van responsabilisering van

etnische minderheden door ernaar te streven "om de discussie heel ver te brengen van een perceptie van de gemeenschappen als probleem en om deze te leiden naar de toegevoegde waarde die ze de stad kunnen opleveren" (BBC, 2001).

Rond dit streven naar een bevordering van het empowerment, de responsabilisering en de participatie van etnische minderheden hangt niettemin een dubbelzinnigheid, in zoverre de volledige discussie samenhangt met een ruimere beraadslaging over de stedelijke renaissance van Birmingham. Naast het feit dat de stad wordt gekenmerkt door de rellen en de mediatisering van diens etnische en rassenconflicten tijdens de jaren 1980 en 1990, werd ze ook sterk getroffen door de afname van het aantal industrieën die van bepaalde wijken desolate landschappen heeft gemaakt. Er werd bijgevolg hard gewerkt om het imago van de stad te veranderen in een stad waar het goed is om leven. Hoewel het er niet op aankomt om Birmingham te vergelijken met steden als Venetië of Firenze, heeft het gemeentebestuur niettemin alles in het werk gezet om zijn kanalen te herbestemmen die vroeger voor industriële doeleinden werden gebruikt, door een aantal prestigieuze culturele voorzieningen te ontwikkelen en door de oevers ervan in te richten. Birmingham is overigens kandidaat geweest voor de titel van Europese cultuurhoofdstad in 2008. Maar jammer genoeg voor hen, is het haar buur Liverpool die deze competitie heeft gewonnen...

Meer in het algemeen heeft het begrip van "creatieve stad", dat de Amerikaan Richard Florida tot gemeengoed heeft gemaakt, een meer algemene beraadslaging bevordert rond de mogelijkheden inzake reconversie van de stad rondom creatieve industrieën en nieuwe technologieën. Vanuit het oogpunt van de etnische minderheden komt het erop aan om de herontwikkeling van de stad te baseren op het idee dat deze minderheden zouden beschikken over een creativiteit waaruit men voordeel zou moeten halen en dat de etniciteit een redmiddel kan worden - op voorwaarde dat deze wordt geformaliseerd en aangepast aan de internationale esthetische smaken en codes. Bijgevolg zou deze een echte aantrekkingspool kunnen worden, naar het beeld bepaalde volkswijken die tot "etnische" uitstalramen voor toeristen werden omgevormd.

Het gaat hier dus om een echte verandering van de benadering van de etnische minderheden door de stedelijke regering, in zoverre de stad Birmingham in een tijdspanne van een tiental jaar is overgeschakeld van een sociaal beheer van de etnische minderheden, in het beste geval beschouwd vanuit de invalshoek van financiële bijstand en in het slechtste geval vanuit de invalshoek van onderwerping aan een aantal gestandaardiseerde en gecentraliseerde regels en normen, naar een veel meer reactieve (responsieve) en geterritorialiseerde benadering, waarbij minderheden ertoe worden aangezet om actoren te worden, en zelfs producenten van de verandering van hun bestaansvoorwaarden. Ik zal niet alle ontwikkelingen herhalen die tot deze veranderingen hebben bijgedragen, maar niettemin moet de rol van de Europese Unie worden benadrukt, die aan de hand van een aantal communautaire stimuleringsprojecten (PIC) in grote mate heeft bijgedragen tot de uitwisseling van goede praktijken

tussen de Europese steden. Sinds het Verdrag van Amsterdam en de noodzaak om, ook in Frankrijk, de strijd tegen discriminaties aan te gaan, heeft de stad Lyon aldus voorzieningen ingesteld die op deze van de stad Birmingham zijn geïnspireerd, terwijl Birmingham zich beetje bij beetje heeft ingespannen om de bewoners van haar volkswijken te laten bijdragen tot de ontwikkeling van een benadering gebaseerd op partnerschappen met de verenigingen, naar het model van de voorzieningen waarmee sinds het begin van de jaren 1980 in Frankrijk werd geëxperimenteerd.

Ondanks al deze inspanningen moet men niettemin vaststellen dat segregatie en institutioneel racisme in Birmingham blijven bestaan. In deze context en ondanks alle geleverde inspanningen, kunnen we terecht de vraag stellen of deze nieuwe beleidsvoeringen zich niet beperken tot een herlezing - die ik als "cosmetisch" zou bestempelen - van de rassenverhoudingen, die er minder naar zou streven om de levensomstandigheden van de achtergestelde bevolkingsgroepen te verbeteren dan om omwille van marketingdoeleinden aan het image van de stad Birmingham te werken. Vanuit deze invalshoek zou ik deze voordracht willen eindigen met de volgende twee foto's die ook vandaag nog de tegenstelling benadrukken tussen enerzijds de omvorming van het oude stadscentrum in een soort van Brits Venetië waar het goed leven is, en anderzijds de volkswijken waarvan de etnisch en raciaal achtergestelde bewoners in een nog altijd uiterst precaire en kwetsbare sociaaleconomische situatie blijven.

Ik dank u.

IV. Mondialisering “langs onder” in Brussel: een succes ?

Benjamin Wayens

Ik dank Lionel Arnaud om ons opnieuw onder te dompelen in onze Brusselse uitdagingen, gezien het einde van zijn uiteenzetting sterk aan ons kanaal doet denken.

Ik nodig de leden van ons panel uit om ons te vervoegen:

- Tim Cassiers, onderzoeker aan de KU Leuven;
- Saïd Serrokh, consulent Etnische marketing en Sales & Development voor Tonton Chami;
- Joris Tiebout, CEO van de vennootschap Slachthuizen in Anderlecht;
- Martin Rosenfeld, assistent aan de ULB, die veel rond de autohandel heeft gewerkt;
- Lahcen Hammou, socioloog die sinds lang in de omgeving van de Brabantstraat onder diverse statuten heeft gewerkt.

Men heeft het terzelfder tijd over lokale verankering en internationalisering; welnu, in de Brusselse handel zijn mensen van start gegaan met multinationals zoals Le pain quotidien en Exki, die veeleer “high standing” zijn.

Ik stel mijn eerste vraag aan Saïd Serrokh.

Wanneer men andere experimenten in Brussel ziet, zoals Tonton Chami, kan men dan stellen dat Brussel een stad is met mogelijkheden om zich internationaal uit te breiden, ook voor concepten die soms lokaal of in bepaalde gemeenschappen verankerd zijn?

Saïd Serrokh

Saïd Serrokh

Sales & Development Director, Tonton Chami, B.V.B.A.

Consulent Etnische marketing.

Na zijn studies van internationale marketing (EPHEC - Solvay Business School) heeft hij bij grote telecombedrijven en in de industrie en de voedingsmiddelensector gewerkt.

Vandaag zet hij zijn schouders onder de ontwikkeling van het merk Tonton Chami, in België en doorheen Europa, aan de hand van raadgevingen over handelsstrategieën en door businessplannen en commerciële ontwikkelingsstrategieën uit te werken.

Tevens geeft hij cursussen marketingstrategie en internationale handel binnen het IFAPME en treedt hij op als moderator van de uitzending "Economia" voor KMO's en ondernemers op radio Al Manar.

Ik dank de organisatoren voor hun uitnodiging.

Ten overstaan van dergelijke prestigieuze sprekers, voel ik me nogal klein. Ik kwam voornamelijk een concrete ervaring delen, die theorie en praktijk met elkaar zou kunnen verbinden.

Tonton Chami is een 100 % Belgische en Brusselse fastfoodketen en voor 100 % afkomstig uit de diversiteit. De oprichter ervan komt zelf ook uit de diversiteit. Ik verkies deze term boven "afkomstig uit de immigratie". Dit project is volledig zelfgefinancierd, gezien deze ondernemer zich op zijn eigen fondsen en zijn eigen praktijkervaring heeft gebaseerd. De term "internationalisering van langs onder" betekent, zoals ik het heb begrepen, "afkomstig uit de armoede", van iemand die zich er doorheen heeft moeten slaan, die geen grote studies heeft gedaan, maar die zijn ervaringen die hij sinds zijn tienerjaren heeft opgedaan in de praktijk heeft kunnen omzetten...

Aangezien het om Brussel gaat, een internationale stad, en rekening houdend met de markt waarin we ons bevinden, bevinden we ons al in een internationale omgeving. De oprichter komt uit de diversiteit, net zoals het personeel, met meer dan tien verschillende nationaliteiten. De persoon die het laatst werd aangeworven komt van Kirghizistan, een nationaliteit die in Brussel niet zoveel terug te vinden is.

De internationalisering is geen fenomeen dat afkomstig is van of werd ontwikkeld door Tonton Chami. Tonton Chami wordt niet internationaal, de internationalisering komt zelf op hen af. Bepaalde wijken die vaak bezocht werden door mensen uit een ander land werden hiervoor al opgesomd, met name de Brabantstraat. Mijn collega zal hier ongetwijfeld verder op ingaan, maar mensen komen effectief vanuit

andere Europese landen omdat ze door bepaalde wijken worden aangetrokken en ontdekken dan het merk "Tonton Chami". Ze zijn dan zodanig geïnteresseerd dat ze hetzelfde concept in hun eigen land willen kopiëren. We worden ertoe aangezet om internationaal te worden door vragen van personen, gezien de ontwikkeling van de keten in hoofdzaak met franchises gebeurt.

Van binnen uit gezien lijkt het project vrij banaal. Voor sommigen gaat het om een ietwat modernere snack. Ik zou het verschil willen benadrukken tussen etnische handel en etnische marketing. Etnische handel heeft betrekking op winkels die producten uit andere landen verkopen (theeserviezen, tapijten, vazen, enz.) ; etnische marketing is een meer strategische ontwikkeling van ditzelfde handelsconcept. Naast het verkopen van een product dat louter uit het buitenland komt, zal een echte strategie worden ontwikkeld door de consument te proberen begrijpen en te leren kennen en door producten te ontwikkelen die aan hem zijn aangepast. Een etnische fastfoodketen biedt dezelfde producten aan als de gekende fastfoodketens. Het gaat hier om een van de zeldzame Belgische fastfoodketens die halal nog als specifieke eigenschap hebben. Halal maken, is het product aanpassen aan een zekere consumptie, aan een welbepaald cliënteel of welbepaalde consumenten. De realiteit heeft uitgewezen dat het cliënteel uit meer dan 30 % personen bestond die niet de producten kwamen kopen of die de producten niet voor hun halal-eigenschap consumeerden, maar veeleer voor het design, de kwaliteit van de producten, veel meer dan door de "halaliteit" of de herkomst van de producten. Hierdoor krijgt men vrij originele aanvragen, gezien een belgo-Belg uit Gent onlangs een aanvraag voor een franchise heeft ingediend. We hebben hem gevraagd wat zijn belang was om als niet-moslim een halal fastfoodzaak te openen en zijn antwoord was dat nadat hij alle mogelijke franchises had onderzocht er hem geen enkele economisch gezien rendabel leek, en dat hij in Tonton Chami een commerciële en economische opportuniteit had gevonden. Hij kende de markt niet, maar verklaarde bereid te zijn om zich eraan aan te passen en om er zijn hele ziel in te leggen, rekening houdend met het product, de consumenten en de commerciële opportuniteit. In Frankrijk bood een groep investeerders zich aan om de keten te vertegenwoordigen en verder te ontwikkelen. Afgezien van de religieuze en culturele debatten is de visie louter economisch en commercieel, door zich de vraag te stellen welk product men moet verkopen en rendabel maken om geld te verdienen en door terzelfder tijd bepaalde criteria na te leven. De internationalisering zet zich door. Er komen aanvragen vanuit Frankrijk, Duitsland en Nederland, voor de meest nabije en de meest recente. Ook vanuit de Verenigde Staten hebben we een aanvraag ontvangen. Het concept op zichzelf kan naar alle landen worden overgebracht, van zodra er een moslimbevolking is, maar dit is zelfs geen *conditio sine qua non*. Wanneer we alle bestaande fastfoodketens bekijken, is de concurrentie niet zo groot, afgezien van de twee grote merken die in België en

andere die in Frankrijk zijn gekend. Zonder de grootste of de referentie bij uitstek te willen worden, denk ik dat een ontwikkelingswerk werd verricht. Het was niet de bedoeling om van bij het begin internationaal te worden, maar als slachtoffer van haar eigen succes is de keten vrij groot geworden met behulp van alle noodzakelijke moderne instrumenten, zoals een nationale reclamecampagne in de bioscopen. Het werkte stimulerend om een reclamespot voor een Amerikaanse fastfoodketen te zien net voor deze van Tonton Chami en om in de zaal te horen: “ze zijn nu bij de groten”. Het is belangrijk om een imago op te bouwen en om aan te tonen dat men vanuit het niets iets vrij groot kan opbouwen. Uiteraard zijn we heel wat obstakels en administratieve moeilijkheden tegengekomen, als gevolg van de keuze van het personeel ten overstaan van het werkloosheidsprobleem. De ontwikkeling gaat dus niet zo snel als gepland.

Aangezien Brussel multicultureel en al internationaal is, zal de ontwikkeling vrij natuurlijk verlopen, gezien deze stad een gebied is waarin met dit concept kan worden geëxperimenteerd.

Ik dank u.

Benjamin Wayens

Mijn tweede vraag richt ik tot Joris Tiebout.

In Brussel zijn de Abattoirs van Anderlecht de grootste tijdelijke handelskern van vrijdagavond, zaterdag en zondagvoormiddag. Het is ook een belangrijke plaats waar heel wat stromen elkaar kruisen. Dit alles maakt deel uit van een plan om een symbolische plaats in Brussel te ontwikkelen.

Hoe ziet u, tussen een reusachtige internationale low-costmarkt, een “boeremet” en een kosmopolitische ontmoetingsplaats, de verdere ontwikkeling van de Abattoirs tegemoet?

Joris Tiebout

Joris Tiebout

CEO, Abattoir N.V.

Joris TIEBOUT is burgerlijk ingenieur (KU Leuven, 1977).

In 1978 lanceerde hij zijn eigen onderneming gespecialiseerd op het vlak van zonne-energie, warmtepompen en commerciële en industriële koeltechnieken te Kuregem. Hij is een van de 160 aandeelhouders die in 1983 de NV Abattoirs et Marchés d'Anderlecht (vandaag Abattoir N.V.) hebben gesticht. Sedert 1994 is hij afgevaardigd bestuurder van deze onderneming.

Hij heeft zich ingezet in de sociaaleconomische wereld als voorzitter van verschillende beroepsorganisaties (het Nationaal Verbond van de Belgische Veemarkten, NVS-Boviquel en de Federatie van het Belgisch Vlees).

Sedert 2011 is hij voorzitter van VOKA-Comité Brussel.

De Abattoir N.V. heeft altijd een sociale rol vervuld in de Kuregemwijk en lag daarom aan de basis van de CV Euclides (bedrijvencentrum te Kuregem) en van de CVBA SO Anderlecht Moulart (duidingscentrum in de kanaalzone) waarvan hij eveneens afgevaardigd bestuurder is.

Ik verheug me erover dat tal van deelnemers aan dit colloquium de “boeremet” in Anderlecht kennen. Deze markt trekt wekelijks honderden bezoekers aan die er producten komen kopen.

De Abattoir N.V. zag het daglicht in 1984, toen 160 aandeelhouders (waaronder twee personen van Marokkaanse origine) de bestaande activiteiten op de site van de gemeente Anderlecht hebben overgenomen. Inmiddels zijn wij de grootste markt in België geworden.

Alles begon in de jaren '60 toen elke zondag een hondenmarkt werd georganiseerd. Stel u voor: één hectare vol blaffende honden met klanten die zelfs uit Parijs kwamen. Vervolgens werd een hectare van de site voorbehouden aan het slachten en versnijden van vlees, en ook wat betreft deze activiteit zijn we geleidelijk de grootste geworden. Heel wat ambulante handelaars vestigden zich een tot drie dagen week op de markt. Het aantal bezoekers is inmiddels opgelopen tot ongeveer 100.000 voor 300 tot 400 handelaars. De meeste handelaars zijn afkomstig uit de kanaalzone en voor velen vormt deze markt de eerste stap naar een handelsactiviteit en zelfs naar een inkomen.

Wat betreft de oorsprong van de bezoekers, welnu zo'n 80% is afkomstig uit het Brussels gewest, en vooral uit Anderlecht, Molenbeek en Bruxelles-Stad; 15 % komt uit Vlaanderen en de rest uit Wallonië. In het verleden hebben we onderzoek verricht naar de nationaliteit van onze klanten maar dit wordt steeds moeilijker. Ten eerste

kan men niet iedereen ondervragen. Ook bekomt men maar weinig informatie als men enkel vraagt naar de nationaliteit. Men is daarom met een bevraging begonnen naar de moedertaal: 8 % van de ondervraagden geeft het Engels op als moedertaal, 11% het Nederlands, 12% het Frans, 14% het Turks en 47% het Arabisch. Wat het Arabisch betreft, zouden we bovendien kunnen nagaan wie een berbertaal spreekt, kwestie van de verschillen verder uit te diepen. Maar het publiek is dus voornamelijk van Maghrebijnse oorsprong.

Gaat het enkel om low-cost? Ik denk het niet. Personen die de markt goed kennen, weten dat er niet enkel bezoekers komen met een laag inkomen maar tevens mensen met een hoger inkomen die zeer bewust voor de markt van de slachthuizen kiezen. Zij willen er de sfeer opsnuiven en producten kopen. Deze groep is goed voor ongeveer 10% van de bezoekers. Men heeft onlangs bovendien vastgesteld dat zich een nieuwe tendens ontwikkelt: handelaars in groenten en fruit maar eveneens in vlees bieden verschillende kwaliteiten aan. Sommige klanten vragen naar producten van zeer goede kwaliteit.

Men zou denken dat men op een markt met veel migranten enkel minder gegoede bezoekers ontmoet. Niets is minder waar. Dit is zeer belangrijk, en deze tendens evolueert in de goede richting. Dat is ook de reden waarom we vorig jaar onze communicatie hebben herzien en onze naam hebben veranderd; we spreken voortaan van het Slachthuis waar Brussel leeft. We zijn een echte plaats geworden waar mensen elkaar ontmoeten. Onderzoek hierover heeft trouwens uitgewezen dat de derde reden om onze markt te bezoeken de gelegenheid is om elkaar te ontmoeten en van deze diversiteit te genieten.

De "boeremet" gaat door op donderdagavond en er worden vooral streekproducten verkocht. De oorspronkelijke opzet bestond erin, producenten naar Brussel te halen om er hun waren te laten verkopen, i.p.v. de Brusselaars naar het platteland te laten gaan. Zo is alles begonnen. Ook werd animatie voorzien en deze is inmiddels belangrijker geworden dan het eerste opzet. Van 19 tot 23 uur komen Brusselaars uit alle wijken van het Gewest er samen om een glas te drinken en naar muziek te luisteren, tapas te eten, Marokkaanse producten of een portie friet. Deze markt is een trefpunt geworden, voornamelijk van autochtone Belgen maar waar regelmatige ook andere bezoekers komen. Ik vind het zeer belangrijk dat zulke ontmoetingen kunnen plaatsvinden in een wijk zoals Kuregem. Het maakt deze wijken toegankelijker en stelt hen open voor heel Brussel.

Ik dank u.

Benjamin Wayens

Kuregem is bekend voor zijn slachthuizen maar eveneens als een belangrijk centrum van de autohandel te Brussel. Zonder in detail te treden over de kenmerken van het uiterst internationaal karakter van deze handel en van Brussel als draaischijf, zou ik de volgende vraag willen stellen met betrekking tot een echte uitdaging voor de inrichting van deze stad:

Hoe kan men deze internationalisering ondervangen? In welke mate kan de autohandel in de Heyvaertstraat worden verplaatst? Is deze handel leefbaar buiten de centraal gelegen stedelijke zone waar deze vandaag is gevestigd?

Ik richt me tot Martin Rosenfeld die de netwerken van de auto-export op gedetailleerde wijze heeft onderzocht.

Martin Rosenfeld

Martin Rosenfeld

Martin Rosenfeld is assistent aan de ULB et doctoreert aan de École des Hautes Études en Sciences Sociales in Parijs.

Hij is onderzoeker voor de Group for research on Ethnic Relations, Migration & Equality (GERME) en verricht er sedert zeven jaar studies over de nieuwe migratiestromen in België. Hij voltooit momenteel in samenwerking met de ULB en de EHESS Paris een doctoraats-thesis over de Europees-Afrikaanse handel in de export van tweedehandsvoertuigen. Dit onderzoek belicht de kruising tussen economische antropologie, stedelijke sociologie en migratiestudies. Martin Rosenfeld geeft bovendien verschillende cursussen onderzoeksmethodologie aan de ULB.

Ik dank u voor de uiteenzettingen van deze morgen. Ik denk meer bepaald aan deze van Lamia Missaoui die heeft toegelaten om een aantal discussiepunten te bepalen. De personen, waarover ik het zal hebben, zijn de importeurs die tweedehandswagens komen kopen te Brussel en een profiel vertonen dat zeer veel gelijkenissen vertoont met dat van de transmigranten die tijdens de voorstelling deze morgen zijn beschreven. Ook ik zal stilstaan bij de mondialisering “langs onder”, en wel doorheen het bijzonder geval van de handel in de export van tweedehandswagens in de Heyvaertwijk.

Mijn werkzaamheden hebben immers betrekking op de handel in tweedehandswagens tussen Europa en Afrika, een activiteit die vandaag een echte commerciële filière die jaarlijks goed is voor de export van honderdduizenden voertuigen. Welnu, Kuregem en meer bepaald de Heyvaertwijk zijn een commercieel centrum van deze activiteit. Wat behelst deze notie van commercieel centrum?

Om dit begrip te vatten, moet men zich bewust zijn van het feit dat de export van tweedehandsvoertuigen een enigszins bijzondere markt is. Het aanbod – dit wil zeggen, telkens iemand zijn voertuig te koop stelt op de tweedehandsmarkt – is immers zeer wisselvallig en uiterst versnipperd. Het is bijgevolg zeer moeilijk om de voertuigen op te sporen die te koop zijn en de prijzen van deze voertuigen te vergelijken.

Om deze moeilijkheid te overbruggen, moet men de voertuigen opsporen om deze vervolgens te samen te brengen op één plaats teneinde opnieuw de omstandigheden van een markt te creëren.

Dit is de reden waarom in enkele straten van de Heyvaertwijk verschillende tientalen garagehouders zijn gevestigd die gespecialiseerd zijn in de herverkoop van tweedehandswagens. Zij scheppen deze marktfunctie in deze ruimte in de stad.

Een andere functie van deze commerciële centra is het samenbrengen op een zelfde plaats van een reeks diensten die noodzakelijk zijn voor de goede werking van dit commercieel circuit. Er zijn de garagehouders die auto's verkopen, maar tevens werkplaatsen waar herstellingen worden uitgevoerd, evenals consignatarissen die het vervoer per vrachtwagen naar de haven van Antwerpen en vervolgens per boot naar Afrika organiseren. Op minder officiële wijze zijn er de verkopers van tweedehands koelkasten die in de voertuigen worden geladen en doorverkocht in Afrika, in de marge van de verkoop van voertuigen. Men treft er tevens tussenpersonen aan die tegen een kleine commissie Afrikaanse ondernemers helpen bij de aankoop van voertuigen tegen de meest voordelige prijs.

Dit zijn enkele elementen die toelaten om het belang van de Heyvaertwijk en van de commerciële activiteit aldaar te begrijpen. Er zijn echter spanningen tussen deze activiteit en andere ontwikkelingen die plaatsvinden in de wijk.

Zo is er met name een proces aan de gang van gentryfication in de omgeving van het kanaal. Een nieuwe – meer gegoede – bevolking begint zich te vestigen in de wijk. Ik denk hierbij met name aan de tientallen woningen van het project "Terrassen aan de Sluis" dat wordt ontwikkeld door de GOMB. Welnu, deze bevolking heeft problemen met de handel in tweehandsvoertuigen. Er zijn vandaag spanningen voelbaar die ertoe zouden kunnen leiden dat men gaat nadenken over een delokalisatie. Het betreft evenwel een activiteit die maar moeilijk delokaliseerbaar is.

Dit commercieel centrum is geleidelijk ontstaan, langs onder, ingevolge de individuele initiatieven van tal van economische actoren. En wat zijn kracht maakt, is de nagenoeg organische combinatie van de talrijke actoren en de diensten die zij aanbieden aan ondernemers uit Afrika die voertuigen komen opkopen. Sommige diensten bevinden zich aan de zelfkant van de zones gecontroleerd door de Staat. Het zou bijgevolg uiterst moeilijk zijn om elders opnieuw de voorwaarden te scheppen die van deze ruimte een commercieel centrum maken.

Misschien zou het beter zijn om de export van tweedehandsvoertuigen tussen Europa en Afrika gewoon te erkennen als een handel, de economische bijdrage ervan op het niveau van het land te valoriseren en om samen met de actoren te streven naar een maximale beperking van de hinder.

Ik dank u.

Benjamin Wayens

Mijn vierde vraag richt zich tot de heer Lahcen Hammou die lange tijd heeft gewerkt in de Brabantstraat, en dit in het kader van projecten gedragen door de overheid.

Hoe kan men een handelsstraat met een aanzienlijke uitstraling ontleden die op een organische manier is opgebouwd, die haar eigen manier van functioneren kent, met de hele Brusselse institutionele realiteit die met name dit alles moet besturen? Het Gewest heeft zich ingezet voor de handel, o.a. via Atrium. Hoe wordt vanuit een concreet oogpunt de koppeling bewerkstelligd tussen het spontane, het zeer geïnternationaliseerd kader van de Brabantstraat en de verschillende Brusselse overheden?

Lahcen Hammou

Lahcen Hammou

Socioloog en beheerder van handelswijken, met name in het kader van het contract van Atrium voor de Brabantstraat.

Na een opleiding ontwikkelingssociologie en opvoedkunde, na een loopbaan als erkend lesgever in de sociale wetenschappen, heeft Lahcen Hammou zich gekeerd naar de stedelijke politiek. Sinds 1997 heeft hij gewerkt voor rekening van de VGC, Unizo en het Brussels Hoofdstedelijk gewest als manager van de Brabantwijk te Brussel. In deze hoedanigheid heeft hij deelgenomen aan verschillende studies over de wijk, in samenwerking met de VUB, de ULB, de KU Leuven, de Koning Boudewijnstichting... Dankzij zijn uitstekende kennis van het terrein is hij de geschikte referentiepersoon voor de begeleiding van studenten, onderzoekers op het gebied van stedelijke antropologie, sociologie, demografie, sociale economie, stedenbouw en handel.

Lahcen Hammou is door Atrium belast met het gewestelijk programma voor de commerciële ontwikkeling van de handelswijk Brabant. Dit programma is opgebouwd rond drie assen : creativiteit, attractiviteit en stedelijke activiteit.

In 2014 start hij met een omvangrijk gewestelijk project voor de verwezenlijking en federatie van handelsnetwerken. Hij is tevens voorzitter van de vzw Tifawin (zie www.tifawin.be).

Sta me eerst en vooral toe om de organisatoren van dit waardevol initiatief te danken. Ik ben bovendien tevreden dat er op de lijst van sprekers tal van personen van de KU Leuven en de VUB voorkomen die zeer vroeg belangstelling hebben getoond voor deze wijk en zich ervoor hebben ingezet.

Ik heb het geluk om sedert 17 jaar hetzelfde beroep op dezelfde plaats uit te oefenen. Ik ben erover verheugd dat ik mijn ervaringen en observaties kan delen. We zijn inmiddels bijna aan de derde generatie toe.

Het bijzondere aan deze straat is het feit dat dit altijd een handelsstraat is geweest, na de Aarschotstraat die de belangrijkste handelsstraat blijft in de wijk.

De straat bezit een strategische ligging in de nabijheid van het Noordstation en met de aanwezigheid van hogescholen voor architectuur. We hebben helaas Vlekho verloren. Dit was een belangrijke actor in de wijk. Andere attracties in de wijk zijn van administratieve en culturele aard. Deze straat, die altijd een handelsstraat is geweest, functioneerde met een cyclus van nieuwkomers en migratoire stromen te Brussel. De studies uitgevoerd door Christian Kesteloot en Albert Martens hebben aangetoond dat het gaat om een transitwijk en dat de handelsactiviteit verband houdt met bevolkingsgroepen die de wijk gedurende een hele tijd bewonen. Zo telde de straat op een gegeven ogenblik voornamelijk Italiaanse bewoners, gevolgd door Grieken en

Marokkanen. Vandaag hebben de bewoners zowel Marokkaanse als Turkse en Pakistaanse roots. Deze strategische ligging heeft de straat in de mogelijkheid gesteld om zich sinds de jaren '60 te profileren als een straat met een internationaal karakter.

Ook de kwaliteit van het aanbod en de vraag moet worden bekeken. Deze straat is een van de eerste straten te Brussel geweest die de goederen en verpakkingen kon aanbieden waarnaar migranten op zoek waren. Vandaag kan men vaststellen dat tal van straten dezelfde roeping hebben. De omliggende landen proberen om straten zoals de Brabantstraat te creëren die bekend is geworden dankzij haar klanten en de touringcars uit Frankrijk, Nederland, Duitsland en Italië. Deze situatie ondergaat een evolutie maar de straat is er steeds in geslaagd om handelsniches te vinden om haar ontwikkeling veilig te stellen. De kwaliteit van het aanbod werd bijgevolg aangepast en de doelstelling was een banalisering van alle luxeproducten om deze toegankelijk te maken voor minder gegoede burgers. Zo zijn de bekende Belgische tapijten uit Kortrijk zo populair geworden in de Brabantstraat dat de productie naar elders is vertrokken. Een ander voorbeeld is de vervaardiging van kroonluchters. De Republiek China, die zich heeft gespecialiseerd in de banalisering van alle luxeproducten, heeft personen uit bescheiden middelen in de mogelijkheid gesteld om luxe vazen te bezitten en namaak van producten die zij zich zonder deze banalisering nooit zouden hebben kunnen veroorloven.

In de Brabantstraat heerst een echte ondernemingsgeest. Graag wijs ik erop dat meer dan 65% van de handelaars reeds langer dan vijftien jaar in de wijk gevestigd zijn. We zijn dan ook ver verwijderd van de transnationaliteit. Personen hebben er eerder de neiging om te leven als behorend tot een diaspora en willen zo ver mogelijk gaan in een proces van maximale regularisatie. Zij streven dan ook naar het imago van een volkomen normale handel. Het klopt dat het in het begin misschien behelpen is voor hen, maar men stelt vast dat naarmate de bewoners zich ontplooiën, zij elders een handelszaak openen, waarbij zij hun handel naar best vermogen proberen te beheersen en het geheel van het personeel in deze handelszaken aan te geven.

Benjamin Wayens

Indien ik u heb uitgenodigd, dan is het net omwille van deze poging tot institutionalisering van de samenhang met de Belgische samenleving die duidelijk tot uiting komt doorheen de situatie van de Brabantstraat die maakt dat zij de eerste is geweest om te worden gevaloriseerd voor bepaalde aspecten, zelfs door de gewestelijke overheden.

Ik richt me nu tot een andere grote deskundige van de Brabantstraat, de heer Tim Cassiers, waarmee we de discussie zullen afsluiten. Graag wil ik hem een vraag stellen die enigszins verschilt van deze die ik hem vooraf heb bezorgd.

Beschikken we met de Brabantstraat niet over een voorbeeld van een volledige cyclus van etnische straat tot internationale straat, om uiteindelijk terug te keren naar een straat die beter is verankerd in haar lokale omgeving? Kan dit soort van cyclus zich voordoen of worden ingeschakeld op andere plaatsen met interessante regulerende aspecten vanuit het standpunt van de overheid?

Tim Cassiers

Tim Cassiers

Onderzoeker, KU Leuven & CEPS/INSTEAD, Luxemburg

Na het succesvol afronden van de opleiding sociale geografie aan de KU Leuven, met een thesis over etnische handelsnetwerken in en rond de Brabantstraat, werkte Tim Cassiers verscheidene jaren als voor de organisatie Limiet Limite, een netwerk van handelaars, studenten en buurtbewoners in de Brabantwijk. Daarna keerde hij terug naar de KU Leuven, waar hij werkt aan een doctoraat rond planning van transport in grensoverschrijdende metropolitane gebieden.

Het is niet de vraag waaraan ik me verwachtte, maar ik wil hierbij graag even stilstaan.

Eerst zou ik willen terugkomen op wat er is gezegd door de heer Andrea Rea, en met name op het gebrek aan gegevens en recent onderzoek inzake etnisch ondernemerschap. Mijn thesis over de Brabantstraat dateert van 1999. Toen bracht ik het functioneren van de etnische handelsnetwerken in kaart. Daarna is er bij mijn weten weinig of geen onderzoek meer verricht in dit domein. Aan de VUB stond de afgelopen jaren wel een oefening op het bachelor-programma, waarbij studenten een kartering maken van klanten en ondernemers in handelsstraten zoals Brabantstraat en Gentsesteenweg. Maar dit betreft zeker geen diepgaand onderzoek. Dit terwijl we op het terrein heel wat evoluties konden vaststellen, bijvoorbeeld de impact van het 'opkuisen' van het Falconplein in Antwerpen op de Brabantstraat in Brussel, met een deel van de juwelenhandel die zich heeft verplaatst. Of de profilering van de Gentsesteenweg bij een internationaal publiek, ten koste van of ter aanvulling van de Brabantstraat. Atrium verzamelt heel wat cijfermateriaal met betrekking tot het commerciële aanbod en het profiel van de klanten. Maar vraagstelling aan klanten en de categorisering van de antwoorden zijn dezelfde voor alle straten. Dat is de reden waarom men voor de Brabantstraat tot een hoog percentage komt van personen die van verder dan 50 km komen en die deze straat eenmaal per jaar bezoeken. Er is geen onderscheid gemaakt tussen Nederlanders, Duitsers, enz. Al deze gegevens ontbreken. De netwerken van handelaars en hun manier om hun handelszaken te beheren zouden in kaart moeten worden gebracht, zoals mijn collega Martin Rosenveld dit op gedetailleerde wijze heeft gedaan voor Kuregem.

Als antwoord op uw vraag zou ik eerst willen zeggen dat de Brabantstraat nog steeds internationaal aangeschreven staat en druk bezocht wordt. Klanten komen misschien niet meer zo vaak met hele busladingen tegelijk. Maar op Nederlandse of Franse blogs wordt de Brabantstraat nog altijd druk becommentarieerd. Daarnaast is het zo dat elk geval een specifiek karakter vertoont. Het is moeilijk om weten of dit

al dan niet elders zou werken. In 2000 organiseerde de Koning Boudewijnstichting een overlegplatform rond de toekomst van de Brabantstraat. Daarbij stonden ook werkbezoeken aan Southall in Londen, de avenue Barbès in Parijs, en de Javastraat in Amsterdam op het programma om na te gaan hoe handelszaken ginder werken en wat we daarvan konden leren. Eén ding is mij erg bijgebleven. In Amsterdam vertelde men ons hoe het stadsbestuur geprobeerd had om een etnische markt te lanceren op het IJ. Ze zagen dit als een interessant markt, en de locatie aan het IJ zou maken dat een grote problemen en moeilijkheden met leveringen voorkomen worden. Het werd echter geen succes. De etnische inbedding ontbrak, en noch handelaars noch klanten gingen graag tot daar. Zoals ik reeds zei, elk geval is specifiek. Dit geldt eveneens voor de Brabantstraat waar de nieuwe handelaars na de overname van de handelsvereniging onmiddellijk een uitgesproken profiel hebben aangenomen. Samen met de overheid hebben zij geprobeerd om een overeenkomst te sluiten met Atrium. Het spreekt vanzelf dat het etnisch ondernemerschap kan worden gebruikt om de aantrekkingskracht en de creativiteit van onze stad te verbeteren. Ik kan hiermee gedeeltelijk instemmen. Maar buitenlandse voorbeelden geven aan dat het beleid hierbij vaak minder gaat om de etnische handel zelf, dan wel als het scheppen van een kader dat een begoede middenklasse aantrekt. Men wil een Chinatown of een Oosterse markt of een klein Tokyo ten dienste van de toeristische aantrekkingskracht en van wat Florida de creatieve klasse noemt. Men zegt evenwel niet hoe men met de handelaars meegaat in dit creativiteitsverhaal.

Ik dank u.

Benjamin Wayens

Mijn conclusie verwoordt wat we reeds hebben gehoord bij talrijke sprekers. Het gaat hier om de aspecten van zelforganisatie, zelfontstaan die aan een betere analyse zouden moeten worden onderworpen in het kader van de internationalisering "langs onder" te Brussel. Kortom, de internationalisering "langs onder" wordt zo goed mogelijk omkaderd indien men deze begrijpt, maar deze lijkt zich niet te laten plannen of afkondigen...

Ik dank u voor uw aandacht.

Eric Corijn

SESSIE 3: Hoe de troeven van Brussel “globale stad” benutten voor zijn economische en sociale ontwikkeling?

Eric Corijn

Professor emeritus aan de Vrije Universiteit Brussel (VUB).

Docent sociale en culturele geografie aan de VUB.

Hij is cultuurfilosoof en socioloog. Hij heeft (post)universitaire studies gevolgd in België en in het buitenland. Hij is de stichter van het centrum voor stedelijke studies aan de VUB: COSMOPOLIS, City, Culture & Society. Hij is vicevoorzitter van het Brussels Studies Institute en de initiatiefnemer van de Brussels Academy. Hij doceert nog voor 4Cities (Unica Euro-master in Urban Studies), een samenwerkingsverband van de universiteiten van Brussel, Wenen, Kopenhagen en Madrid.

Hij is de auteur van meer dan 250 publicaties waaronder in 2009: Bruxelles! (VUB Press), in 2012: Kan de Stad de wereld redden (VUB Press), en in 2013: OÙ va Bruxelles (VUB Press).

Laat ons nu de werkzaamheden aanvatten van het laatste luik van ons colloquium. Twee leden van de Brusselse regering zullen het woord nemen. Vervolgens zullen we over de nodige tijd beschikken voor een ideeënwisseling met de zaal in het kader van een debat.

Eerst en vooral zou ik de talrijke informatie willen samenvatten die we deze morgen hebben vernomen:

- ten eerste: de mondialisering is een zeer belangrijk element om de Brusselse dynamiek te begrijpen (deze heeft geen marginaal karakter);
- ten tweede: een discussie over de twee uitdagingen van de mondialisering “langs boven” en “langs onder” vereist dat men hun onderling verband ziet. Beide sectoren zijn noch onafhankelijk van elkaar, noch autonoom: hun connectiviteit is zeer belangrijk;
- ten derde: men dient meer aandacht te besteden aan de ruimte van de stromen, de connectiviteit, de wisselwerking en niet enkel aan de wisselwerking tussen de metropool en haar onmiddellijk hinterland maar eveneens met verder verwijderde

gebieden. In dit verband dient opgemerkt dat de sociaaleconomische dynamiek van een hedendaagse stad een knooppunt in een netwerk vormt, en niet enkel een plaats is op een grondgebied;

- ten vierde: men moet werken aan het imago en de communicatie : Brussel moet zich opstellen als deze kleine wereldstad, eerder dan verstrikt te blijven in het institutionele en een Belgo-Belgische werking. De Europese functie moet in dit kader beter worden uitgewerkt en voorgesteld.

Talrijke interventies hebben betrekking op het belang van de logistieke ondersteuning voor deze mondiale en internationale activiteiten. Er blijft bijgevolg nog veel te doen. De verschillende sprekers hebben elementen aangebracht die het huidige beleid zouden kunnen aanvullen :

- de infrastructuur;
- de concentratie;
- het aanleren van talen;
- specifieke opleidingen;
- de diensten voor deze activiteiten.

De problemen inzake burgerschap, empowerment, integratie werden besproken. De nadruk werd gelegd op de permanente discriminatie van het racisme en op de segmentering van de arbeidsmarkt waartegen dient gestreden. Men moet een aantal activiteiten, die de onzichtbare kant van de economische activiteit uitmaken, op een veel meer specifieke wijze benaderen. Ook moet men meer aandacht besteden aan de inschakeling van de transmigranten die – ook al is het slechts tijdelijk – deel uitmaken van onze samenleving.

- ten vijfde dient onderstreept dat er zich qua intellectuele reflectie aanzienlijke problemen gaan stellen wat betreft de wijzen van regulering. Deze laatsten zijn immers nog te sterk gekoppeld aan de maatschappij en de industriële stad. Men moet daarom een leerproces doorlopen in het kader van een goede gemeenschappelijke productie van leren en nieuw beleid – Christian Kesteloot sprak van een “learning environment”.

Ik verleen nu het woord aan mevrouw Céline Fremault, minister van Economie en Tewerkstelling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, en vervolgens aan Minister-President Rudi Vervoort.

Céline Fremault

Toespraken

Céline Fremault

Minister van Economie en Tewerkstelling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Dames, Juffrouwen, Heren,

Waarde vrienden,

Sta me eerst en vooral toe om u te danken voor de uitnodiging om het woord te nemen in het kader van dit colloquium.

Met een steeds groter deel van zijn bevolking dat van buitenlandse oorsprong is en de aanwezigheid op zijn grondgebied van verschillende Europese en internationale instellingen, blijft Brussel wel degelijk een "globale stad", een kleine wereldstad weliswaar, waarvan de sprekers deze morgen de contouren en uitdagingen goed hebben omschreven en afgebakend. Ik juich de organisatie van dit colloquium toe, want Brussel moet zichzelf als "globale stad" en niet enkel als Europese hoofdstad leren zien en beschouwen, om alle kansen voor zijn economische en sociale ontwikkeling te benutten. Brussel moet immers zijn dubbele internationale functie op zich nemen en beheeren opdat het hele Gewest en alle Brusselaars er voordeel uit zouden kunnen halen.

Wij moeten definitief de pagina van een simplistisch en dualistisch beeld van Brussel omslaan, met enerzijds het "Brussel van de Eurocraten en bevoorrechten" en anderzijds het "echte Brussel", met zijn problemen van werkloosheid en kansarmoede. Om hindernissen en vervreemding uit de weg te ruimen, moet Brussel gelijktijdig inzetten op culturele diversiteit en op zijn internationale uitstraling.

Ik zal beginnen met de internationalisering van Brussel, zogenaamd "langs boven".

Fundamenteel gezien blijft "Brussel internationaal" een unieke kans. Anderen zouden veel middelen en energie over hebben om maar een fractie te bezitten van wat wij hebben (volgens de cijfers van de studie van het Verbindingsbureau Brussel-Europa):

- 38.000 medewerkers van Europese instellingen, 6.400 van de NAVO en gelijkgestelden;
- 15.000 tot 20.000 personen actief in de verschillende structuren die werken rond de Europese en internationale instellingen;

- 5200 diplomaten in 181 ambassades;
- 1300 buitenlandse bedrijfszetels, dienstcentra en dochterondernemingen, alle gelegen in Brussel of in de omgeving van Brussel;
- 1400 internationale niet-gouvernementele organisaties;
- 1200 permanente journalisten, iets wat behalve in Washington nergens ter wereld bestaat;
- En ga zo maar door.

Laten we daarom aan de publieke opinie tonen dat deze Europese en internationale aanwezigheid een te benutten kans is, en laten we het niet als een soort van “rente” beschouwen, waarbij een beheer als goede huisvader zou volstaan.

Wel integendeel, de Europese en internationale roeping van ons stadsgewest is een troef die wij moeten cultiveren en zo goed mogelijk opwaarderen om er een echte hefboom voor economische ontwikkeling en werkgelegenheid voor het hele Gewest van te maken.

Laten we evenmin tevreden zijn met een imago van internationale hoofdstad in de uitsluitend administratieve zin van het woord. En laten we ons tot slot niet tevreden stellen met het beheer van de 19 gemeenten, maar laten we de metropolitane regio Brussel promoten door aan de stadsgemeenschap gestalte te geven.

Binnen de materies, waarvoor ik verantwoordelijk ben, werden er verschillende initiatieven genomen die tot de internationale ontwikkelingsstrategie van het Gewest en tot de versterking van zijn aantrekkingskracht bijdragen.

Op het gebied van onderzoek bestaat de uitdaging erin om Brussel tot op het niveau van een Europees “platform” van de kennis te brengen. U sprak deze morgen in verband met zijn Europese en internationale troeven van een “learning-gewest”. Dat is de reden waarom de middelen werden verhoogd om de deelname van de Brusselse operatoren – en in het bijzonder die van de KMO – aan de Europese onderzoeksprogramma’s te versterken.

Overeenkomstig de keuzes uitgestippeld door de Europese Commissie, zal een substantieel deel van het volgende EFRO aan Innovatie en Onderzoek gewijd moeten worden. Wij werken hier met de ondernemingsfederaties, de universiteiten en publieke operatoren actief aan mee.

Een ander voorbeeld: er werden samen met Visit Brussels middelen vrijgemaakt om het houden van internationale wetenschappelijke congressen in Brussel te stimuleren en, heel recent, om de internationale non-gouvernementele organisaties aan te moedigen om zich in Brussel te vestigen en er te vergaderen.

In termen van imago wil het concept “*Innovative Brussels*” op een gecoördineerde wijze het Brussels ecosysteem van innovatie promoten. In concreto gaat het om een

waaier van meertalige instrumenten die, in overeenstemming met de campagne "city marketing", aan alle gewestelijke actoren van innovatie en onderzoek ter beschikking worden gesteld.

Onder de gebruikers van de "Innovative Brussels"-instrumenten vinden we met name Brussel Invest & Export. Ik vind het immers belangrijk om meer synergieën binnen mijn bevoegdheden te bewerkstelligen. De promotie van innovatie maakt integraal deel uit van ons beleid voor het aantrekken van buitenlandse investeerders.

Wat de reorganisatie van de Brusselse buitenlandse handel betreft, kunnen we stellen dat dit meer inhoudt dan een herschikking van twee administratieve diensten. Het is vooral een andere manier van werken om de internationale ontwikkeling van ons economisch weefsel te ondersteunen, namelijk:

- de ondernemingen helpen om hun afzetmarkten voor uitvoer te diversifiëren naar groeielanden en enkele andere grote uitvoermarkten zoals Canada en de Verenigde Staten. (En dit werkt, aangezien het aandeel van de landen buiten het "Europa van de 27" in het totaal van onze goederenuitvoer is gestegen van 16% in 2008 tot 27% in 2012);
- de uitvoer van goederen en diensten met een hoge toegevoegde waarde aanmoedigen door het ontwikkelen van nieuwe initiatieven in de specifieke niches van een diensteneconomie. Het gaat met name om de ondernemingen van de ICT-sector, die massaal zijn ingeschreven voor de volgende prinselijke missie naar Californië. Het gaat echter ook over de juridische diensten, met wie wij de specifieke positionering van Brussel als internationaal beslissingscentrum kunnen valoriseren;
- de commerciële voorzieningen in functie van onze prioritaire doelstellingen aanpassen en dynamiseren, of het nu op geografisch, dan wel op sectoraal of binnen een optiek van prospectie van buitenlandse investeerders is. Nieuwe posten werden geopend of worden momenteel geopend in Californië, in India (Chennai), in China (Peking), in het westen van Canada (Vancouver) en binnenkort in Rio de Janeiro (Brazilië).

Laten we het nu naar voor brengen van de internationalisering "langs boven", hebben over de internationalisering van Brussel "langs onder". De ene en de andere zijn twee facetten van eenzelfde realiteit die zich eerder met elkaar moeten verzoenen dan met elkaar te wedijveren.

De zogenaamde internationalisering langs onder is, naar mijn gevoel, onze grootste uitdaging, maar misschien ook een fantastische opportuniteit.

Laten we het eerst over het sociaaleconomische aspect hebben. De omvang van de bevolking van vreemde oorsprong woonachtig in Brussel heeft een rechtstreekse impact op de aard van het Brussels sociaaleconomische weefsel, en iedereen erkent vandaag het belang voor het economische leven van ons Gewest van het ondernemerschap dat binnen de migrantengemeenschappen sinds meer dan 30 jaar bestaat.

In een grote stad als Brussel concentreerde deze activiteit zich in het begin eerder op de horeca en op de klein- en middenhandel. Nadien is ze geleidelijk uitgebreid naar alle sectoren van de economie: de groothandel, de bouw, de invoer-uitvoer, de industriële productie en de diensten in ruime zin. Vandaag is één op 2 opgerichte ondernemingen in het Brussels Gewest dan ook van de hand van een Belg van buitenlandse afkomst.

Als Brussels minister van Economie ben ik zeer goed geplaatst om te getuigen over de opmerkelijke rol die dit ondernemerschap voor het scheppen van banen in ons Gewest heeft gespeeld. Werkgelegenheid die vaak buurtwerkgelegenheid is en bestaat uit banen die in grote mate door Brusselaars worden ingenomen.

Net zoals velen die het onderwerp bestudeerd hebben, ben ik ervan overtuigd dat deze bijdrage tot de rijkdom van ons Gewest voortkomt uit de dynamiek en het vermogen tot innovatie en aanpassing die het fundament vormen van de ondernemersgeest. Het betreft kwaliteiten die bij het grootste deel van de migrantengemeenschappen in West-Europa in het oog springen.

Het is mijn doelstelling dat deze ondernemersgeest zich in dezelfde mate en met dezelfde kracht binnen de oorspronkelijke bevolking van ons Gewest zouden ontwikkelen.

Voor de ingeweken bevolkingsgroepen is de start van een economische activiteit in de eerste plaats het noodgedwongen scheppen van de eigen werkgelegenheid: bij gebrek aan een ander alternatief, het is het voorzien in een oplossing waardoor ze tegelijkertijd uit een preciaire situatie kunnen geraken, tot een betere levensstandaard toegang kunnen krijgen en de inschakeling op lange termijn in hun leefomgeving kunnen vergemakkelijken. Het wordt niet genoeg gezegd, maar het ondernemerschap is een fantastisch instrument van integratie in het Brussels gewest.

Het dynamisme mag dan van de partij zijn, het aantal mislukkingen en faillissementen zit eveneens in de lift. Het is dan ook van belang om deze ondernemersdynamiek te ondersteunen zodat het niet vroegtijdig wegdeemstert, met als resultaat een aandikking van de statistieken van faillissementen en werkloosheid.

Ons vermogen om werkgelegenheid te scheppen is sterk verbonden met ons vermogen om ondernemingen in leven te houden. Het is vooral bij de start van de activiteit, en misschien geldt dit nog meer voor ondernemers uit migrantengroepen, dat er zich een reeks van moeilijkheden voordoen.

Wanneer men deze starters onder de loep neemt, welnu dan stelt men vast dat de meesten onder hen een activiteit starten terwijl ze onvoldoende de tijd hebben genomen om hun concept uit te denken. Immers, vaak is het opstarten van een activiteit de enige uitweg uit hun omstandigheden. Men stelt ook vaak vast dat ze over onvoldoende kapitaal beschikken of zelfs insolvelabel zijn; dat ze geen opleiding of vaardigheden in beheer hebben, noch voldoende een van de landstalen beheersen.

Dat is de reden waarom wij ons beleid voor het ondersteunen van het ondernemerschap op drie pijlers hebben gericht:

- de financiering; in het bijzonder op het gebied van microfinanciering (ik kondig u nu reeds aan dat er eind juni een nieuw product van overheidswaarborg zal vrijgegeven worden dat bestemd is voor het dekken van professionele kredieten van de instellingen voor microfinanciering zoals BRUSOC, Crédal, Microstart en andere instellingen).
- de begeleiding en omkadering van de starters opdat ze bij hun stappen gevolgd kunnen worden. Het Gewest lanceerde in dit verband een oproepcentrum "18-19" waarvan de doelstelling erin bestaat, vraag en aanbod van online-overheidsdiensten beter met elkaar in contact te brengen en ze voor alle ondernemers toegankelijk te maken. De 18-19 die door het BAO tot stand werd gebracht, beantwoordt maandelijks de oproepen van ongeveer 200 ondernemers of toekomstige starters, en verwijst hen door naar meer dan 80 partners.
- en tot slot de opleiding in beheer. In de loop van deze legislatuur brachten wij het programma "Passeport de votre réussite" tot stand, in samenwerking met de EFPME. Het gaat erom elk jaar een opleiding in beheer aan te bieden aan 1.000 ondernemers die met hun activiteit sedert minder dan 1 jaar gestart zijn.

Bovendien besliste de regering in 2012 om de trajecten te versterken van de versnelde opleidingen om toegang te krijgen tot een beroep. Dit programma wordt door de vzw Ceraction verzorgd en beoogt met name een vervolmaking van de elementaire talenkennis van de kandidaat-ondernemers opdat zij op zijn minst de gestelde vragen tijdens de proeven zouden begrijpen.

Gezien de Brusselse sociaal-culturele werkelijkheid richten al deze diensten zich op een globale en homogene wijze op alle ondernemers of kandidaat-ondernemers, of ze nu allochtoon of autochtoon zijn.

Wij brachten eveneens een beleid tot stand ter versterking van de instrumenten voor het ontwikkelen van de plaatselijke economie en het scheppen van buurtwerkgelegenheid, want Brussel kent van wijk tot wijk een heel verschillende sociaaleconomische context. Dit beleid wil de noodzakelijke voorwaarden voor de plaatselijke economische ontwikkeling samenbrengen:

- ruimte via de bedrijventra;
- omkadering en advies via de lokale economieloketten;
- en financiering via de initiatieven van mikrokredieten en het startersfonds aangeboden door Brusoc (of de economische expansiesteun, speciaal verhoogd tot 30 en 35% voor de algemene investeringen in de ontwikkelingszone).

Dit lokale beleid richt zich, door de wijken waarop het betrekking heeft, misschien in meer rechtstreekse zin tot de geïmmigreerde bevolkingsgroepen.

In dit verband kunnen we melden dat er een voorziening van vrije handelszone tegen het einde van deze legislatuur in het Brussels Gewest het levenslicht zal zien, waardoor economische incentives aan ondernemingen, die plaatselijk aanwerven, kunnen worden toegekend. Deze zone zal de gedeelten van het gewestelijke grondgebied omvatten die in de strijd tegen sociale uitsluiting bij voorrang een economische herinrichting vereisen.

De concentratie van deze overheidsmiddelen en hun wederzijdse versterking vormt een geschikt antwoord op de uitdagingen van deze zones met sociaaleconomische moeilijkheden en daardoor een meer actieve steun aan de geïmmigreerde bevolkingsgroepen die er wonen.

In het licht van de demografische uitdaging die zich aftekent, herinner ik er immers aan dat tegen 2020 de Brusselse bevolking met bijna 200.000 inwoners zal aangroeiën. Daarom is het van het allergrootste belang om dit beleid verder te zetten indien we willen vermijden dat deze nieuwkomers op de arbeidsmarkt enkel de werkloosheidsstatistiek komen vervoegen.

Dames en heren,

Zoals u kan vaststellen, maken alle bevoegdheden die ik uitoefen het voorwerp uit van onze discussies hier vandaag, maar het is misschien als minister van Tewerkstelling dat het thema van vandaag mij nog het meest aanspreekt.

Een stad naar buiten gericht, een stad waarvan een aanzienlijk deel van de bevolking meer of minder recente buitenlandse wortels heeft, een stad gekozen als bestemming door talrijke migranten, dat is over het algemeen een rijke stad die over een groot succespotentieel beschikt. Maar we kennen allemaal de fameuze "Brusselse paradox": het Gewest is rijk, het Gewest is economisch dynamisch, het Gewest schept banen. Maar deze rijkdom is niet echt die van zijn bevolking en al helemaal niet van zijn bevolking van buitenlandse oorsprong. En deze banen liggen nog al te vaak buiten het bereik van een groot aantal Brusselaars die vaak ook van buitenlandse oorsprong zijn.

Zoals ik aan het begin van mijn uiteenzetting al zei, om voordeel te halen uit het feit dat ze een globale stad is, moet Brussel eerst en vooral leren zichzelf als een globale stad te zien. Concreet betekent dit op het gebied van tewerkstelling dat wij de hindernissen moeten opsporen die ons verwijderen van een visie die aan onze diversiteit is aangepast en we de middelen moeten zoeken om ze uit de weg te ruimen.

Alvorens drie speciale krachtlijnen van deze zoektocht te identificeren, zou ik willen onderstrepen dat ze in het centrum staat van de langzame mutatie van ons sociaal systeem waarmee wij gedurende de laatste jaren gestart zijn. In Brussel zorgden de wijzigingen voortgesproten uit de invoering van een actieve welvaartsstaat voor een diepgaande hervorming van onze instrumenten: een werkzoekende moet voortaan

actief zijn beschikbaar aantonen en in ruil moet het Gewest een kwaliteitsvolle begeleiding aanbieden zonder dewelke deze actieve aanpak anders een gewisse dood zou sterven. Daarom is het begeleidingsplan op maat – dat de meesten kennen onder de naam van CBP, ofwel contract en nadien opbouw van het beroepsproject - voorzien voor elke werknemer, een instrument van essentiële integratie.

Wij weten allemaal dat een man of vrouw die huis en haard in het land van herkomst verlaat om een gevaarlijke reis tot hier te ondernemen, dat niet doet om een uitkering te incasseren of om de werkloosheid voor zijn kinderen voor te bereiden. Hij of zij komt hier om een toekomst te zoeken. Maar men vindt nog minder gemakkelijk een baan in Brussel in 2013 dan men er een vond in New York in 1900. Het is een complex proces waarbij elkeen geholpen moet worden om dat laatste stukje weg af te leggen dat hem of haar van een werkgever scheidt. Dat is de betekenis van de begeleidsactiviteit die wij tot stand hebben gebracht.

Onze meest spectaculaire inspanning was waarschijnlijk die inzake het talenonderwijs: om zich vanuit sociaaleconomisch oogpunt goed te integreren, moet men over het algemeen beginnen met het beheersen van één taal, en in Brussel, moet men er al meteen twee machtig zijn. Vandaar onze aanzienlijke inspanning inzake taalcheques.

Begeleiding is dan ook een sleutel, maar het is slechts een vertrekpunt, dat door specifieke maatregelen uitgediept moet worden. In verband hiermee citeer ik drie belangrijke krachtlijnen van onze huidige actie die in de volgende maanden zowel in de uitvoering van het nieuwe beheerscontract van Actiris als op het meer globale niveau van het regeringswerk geïntegreerd zal worden.

Het eerste werkterrein is dat van de bevoegdheden. Alvorens iemand te benaderen, moet hij erkend worden. Het mag wel duidelijk zijn dat wij moeilijkheden onder vinden in de detectie en validering van competenties. Dat is zeker zo voor heel wat buitenlanders die hier zijn en over diploma's of kwalificaties beschikken die perfect inzetbaar zijn, maar niet erkend worden. Het is uiteraard logisch dat de kwaliteit van een beroepskracht aan normen wordt onderworpen die bij ons als onmisbaar gelden. Maar dat mag niet verhinderen om doorstromingsmogelijkheden te voorzien, noch verplichten om gekende zaken terug aan te leren. Dit gezegd zijnde gaat het probleem veel verder dan de kwestie van diploma's, het gaat namelijk om competenties. Wat op het spel staat is ons vermogen om kennis te erkennen en, meer nog, om deze kennis in contact te brengen met een werkgever voor wie deze kennis nuttig zou zijn. Of, in een minder optimistische versie, om de opleiding te vinden of aan te bieden die dit talent het best benut. Onze inspanning moet daarom slaan op ons vermogen om competenties op te sporen. Dit moet op een dusdanige wijze gebeuren dat de werkgevers er vertrouwen kunnen in hebben. Deze kwestie staat centraal in het beheerscontract van Actiris, en wij verwachten er de tastbare resultaten van.

Het tweede werkterrein is het werkterrein van de netwerken. Een baan vindt, zich in de sociaaleconomische ruimte inpassen, we weten het allemaal, dat gebeurt via een

netwerk. De mensen van buitenlandse afkomst hebben waarschijnlijk een netwerk van familiale, economische en buurtrelaties, maar dit netwerk brengt hen niet in verbinding met de werkgelegenheid en economische activiteit van ons Gewest, of toch in onvoldoende mate. Een van de begeleidingsdoelstellingen is het wegruimen van deze onzichtbare muur. Dat is ook de betekenis van onze projecten die de stroom van werkaanbiedingen onder het Brusselse publiek wil verbeteren: mensen onderling laten communiceren die anders geen enkele kans zouden hebben om elkaar te ontmoeten.

Het derde werkterrein is, uiteraard, dat van de discriminatie. Wij zullen onze problemen met werkgelegenheid niet oplossen indien wij deze kwestie niet ter hand nemen. Maar wij zullen evenmin slagen indien we ons van analyse vergissen. Wij hebben de laatste jaren veel werk verricht, of het nu gaat om ons initiatief in het kader van de diversiteitsplannen, maar ook om onze pogingen inzake anonieme CV's of - ik kom er straks nog in detail op terug - om de situatietests. Wij boeken vooruitgang in dit domein en zullen met de resultaten naar de ondernemingen toe gaan. Hieruit kan een steeds duidelijker beeld worden afgeleid van een discriminatie waarvan de oorsprong niet zozeer bij het racisme van enkelingen moet gezocht worden, noch bij discriminerende systemen opgezet in ondernemingen of elders. Discriminatie is een optelsom van vooroordelen, van onaangepaste procedures, van onbewuste gedragingen die maken dat men zonder het te weten een model in stand houdt dat niet aan de evolutie van onze samenleving is aangepast. Ook hier geloof ik in het werk dat wij verrichten, dat in de eerste plaats pedagogisch van aard is en dat ervoor kiest om gebruik te maken van de goede wil van beleidsmakers en sociale partners.

Maar er moeten ook nog andere initiatieven genomen worden opdat Brussel zichzelf zou zien als een globale stad en vooroordelen kwijtraakt die niet langer overeenstemmen met de wereld van vandaag.

De voortzetting van de ontwikkeling van ons Hoofdstedelijk Gewest vergt, denk ik, dat we een collectief project (opnieuw) gaan invullen waarin alle Brusselaars, oud en nieuw, en wars van hun culturele diversiteit, zich kunnen in terugvinden. Het gaat erom een gedeelde notie van algemeen belang om samen te leven tot stand te brengen, een gemeenschappelijke sokkel van waarden en een onderhandelde visie op de toekomst. Deze dynamiek betekent evenwel uiteraard niet dat eenieder zich tot een simplistisch proces van assimilatie moet bekennen. Maar het respect voor de diversiteit van eenieder is bijvoorbeeld niet in tegenspraak met het mechanisme van het inschakelingstraject, dat meer toegang biedt tot taallessen en lessen voor sociale en maatschappelijke inburgering.

Er bestaat vandaag een relatieve consensus over de noodzaak van deze inburgering, naar het voorbeeld van wat in Vlaanderen bestaat. Hoewel sommigen zich gedurende lange tijd laatdunkend over deze inburgering hebben uitgelaten, heeft dit proces volgens mij het voordeel dat elke nieuwkomer persoonlijk wordt begeleid en dat er een gevoel van 'erbij horen' wordt aangewakkerd. In verband hiermee kan

het experiment van inclusie van etnische minderheden, dat in Birmingham gevoerd werd en dat door Lionel Arnaud deze morgen werd uiteengezet, ons veel leren over de manier waarop deze minderheden van een passief naar een actief burgerschap begeleid kunnen worden.

Maar laten we niet geloven dat deze inspanning voor meer openheid van één kant moet komen, namelijk van de culturele minderheden, van de "nieuwkomers" die immers helemaal niet meer nieuw zijn. Deze inburgering zal geen wondermiddel blijken, zeker wanneer van de kant van de "autochtonen" er geen bereidheid is om een andere manier van samenleven in overweging te nemen. Het is daarom ook van belang dat de "historische" Brusselaars, zowel Franstaligen als Vlamingen, een houding van meer openheid aannemen ten aanzien van de nieuwe werkelijkheid die het gezicht van "hun" Brussel veranderd heeft. Het is niet langer denkbaar om zich te blijven "afsluiten" van deze nieuwe inwoners die steeds talrijker zullen zijn. Het is niet langer mogelijk dat sommige van onze kinderen uitsluitend in "reservaten" leven en pas zeer laat de gezichten van de andere kleine Brusselaars leren kennen, die uit de vier windstreken van de planeet komen en die op enkele stappen van hen verwijderd zijn opgegroeid. Het is een open geest die ons naar de toekomst moet leiden. Want, Brussel mag dan al het Gewest met vele gezichten zijn, het is vooral een laboratorium van al wat mogelijk is. Dit is geen utopie, maar eenvoudig een gemeenschappelijke noemer die tot bloei moet komen.

Om te slagen in het samenleven, om de uitdaging van de dubbele internationalisering van Brussel aan te gaan.

Ik dank u voor uw aandacht.

Rudi Vervoort

Rudi Vervoort

Minister-President van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Dames, Heren,

Het is met groot genoegen dat ik u hier vandaag ontmoet in het kader van dit colloquium en meer bepaald naar aanleiding van de opening van deze sessie die is gewijd aan de "globale stad". Dit thema is een essentieel element van de Brusselse identiteit en ligt me na aan het hart. Haar internationaal en multicultureel karakter stemt overeen met de realiteit zoals deze wordt beleefd te Brussel. Zij vormt een platform van uitwisselingen op wereldvlak en is bovendien zetel van de Europese instellingen.

Als we de ziel van Brussel ontleden, welnu dan heb ik het gevoel dat deze zin voor diversiteit en vermenging er altijd zal zijn. Eén voorbeeld is genoeg: ik ben een 'zinneke' en dat betekent letterlijk 'bastaard'. Deze term heeft zijn naam gegeven aan een groteske optocht die diversiteit, vermenging en zelfspot tot de emblemen van de stad en van ons Gewest maakt, en van onze Brusselse identiteit.

Het is eveneens belangrijk voor de leden van de Brusselse regering om na de recente akkoorden van Oostende een exacte raming te maken van de inspanningen die zullen worden verricht om de identiteit van Brussel als wereldstad te versterken. De aldus ondernomen inspanningen zullen uiting geven aan de wil om de internationale dimensie van onze stad te vergroten. Denken we maar aan de beslissingen in verband met de vestiging van het nieuwe stadion of van het nieuwe museum voor moderne en hedendaagse kunst. Een ander voorbeeld is het denkproces gewijd aan de oprichting van het Huis van de Identiteit.

Wat betreft de economische en sociale ontwikkeling, lijkt het me duidelijk dat Brussel over opmerkelijke troeven beschikt als internationale stad, zakencentrum, politiek centrum, zetel van Europese en internationale instellingen en als toeristisch centrum met een rijk historisch en cultureel patrimonium. En ook al ondervinden we er reeds de hinder van, toch zijn we er nog steeds niet in geslaagd om alle kansen te grijpen die deze positie aan de hoofdstad biedt.

De grootste fout, die we zouden kunnen maken, is de internationale ontwikkeling tegenover het welzijn van de Brusselaars te stellen.

Integendeel, de internationale ontwikkeling moet – morgen nog meer dan vandaag – bijdragen tot het scheppen van rijkdom die ten goede komt aan de Brusselaars, en dan vooral aan nieuwe arbeidsplaatsen voor de inwoners. Want de economische impact van deze troeven komt nog niet in toereikende mate ten goede van de Brusselaars. Heel wat Europese en internationale ambtenaren leveren geen of slechts een kleine bijdrage tot de personenbelasting en de jobs, die worden gecreëerd, zijn

voornamelijk arbeidsplaatsen voor hoogopgeleiden in de dienstensector. Het betreft hier een uitdaging die moet worden aangenomen en waaraan de Regering werkt sedert haar aantreden. Dit is in het bijzonder het geval wat betreft de materies die het Gewest moet en zal moeten behandelen op het federale vlak waar zijn zichtbaarheid van essentieel belang is. Welnu, deze zichtbaarheid en de internationale bekendheid van Brussel moeten worden omgezet tot bronnen van rijkdom voor de Brusselse bevolking.

Enkele cijfers

Alle bedrijfstakken die verbonden zijn met de internationale rol en de rol van zaken centrum van Brussel zijn samen goed voor ongeveer 25.000 bezoldigde banen en meer dan 6.000 zelfstandige banen. In bepaalde bedrijfstakken ligt de vertegenwoordiging van Brusselaars onder of gelijk aan 65 %. Deze zou dus gevoelig kunnen worden verbeterd.

De uitdaging bestaat er ook in om voordeel te halen uit de internationale rol van Brussel om zo indirecte banen te genereren, zowel in de sector van het logement, de horeca, het transport als de handel. Dit is één van de doelstellingen van de New Deal die ook binnen de Regering werd besproken, terwijl we zopas de kaap van twee jaar in het teken van dit nieuwe instrument hebben overschreden.

De New Deal heeft van de internationale ontwikkeling, waaronder het toerisme, één van de prioritaire sectoren gemaakt die de sociale partners en de Regering hebben aangeduid om de tewerkstelling van Brusselaars te bevorderen.

De sector van het evenementengebeuren en van de dienstverlening, die samengaan met de rol van Brussel als zaken centrum en beleidscentrum, is in volle groei. Dit is een belangrijke bron van tewerkstelling voor laaggeschoold personeel.

Maatregelen

We moeten de inspanningen voortzetten om de tewerkstelling in de sector van de internationale ontwikkeling te stimuleren. Het komt erop aan om aangepaste opleidingen te ontwikkelen en om de kennis te versterken van de talen die onontbeerlijk zijn voor de sectoren van ontspanningstoerisme en zaken.

Om deze positie te versterken en te beantwoorden aan de economische opportuniteiten die deze ons biedt, is de rol van tussenpersoon van ACTIRIS van fundamenteel belang. Men moet de diensten en de modernisering van de instrumenten ervan blijven verbeteren en de afstemming van diens aanpak op de realiteit op het terrein voortdurend blijven evalueren. Men moet ook de banden met werkgevers uit de sector van ontspanningstoerisme en zaken en de sectorale kennis ervan versterken. De huidige Regering is bezig met deze sectorale specialisering van ACTIRIS, alsook met de verbetering van de dienstverlening naar werkgevers toe. Dit zijn trouwens één van de prioriteiten van de Sociale top van 21 mei 2013.

Bovendien is het van belang om de werkgevers uit zowel de private als de openbare sector, alsook uit de beroepssector te sensibiliseren voor de diensten die de openbare tewerkstellings- en opleidingsinstellingen aanbieden, en in het bijzonder ACTIRIS en Bruxelles Formation.

Tevens komt het erop aan om werkzoekenden bewust te maken van de tewerkstellingsmogelijkheden rondom de Europese en internationale instellingen, alsook in de hoofdstedelijke zone, in het bijzonder in Zaventem. In dit kader zou het nieuwe samenwerkingsakkoord met het Vlaams Gewest ter bevordering van de mobiliteit van werkzoekenden, minstens 1000 Brusselaars aan het werk moeten zetten. Men moet toegeven, het Brussels institutioneel kader blijft weinig geschikt voor de ontwikkeling van een grootscheeps gewestelijke toerismebeleid. We moeten blijven werken aan de vereenvoudiging van de dialoog, aan de versterking van de banden die worden gesmeed tussen instellingen in het belang van Brussel, en boven deze Belgische en Brusselse institutionalistische ziekte uitstijgen. Hiertoe ben ik ervan overtuigd dat de bekrachtiging van het Brussels Gewest, versterkt door de Vlde Staatshervorming, de opportuniteit is om zich te voorzien van de middelen voor dialoog en eensgezindheid. De gemeenten spelen een belangrijke rol bij de promotie van het imago van Brussel en moeten ook worden betrokken bij het proces ter ontwikkeling van de internationale rol van ons Gewest.

Tot slot zorgen vastgoedprojecten, andere investeringen die passen in het kader van de ontwikkeling van de internationale functie van Brussel, voor nieuwe economische activiteiten en een ambitieuze uitstraling, maar ook voor tewerkstelling en huisvesting.

Het Neo-project, de toename van het aantal handelsparken en sportinfrastructuren zijn mogelijke tewerkstellingsbronnen voor de Brusselaars. In dit kader werden er tijdens het regeringsseminarie in Oostende belangrijke beslissingen genomen.

Dames, Heren, men moet samen werken aan de valorisatie van de Brusselse troeven, om zo de economische weerslag voor de inwoners van ons Gewest te vergroten. In dit opzicht moet het Gewest, voor elke inspanning en investering die in het kader van de internationale ontwikkeling van Brussel wordt gedaan, zich voorzien van een prospectieve en dynamische visie op de tewerkstellingsvooruitzichten en op de scholingsbehoeften die deze activiteiten onvermijdelijk met zich meebrengen.

Ik zeg het en ik herhaal het, we moeten streven naar een win-winproces.

De volledige ontwikkeling van Brussel moet ook niet gepaard gaan met een geslotenheid, maar wel met een opening die eveneens een ontwikkeling ten gunste van de Brusselaars is. Dit is van fundamenteel belang om dit Brussels model van cohesie te handhaven in een context die niet eenvoudig is, maar die ook niet zo moeilijk is. Niettemin denk ik, gezien ik van nature een optimist ben, dat we allen samen, met alle actoren, sociale partners en Brusselaars zelf, zullen slagen.

Ik dank u.

Debat met de zaal

Eric Corijn (*Emeritus hoogleraar van de VUB*)

Het volgende Colloquium zal waarschijnlijk aan de Brusselse kust worden georganiseerd, de eerste uitbreiding van deze kleine wereldstad. Ik geef het woord aan de zaal. Wie heeft een vraag, een reactie?

Francine Werth (*Voorzitster van de Kamer van de Middenstand*)

In de huidige context worden er heel wat ondernemingen gecreëerd door personen die in Brussel leven, ongeacht ze de Belgische nationaliteit hebben of niet. We stellen ook vast dat veel van deze ondernemingen failliet gaan en dat ze de kaap van de zogenaamde kinderziekten niet overschrijden. Deze kaap ligt doorgaans op drie jaar voor de BVBA's en hoger voor de NV's. Zoals Mevrouw de Minister Fremault het heeft aangegeven, hebben deze faillissementen verschillende oorzaken, zoals het gebrek aan kennis van bedrijfsbeheer of een onderkapitalisering.

Deze situatie zet er mij toe aan te zeggen dat indien we de strijd voor tewerkstelling voor de Brusselaars willen winnen, men misschien moet beginnen met te strijden voor het behoud van deze nieuwe ondernemingen, door de sluiting of het faillissement ervan te voorkomen. Hiertoe enkele pistes:

- een betere begeleiding;
- de ontluiking van niet uitgewerkte projecten vertragen of belemmeren;
- projecten verhinderen die nooit volledig zullen zijn uitgewerkt;
- projecten begeleiden die blijk geven van stabiliteit, maar die desondanks moeten worden opgevolgd.

Men moet de tewerkstelling behouden door het aantal faillissementen te verminderen en ervoor te zorgen dat deze ondernemingen sterk staan, zodat ze bezoldigde werknemers kunnen aanwerven.

Ik heb met name vragen bij de VIde Staatshervorming, in het bijzonder bij de regionalisering van het Participatiefonds. Momenteel wordt er uitgebreid gedebatteerd over de regionalisering in termen van tewerkstelling en kinderbijslag. Het eerste "pakket" van de regionalisering, dat met name betrekking heeft op de regionalise-

ring van het Participatiefonds, komt veel minder ter sprake. Niettemin is dit Fonds een instrument dat goed aansluit op de ondernemingen van Brussel, omdat enkele van de producten ervan met name gedurende 18 maanden een begeleiding door gespecialiseerde ondersteuningsstructuren voorzien. In Brussel stellen we ons de volgende vragen:

- 1) Zal de regionalisering niet gebeuren op basis van automatische sleutels zoals de "bevolkingsleutel", maar wel in functie van de behoeften, d.w.z. het aandeel gecreëerde ondernemingen van Brussel in de globale enveloppe?
- 2) Zullen de producten, die met deze begeleiding van bedrijfsoprichters samengaan, kunnen worden behouden, en zelfs verder ontwikkeld?
- 3) Hoe staat het met de werking van de beheersstructuren? Zullen deze kunnen blijven samenwerken met de privésector van de middenstand?

Ik dank u voor uw aandacht.

Pierre Demol (*ACVICSC Brussels regionaal Comité*)

Aangezien ik geen mandaat heb gekregen van het regionaal Comité van Brussel, zal ik mij in eigen naam uitdrukken. Is de Regering kleurenblind of stelt ze alles in het werk om het probleem te omzeilen?

Er is sprake geweest van transmigratie, van poor-tot-poor economie en van achtergestelde personen. Vandaag hoor ik niets van de Regering hieromtrent. Zal ze hier rond werken?

Christian Kesteloot (*Hoogleraar aardrijkskunde aan de KUL en de ULB*)

Ik heb de Minister-President horen praten over rente, maar ik denk dat we het over grondrente kunnen hebben. De internationale rol van Brussel is geen rente die men moet beheren als een goede huisvader.

Hoe meer succes Brussel op het internationaal vlak zal hebben, hoe meer het zal kunnen groeien, hoe meer het geografisch zal uitbreiden tot aan de rand en hoe hoger de vastgoedprijzen zullen worden. Indien we een economische activiteit willen ondersteunen die aanleiding tot internationalisering "langs boven" en "langs onder" kan geven, kunnen we er zorg voor dragen dat de mensen in Brussel blijven. Ik zie hier twee elementen: enerzijds een vastgoedkwestie, maar dit is niet het onderwerp van het colloquium, en anderzijds een commerciële kwestie, met name indien individuen een onderneming willen creëren of een handelszaak willen openen, dan hebben ze een industrieterrein en financiële middelen nodig.

Welke bescherming kan Brussel hen bieden, ten overstaan van de huurprijzen en de vastgoedprijzen die almaar stijgen? Hoe kan het Gewest de terreineigenaars vragen om belastingen te betalen om de openbare sector ervan te laten genieten, die dan een beleid op maat kan ontwikkelen?

Christiane Vandersteen (*Secretaris van de ACOD spoor Brussel*)

Op 38.000 voltijdse equivalenten bij de NMBS, zijn er slechts 800 Brusselaars. Er werd nooit een aanwerving specifiek voor Brussel georganiseerd, maar enkel voor het nationaal net. Personen komen naar Brussel, doen er twee maanden stage, en worden vervolgens overgeplaatst naar de provincie.

Op het vlak van tweetalig personeel heeft Brussel uiteraard nog altijd een tekort aan cruciaal personeel. Aangezien de rijkdom van de hoofdstad afhangt van het pendelverkeer, zowel nationaal als internationaal, zou men geen tewerkstellingsbeleid voor het vervoer per spoor in Brussel kunnen hebben, gelet op het aantal werklozen in Brussel?

Gabriel Maissin (*Economisch adviseur bij de Brusselse Confederatie van Social-Profit Ondernemingen*)

Ik zou een algemene opmerking willen formuleren, ter aanvulling van deze van professor Kesteloot die is ingegaan op de grondrente die een zeer ernstig probleem voor de ontwikkeling vormt. Wat de algemene economische context betreft, heb ik de indruk dat de algemene toon kan worden samengevat door "Brussel is rijk, maar slaagt er niet in om er de Brusselaars te laten van profiteren".

Ik zou graag hebben dat de grondslag van dit theorema betreffende de rijkdom van Brussel, die zich sinds een twintigtal jaar herhaalt, wordt nagegaan. Twee cijfers zetten mij ertoe aan om pessimistischer en ietwat voorzigtiger te zijn:

- wat de verdeling van de belastbare inkomens ten opzichte van de andere twee Gewesten betreft, wordt Brussel gekenmerkt door een groter aantal lagen van lage belastbare inkomens (onder 10.000 belastbare € per gezin) en door een ondervertegenwoordiging van de lagen van gemiddelde belastbare inkomens. Er is dus een minder grote middenklasse in Brussel, in verhouding tot Vlaanderen en Wallonië. Enkel voor de hogere inkomenslagen (boven 60.000 belastbare € per gezin en per jaar) bestaan er cijfers die met het nationaal gemiddelde en de andere Gewesten kunnen worden vergeleken. Deze evolutie zet zich sinds de jaren 1990 constant door. Op dit vlak bestaat er een voldoende groot probleem.

- wanneer men een vergelijking maakt van de cijfers inzake de evolutie van de toegevoegde waarde in Brussels over het hele decennium van de jaren 2000, dat “uitstekend” is gezien het in het midden gekenmerkt wordt door een crisis in 2007, dan zijn de prestaties van Brussel in de voorbije periode niet zo slecht, maar niet beter dan deze van de andere Gewesten, en in het bijzonder van de beide Brabanten. Sinds de crisis ligt het groeipercentage van de toegevoegde waarde in Brussel lager dan in Waals-Brabant en is er zelfs minder dynamiek ten opzichte van Wallonië.

Wanneer een beraadslaging van algemene aard wordt nagestreefd en meer in het bijzonder over de rijkdom van Brussel, alsof deze zou toenemen, dan heb ik mijn twijfels. Ik zou een grondige beraadslaging willen over wat dit gegeven “de rijkdom van Brussel” precies inhoudt. Deze is zeker groot wanneer men rangschikkingen opmaakt ten opzichte van bepaalde steden, maar de dynamiek van Brussel neemt echter af en zeker niet toe.

Céline Fremault (*Minister van Economie en Tewerkstelling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*)

In verband met de opmerking van Mevrouw Werth is het noodzakelijk om de projecten vast te stellen, om van bij het begin een begeleiding te voorzien en om de ondernemers van een voortgezette opleiding hieromtrent te kunnen laten genieten. Ik heb het voorbeeld genomen van het “Passeport pour votre réussite” van de Espace Formation PME, die jaarlijks heel wat ondernemers aantrekt.

In verband met de begeleiding bestaat het Centrum voor ondernemingen in moeilijkheden. Het voornaamste obstakel waarmee de ondernemers zelf echter te maken hebben, is om het ogenblik vast te stellen van de omslag van een project dat niet meer professioneel “terugwinbaar” wordt. Wij begeleiden 1.800 gevallen per jaar. En er is ook het luik betreffende de steun aan de economische expansie.

In verband met de regionalisering van het Participatiefonds, schenkt de Regering aandacht aan de voortzetting van het huidige mechanisme, maar is er niet voorzien om dit vóór 2015 op de agenda te plaatsen.

In verband met de beraadslaging over de rijkdom van Brussel hebben wij vandaag nog enkele cijfers die deze rijkdom aantonen in termen van percentage BBP.

Er is een rijkdom in termen van bedrijfsoprichtingen. Zo werden er in 2004 in Brussel 4.000 ondernemingen opgericht. In 2013 zijn er meer dan 10.000 oprichtingen per jaar. Er bestaat een echte paradox in termen van groei en verarming.

Wat de kwestie van het taalgebruik en de tweetaligheid betreft, wil ik graag nogmaals wijzen op alle maatregelen die met het Talenplan werden genomen. Er werd

9 miljoen euro in dit Plan in Brussel gepompt. In de komende maanden zal een online platform worden ingesteld, naar het voorbeeld van het Waals Gewest. Bovendien pleiten wij op regeringsvlak voor de tenuitvoerlegging van een onderwijs dat naar meer tweetaligheid streeft, wat een minimumvereiste is, ongeacht het stelsel.

Ik denk dat er geen ideaal stelsel bestaat in termen van het aanleren van talen vanaf de jongste leeftijd. Ik ben zowel bereid om te werken rond het taalbad als om de onderdompeling aan te moedigen van kinderen die terecht komen in andere onderwijsstelsels dan deze van hun moedertaal, mits de ouders ook in staat zijn om de opleiding te volgen en er geen bijkomende moeilijkheden worden veroorzaakt.

Iedereen weet dat een tweetalig onderwijs op het federaal vlak een aantal wijzigingen van de regels op het taalgebruik vereist. Ik denk dat de Minister-President duidelijk is geweest en de Regering volgt hem hierin. Men moet zo vlug mogelijk de Ministers van Onderwijs bij de Vlaamse en Franse Gemeenschap ontmoeten.

Enkele cijfers:

- 90 % van de jobaanbiedingen in Brussel vereisen tweetaligheid;
- 90 % van de werkzoekenden zijn eentalig.

Er bestaat dus een grote kloof. De taalopleiding in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kan nog heel wat vooruitgang boeken.

Ik geef het woord aan de Minister-President.

Rudi Vervoort (*Minister-President van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*)

Op volledig vertrouwelijke titel zou ik willen zeggen dat Brussel volgens mij meer dan 19 gemeenten vertegenwoordigt, vooral vanuit een sociaaleconomische invalshoek. Brussel is een rijke stad, maar met ook veel armoede. Maar waar woont dan de middenklasse van Brussel ? Deze woont rondom Brussel (Vlaams-Brabant en Waals-Brabant), wat Wallonië en Vlaanderen heel wat rijkdom oplevert. De cijfers bevestigen dit. Wij hebben geen andere keuze dan te werken rekening houdend met onze institutionele realiteit.

Wat het idee van de Brusselse metropool betreft, voelen wij enige weerstand in Vlaams-Brabant, maar is deze opportuniteit wel belangrijk. Het feit beleidsvoeringen op het vlak van tewerkstelling en mobiliteit vast te stellen binnen een kader dat de 19 gemeenten overschrijdt, is een troef voor ons allen.

Geloven dat er maatregelen zullen worden genomen op het vlak van mobiliteit op de schaal van Brussel, door de mobiliteit in Wallonië en in hoofdzaak in Vlaanderen terzijde te schuiven, is een utopie. Er is een noodzaak aan een ruimere visie en in dit

opzicht is het concept van Brusselse metropool interessant. Mobiliteit is belangrijk om rijkdom en economische levenskracht te behouden. Het is van fundamenteel belang om gezamenlijk tewerk te gaan.

De grondrentes zijn ook één van de gevolgen van het feit dat Brussel door een welbepaald grondgebied wordt begrensd. Om heel wat redenen zal de druk op de markt zich op de 19 gemeenten toespitsen, en in bepaalde wijken nog meer dan in andere. De armoede in Brussel gaat verder dan de rijke gemeenten van Vlaams-Brabant (nabij Vilvoorde) of van Waals-Brabant (naar Charleroi), wat trouwens heel wat vragen bij bepaalde lokale mandatarissen oproept. Wanneer men de debatten op de VRT volgt, beseft men dat deze onmiddellijk ontdekken dat Brussel verder gaat dan de 19 gemeenten, maar dit is een sociologische realiteit en wij zijn hiervoor niet echt verantwoordelijk: wij hebben geen enkele vat op deze beweging.

Deze grondrente is het resultaat van een geschiedenis en ook van een decennialange openbare onderinvestering in de grondsector. Brussel is vandaag goed voor 8 tot 9 % van openbare huisvesting, wat een geringe beheersing van de markt is.

Anderzijds hebben we het ook gehad over de ontwikkeling van bepaalde wijken, zoals de Josafatzone en voor zover we vat hebben op de grondsector, hebben we bepaald dat er minstens 30 % woningen met sociaal oogmerk zouden worden ontwikkeld. Dit zijn signalen die we uitzenden naar de wereld van de investeerders toe, gezien we er niet alleen zijn om hun projecten te begeleiden, maar ook om te proberen hun investeringen te beïnvloeden, zodanig dat Brussel voor hen niet alleen een gebruikstad wordt. Ook zij moeten een inspanning op het vlak van solidariteit leveren en ze hebben er alle belang bij. Indien men deze cohesie in Brussel wil behouden, moeten er ook woningen worden gecreëerd ten behoeve van de bevolkingsgroepen die over minder middelen beschikken.

De Vilde Staatshervorming heeft ook betrekking op de regionalisering van bepaalde thema's, zoals het beleid inzake huurprijzen. Door dit in perspectief te plaatsen met de fiscale beleidsvoeringen (een aanzienlijkere regionaliseringsfiscaliteit) moet dit ons bovendien in staat stellen om over instrumenten te beschikken om met name op de vastgoedmarkt tussenbeide te komen.

Op het vlak van toezicht op de huurprijzen, met name aan de hand van een kadaster van de huurprijzen, zouden we zeer concreet over een gewestelijk fiscaal bestuur moeten beschikken. Ik onthoud de uitspraak van Mijnheer Mitterrand : « *Wanneer men aan de fiscaliteit raakt, is de kracht van rechts om de armen te doen geloven dat ze rijk zijn* ». Men moet de gemeentelijke gewestelijke fiscaliteit aan een grondig heronderzoek onderwerpen. We moeten tegen onszelf zeggen dat we niet meer met verzuiling zullen kunnen functioneren. Vandaag is er een sterke ongelijkheid

tussen de gemeenten op het vlak van fiscale solidariteit. Terzelfder tijd moeten heel wat gemeenten zich omwille van een lage fiscaliteit ontvangsten onttrekken. Ze verklaren dat hun beheer goed is, getuige daarvan dat ze zich op 6 % bevinden, dat ze 1.800 opcentiemen op de onroerende voorheffing hebben, alsof dit een bewijs van goed beheer zou zijn. Doorgaans hebben deze gemeenten maar weinig uitgaven op het vlak van armoede, infrastructuur en collectieve openbare voorzieningen.

Ik denk dat dit een belangrijk element is van een herdefinitie in het kader van de fiscale impact tussen de intra-Brusselse entiteiten. Wanneer we willen slagen, moeten we tonen dat we in staat zijn om een hiërarchie in onze prioriteiten aan te brengen. En het Gewest is de regulerende macht van deze hiërarchie.

Wat tot slot de aanwervingen betreft, zijn de cijfers betreffende het percentage Brusselse tewerkstelling in de grote openbare instellingen een ware ramp.

De beheersing van de aanwervingen is gekend. Jammer genoeg beginnen de meesten hun loopbaan in Brussel, maar dromen ze er vervolgens van om naar de rand te vertrekken. Ik denk dat er zich op dit vlak een echte uitdaging voor de Brusselaars stelt. Deze maand zal ik Minister Labille ontmoeten en zullen wij al deze onderwerpen bespreken, en in het bijzonder de investeringen van de NMBS in Brussel.

Céline Fremault (*Minister van Economie en Tewerkstelling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*)

Ten overstaan van de aanwervingen van Brusselaars op het niveau van de NMBS ondervindt de MIVB soms gelijkaardige, minder zware problemen, maar bestaan deze ten aanzien van de gezochte competenties. Wanneer men een competentiepool voor de industriële beroepen wil instellen, zijn de toekomstmogelijkheden gekend die voor de Brusselaars kunnen worden nagestreefd.

De Minister-President haalde het samenwerkingsakkoord Brussel-Vlaanderen aan en dit punt sluit aan bij de ontwikkeling van de thematiek betreffende het feit dat het economisch bekken in het echt groter is dan het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Ik denk dat dit vooruitzicht op werk vandaag niet meer in een vorm van samenwerkingsfederalisme kan bestaan.

Op het vlak van tewerkstelling heeft het akkoord van 2006, zoals dit in 2011 werd verlengd en waarrond we vandaag werken, het toch toegelaten om 15.000 Brusselaars op 19 gemeenten buiten Brussel aan te werven, hetzij meer dan 4.500 overgemaakte jobaanbiedingen. Er bestaan heel wat partnerschaps-overeenkomsten met ACTIRIS.

Ik heb opgeroepen om dit voort te zetten, omdat ik oprecht van mening ben dat een interregionale mobiliteit zich vandaag op het vlak van tewerkstelling duidelijker stelt. Enerzijds om rond specifieke polen te werken, in dit geval in Zaventem door in deze stad een vertegenwoordiger van ACTIRIS in het "Luchthavenhuis" te hebben, en anderzijds om verder dan de 19 Brusselse gemeenten te werken, rond steden die eveneens bereid zijn om deze ervaringen te delen (Aalst, Leuven, Mechelen).

Alexandre Poncelet

Ik denk dat de bevolkingsgroepen met geringe financiële middelen voor hun kwetsbare positie in het stadscentrum moeten worden gewaarschuwd. Mijnheer Arnaud heeft trouwens de valorisatie van de etnische minderheden en het mogelijk cosmetisch aspect ervan vermeld. Brusselaar voor één dag wil niet zeggen Brusselaar voor altijd, gezien men van vandaag op morgen zijn fundament en huisvesting in de stad kan verliezen.

Mevrouw de Minister Fremault heeft het "samenlevingsbeginsel" aangehaald. De sociale vastgoedkantoren (SVK) zijn de tussenpersonen tussen een eigenaar die bereid is om zijn vastgoed tegen een lage huurprijs te verhuren en een kwetsbare bevolkingsgroep die het moeilijk heeft om zich te huisvesten. Ze zijn één van de fundamentele elementen van dit beleid. De eigenaars die een beroep doen op een SVK dragen op zich bij tot de sociale vrede op lange termijn. Men moet deze dus ook in dit proces valoriseren.

Ik ben er voorstander van om ondernemingen en bevolkingsgroepen te behouden dankzij alfabetisering, ook op informaticavlak. Men moet rekening houden met de tijdelijkheid in een mensenleven - het duurt toch 25 jaar alvorens een kind van 5 jaar zich met verschillende talen en diploma's op de arbeidsmarkt kan aanbieden! Men kan niet in drie of zes maanden vooruitkomen in de maatschappij.

Andrea Rea (*Hoogleraar sociologie aan ULB, directeur van het GERME*)

Ik zou willen terugkomen op de voorstellen betreffende etnische en rassendiscriminatie bij aanwerving. Ik heb goed begrepen dat het de bedoeling is om de situatietesten uit te breiden. Niettemin zou ik iets anders willen proberen voorstellen, misschien iets actiever of sterker, zowel ter attentie van de vertegenwoordigers van de Brusselse Regering, maar uiteraard ook van de binnen de Economische en Sociale Raad verenigde sociale partners, gezien het ook daar niet helemaal zeker is dat iedereen mijn voorstel deelt.

Nederland, Zweden en Engeland hebben geëxperimenteerd met positieve acties en één ervan zou ook in Brussel kunnen worden uitgedacht. Deze actie legt een sociale clausule op in de overheidscontracten die het Brussels Gewest of de gemeenten met ondernemingen zouden kunnen sluiten. De opmaak van een diversiteitsplan

zou worden opgelegd en vervolgens zouden de wijzigingen die aan de aanwerving worden aangebracht, worden gecontroleerd.

Ik ben het er volledig mee eens dat dit voorstel uiteraard dwingender is en indruist tegen bepaalde corporatisme van allerlei aard. Het zal misschien echter het enige voorstel zijn dat op een of andere wijze, op een gegeven ogenblik diversiteit binnen politieke partijen, maar ook op economisch vlak zal toelaten.

Wat is uw reactie op dit voorstel?

Een student aan het EPFC

Ik studeer bedrijfsbeheer in de sociale economie. Ik heb belangstelling voor de integratie van de vreemdelingen en vluchtelingen in westerse landen en voor de invloed op de ontwikkeling van hun land van herkomst.

Ik zou iets willen toevoegen over het internationaal imago van Brussel. Het kost niets om van Brussel de promotor van nieuwe samenwerkingsmodellen tussen het Noorden en het Zuiden te maken, door middel van de migranten. Wanneer de migrant bijvoorbeeld via Internet nieuws ontvangt van zijn contactpersonen in zijn land van origine, kan hij deze verduidelijken dat hij over middelen beschikt om te leren. Ik denk dat de migrant aan de hand van deze promotie een belangrijke rol kan vertolken.

Wat denkt u hiervan ?

Batista de Artur Pédro Messias

Mijn vraag richt zich tot Mevrouw de Minister Fremault, die het over drie werkerterreinen heeft gehad. Wat is uw beleid ten overstaan van senioren, voornamelijk 50-plusers, wat aanwerving of tewerkstelling betreft?

Moritz Lennert (*Assistent aan de afdeling aardrijkskunde van de ULB*)

Ik zou willen terugkomen op de debatten over de rente in de zin waarin Mevrouw de Minister Fremault deze in haar toespraak heeft vermeld.

Waarom kan men deze rente niet eenvoudigweg beheren? Zoals deze morgen werd besproken, wordt de Europese rol van Brussel niet in vraag gesteld en zal dit ook niet gebeuren, tenzij de Europese Unie de huidige crisis niet zou overleven. Brussel is echter verzekerd van een internationale rol, met alles wat hiermee gepaard gaat op het vlak van creatie van tewerkstelling.

Moet men zich echt op het politiek beleid baseren om deze rente te proberen versterken? Moet men niet eerder van deze rente gebruik maken om een beleid naar andere bevolkingsgroepen toe te kunnen voeren - deze die er niet rechtstreeks van

profiteren - en waar er misschien op basis van deze rente beleidsvoeringen zouden kunnen worden ontwikkeld?

Waarom moet Brussel absoluut de grootste pool voor onderzoek en ontwikkeling ter wereld worden, en een grote internationale identiteit ontwikkelen die in feite nu al is verworven?

Mathieu Sonck (*Secretaris-generaal van Inter-Environnement Bruxelles*)

Ik zou willen terugkomen op de rente die Mijnheer Kesteloot heeft aangehaald.

Studies rond het opklimmen op de sociale ladder bij jongeren uit volksmiddens laten ons vaststellen dat huisvesting een fundamenteel element is. Ze studeren beter wanneer ze een eigen kamer hebben.

De huisvestingskwestie is zeer belangrijk om deze mondialisering "langs boven" en deze mondialisering "langs onder" elkaar te laten ontmoeten.

Mijnheer Vervoort heeft laten weten dat er in Oostende een goede beslissing werd genomen in verband met de realisatie van 30 % sociale woningen op een openbaar terrein. De overige 70 % betekenen echter een verlies aan openbaar grondbezit. Ons vermogen om de markt enigszins te beheersen, bestaat er niet in om deze markt 70 % van het openbaar grondbezit toe te kennen.

Er is niet alleen de kwestie om de grondrente af te leiden naar private activiteiten op de vastgoedmarkt, maar ook de grote noodzaak om het Brussels openbaar grondbezit te beheersen door dit te proberen vergroten.

Ik had graag geweten of u hiertoe enkele pistes heeft.

Céline Fremault (*Minister van Economie en Tewerkstelling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*)

In verband met de SVK ben ik er altijd een zeer grote voorstander van geweest om deze verder te ontwikkelen. Onder de vorige legislatuur had ik als parlementslid met name een verlaging van de onroerende voorheffing voorgesteld, en zelfs een volledige vrijstelling voor eigenaars die goederen via dit instrument verhuurden. Ik wou alle Brusselse eigenaars hiermee niet speciaal een plezier doen, maar ik was van oordeel dat de sector nood had aan een stimulans, dat het instrument zeer nuttig was, dat deze doorheen de werkingen ervan aantoonde dat hij echt relevant was binnen alle voorzieningen op het vlak van ontwikkeling van huisvesting en dat het vandaag één van de efficiëntste hiervan was. Ik steun elke maatregel die er op een gegeven moment voor zorgt dat de SVK in Brussel zich verder kunnen ontwikkelen.

Nu moet men bekijken hoe de ontwikkeling van de SVK een halt werd toegeroepen om een deel van de sector te rationaliseren, en hoe in bepaalde wijken het instrument blijft boosten. Men moet nagaan hoe de normen die ten overstaan van het type huisvesting werden vastgesteld, eventueel kunnen worden aangepast in functie van de geografische ruimten. Indien dit een relevante manier zou zijn om de ontwikkeling te versterken, dan loont het de moeite om zich hierover te buigen.

Wat de situatietesten van de discriminatie bij aanwerving betreft, zullen wij deze weg blijven volgen omdat deze vrij geëngageerd is. In deze ligt deze in de pedagogische kracht. Ik heb er nooit voor teruggedeinsd om meer op voorhand maatregelen te nemen inzake een aantal thema's zoals quota of andere zaken, omdat ik van oordeel ben dat ook deze relevant zijn.

Ik had vragen, maar ik ben ook geïnteresseerd in uw mening, bij een echte labelisering buiten de diversiteitsplannen om en bij de toekenning van een echt label naar het ISO-model voor ondernemingen met een gouvernementeel aanmoedigingsbeleid ter zake. Wat de sociale clausules betreft, zijn we in de overheidsopdrachten al vrij ver gegaan. Maar ik sta nog altijd open voor een discussie hieromtrent.

Rudi Vervoort (*Minister-President van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*)

30 % van het openbaar grondbezit, volstaat dit of niet ? Wij hebben vastgesteld dat het eerste Huisvestingplan, zoals het werd ontwikkeld, ongetwijfeld een voordeel had. Het maakte het openbaar grondbezit immers vrij voor openbare huisvesting, maar het heeft minstens zeven tot acht jaar geduurd om ongeveer 1.000 woningen te creëren, terwijl de doelstelling 5.000 woningen was. Men zal tot deze schaal komen, maar voor het ogenblik is dit nog niet het geval.

Gelet op de urgentie die de bevolkingsexplosie met zich meebrengt, werd het tempo opgedreven, of men dit nu wilt of niet. Indien ik persoonlijk zou kunnen beslissen en nationaliseren, dan zou er geen enkel probleem zijn, maar ik leef in de werkelijkheid. Dus als ik wil dat alles naar behoren functioneert, dan moet ik ook de aantrekkingskracht voor de privé-investeerders behouden.

In Oostende hebben we een lange discussie gevoerd over dit percentage. Onze twijfel had betrekking op de schijf tussen 30 % en 50 % - niemand heeft 100 % gevraagd. Dit minimum van 30 % leek ons verdedigbaar in de ontwikkeling van de Josafatzone. Ik wil eraan herinneren dat ook andere projecten betrekking hadden op Josafat (kantoorbouw, plaatsen van de afdekklaar, bedrijfsvestigingen, enkele woningen en collectieve voorzieningen). Vandaag werd het project uiteraard geheroriënteerd naar huisvesting en collectieve voorzieningen toe. Deze benadering is ongetwijfeld pragmatischer, maar volgens mij heeft ze ook de verdienste om realistisch te zijn.

Huisvesting is vandaag de sterke functie op het vlak van ontwikkeling. Een twintigtal jaar geleden moest men erop aandringen en erin volharden dat een projectontwik-

kelaar ermee akkoord zou gaan om in Brussel een woning te bouwen. Er kwam altijd maar meer kantoorruimte en dit was een schitterende ontwikkeling die eeuwen zou duren, maar vandaag zien we het resultaat ervan : een aanzienlijke huurderving bij kantoren en huisvesting is de sterke functie geworden.

Er zijn moeilijkheden. Enerzijds moet men de economische functie ook behouden en vrijwaren en anderzijds moet men ook datgene beschermen wat langzaamaan een zwakke functie is geworden. Dit is echt een belangrijk element. Men heeft besloten om de stedenbouwkundige lasten volledig te heroriënteren door de productie van huisvesting te vragen. Zo zullen we morgen in Brussel, in grote vastgoedprojecten, kunnen opleggen dat de stedenbouwkundige lasten openbare huisvesting zouden zijn. Ik zeg dit, ook wetende dat bovendien en gelijklopend de regels inzake stedenbouwkunde zullen worden gewijzigd in het kader van de intra-Brusselse Hervorming. Voortaan zal het Gewest, voor elk project waarvoor een certificaat of een effectenstudie zal zijn vereist, het dossier van bij het begin tot aan de uitreiking van de vergunning beheersen. Het Gewest zal dus ook de stedenbouwkundige lasten vaststellen.

Sommige gemeenten hebben dit misschien nog niet begrepen. Deze twee belangrijke wijzigingen waartussen op stedenbouwkundig vlak een parallel werd getrokken, zijn een realiteit voor diegenen die altijd van oordeel waren dat er een te weinig "regionalistische" visie op de ontwikkeling van de stad bestond. Ook in deze aspecten zal het Gewest voortaan de keuzes beheersen.

Volgens mij is dit een belangrijk element om deze functie te beschermen die "op het zicht" sterk lijkt, maar die ook zwakke aspecten in zich houdt. Het is de bedoeling om in deze functie deze solidariteit tot stand te brengen.

Céline Fremault (*Minister van Economie en Tewerkstelling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*)

In verband met de kwestie van de werkzoekenden van meer dan 50 jaar, ging de vorige keuze van de Regering uit naar coaching en opleiding van 18-25 jarigen, gelet op de hoge werkloosheidsgraad in een aantal gemeenten die deze leeftijdsgroep als doelgroep hebben. Deze keuze is niet exclusief, er zijn ook steunmaatregelen voor voogdij in de ondernemingen om zo de 50-plussers te behouden opdat ze de overdracht van kennis aan jongeren zouden kunnen valoriseren. Een punt dat hierop betrekking heeft, is een samenwerkingsprogramma dat ernaar streeft om 45-plussers te oriënteren naar het ondernemerschap, in samenwerking met BECI, en dat binnenkort in de Regering zou moeten worden besproken. Bovendien bestaat er een volledig beleid van sensibiliseringscampagnes, met name binnen de ondernemingen, over de nood aan en de valorisatie van 50-plussers voor wat hun ervaring betreft die ze kunnen aanbrengen.

Eric Corijn (*Emeritus hoogleraar van de VUB*)

Alvorens deze sessie af te sluiten en het slotwoord aan de Voorzitter te geven, zou ik twee bedenkingen willen delen die ik me tijdens het debat en deze dag heb gemaakt. Het zijn misschien twee andere uitdagingen dan het thema van ons colloquium:

- de eerste uitdaging kan ik misschien opdragen aan Brussels Studies Institute en aan de academici die de gegevens verstrekt hebben. Er bestaan verschillende debatten en vragen rond het begrip van de complexiteit van het stelsel. Wat zou het verschil zijn tussen een "globale stad" en een "Belgische hoofdstad"? Wat zijn de uitdagingen? Men moet het model verduidelijken dat momenteel in sterke mate wordt voortgebracht door de bestaande administratieve organisatie. De statistieken zijn conform de instellingen. Brussel en zijn hinterland (rijke economie en arme bevolking, formele en informele economie) zijn van elkaar gescheiden. Het imago behoudt nog steeds heel wat tweedelingen.

Ik denk dat één van de uitdagingen erin bestaat om te bepalen wat dit stelsel van een "globale stad" inhoudt? Hoe functioneren de onderlinge verbanden, de interacties en de dialectieken precies? Men zal van model moeten veranderen.

- de tweede uitdaging ten overstaan van de beleidsvoeringen hangt samen met een "globale stad" die een meer complex stelsel vertegenwoordigt dan enkel een plaats in een land. Men moet het bestuur aan deze complexiteit aanpassen. Naast de debatten en besprekingen over beslechtingen van geschillen zoals "meer sociale woningen, of meer van dit, minder van dat, enz" moet men zich ook afvragen hoe men dit zal verwezenlijken. Wat moet men anders, radicaal verschillend doen? Welke veranderingen moeten er in de besturen worden doorgevoerd?

Ik denk dat men zich de complexiteit van een "globale stad" anders moet voorstellen en vertellen ten overstaan van een plaats in een land en zich het bestuur niet alleen indenken met maatregelen en sectoren, maar ook op het vlak van nieuwe hefbomen die moeten worden ingesteld.

Dit zijn volgens mij twee uitdagingen die voortvloeien uit dit colloquium over de gevolgen van de mondialisering: het model van vertegenwoordiging en analyse verfijnen en het bestuur aanpassen.

Ik dank de leden voor deze derde sessie.

Ik geef nu het woord aan de Voorzitter, Mijnheer Olivier Willocx voor de slotrede.

Olivier Willocx

Besluiten

Olivier Willocx

Voorzitter van de ESRBHG

Mijnheer de Minister-President,

Mevrouw de Minister van Economie,

Dames, Heren,

Bedankt voor jullie aanwezigheid, dit verheugt ons ten zeerste.

Het gaat goed met Brussel, het gaat slecht met Brussel, Brussel is arm, Brussel is rijk. Dit is misschien wat eenvoudig gezegd de leidraad van de dag.

De mondialisering is een sleutelement om de Brusselse dynamiek te begrijpen.

In het Brussels Gewest wordt de internationalisering "langs onder" niet door de mondialisering "langs boven" gevoed.

Deze vaststelling die tijdens de eerste sessie van dit zeer vruchtbare colloquium op de voorgrond werd geplaatst, is u wel bekend. Het was dus de bedoeling om vandaag op zoek te gaan naar mogelijke pistes om uit deze droevige realiteit te treden. Zijn wij hierin geslaagd?

Tijdens de eerste tafelronde hebben vertegenwoordigers van de NGO's benadrukt dat het Brussels Gewest een Europese hoofdstad is, die men niet als "wereldhoofdstad" mag beschouwen. Het is (nog) geen plaats waar internationale beslissingen worden genomen, maar een Europees platform en een plaats waar organisaties over de Europese beleidsvoeringen lobbyen. Voor een uitstraling op internationaal niveau moet het zijn aantrekkingskracht nog versterken, door aan zijn imago en communicatie te werken. De verschillende acties die recentelijk werden ondernomen, moeten aansluiten op een echte strategie op het vlak van internationale ontwikkeling.

Tevens wijzen de NGO's op het belang van een logistieke steun voor hun activiteiten, evenals van de bouw van een specifiek opleidingscentrum voor 'humanitaire' beroepen.

Anderzijds genereert de mondialisering “langs boven” ook een veelbelovende migratie “langs onder”, waarvan de werknemers vragen om actief aan onze maatschappij deel te nemen.

Tijdens de tweede tafelronde zijn de sprekers ingegaan op de kwestie van het etnisch ondernemerschap dat, zoals ik herhaal, aan de basis ligt van een individueel initiatief van een actor uit de diversiteit die zijn eigen economische activiteit ontwikkelt, hetzij op eigen initiatief, hetzij omdat hij geen job op de arbeidsmarkt vindt.

Hoewel de ‘etnische’ en/of low-cost activiteit zich tot een welbepaald cliënteel richt, wekt ze ook belangstelling op bij een meer gegoede bevolkingsgroep die niet uit de immigratie komt. Dit fenomeen brengt in bepaalde gevallen een gentrificatie van de wijken met zich mee, wat tot spanningen kan leiden.

Dames en Heren,

We hebben dus gezien hoe nauw de mondialisering “langs boven” en “langs onder” met elkaar zijn verbonden. Hoewel sommigen geloofden dat deze zelfstandig en autonoom waren, is de werkelijkheid anders: de onderlinge verbondenheid is belangrijk.

Ook kwesties zoals burgerschap, “empowerment”, inschakeling en discriminaties zijn van cruciaal belang en moeten bij de kern worden aangepakt om er een troef van te maken. De uitdaging van onze hoofdstad bestaat erin om zich te voorzien van een politiek beheer van de bevolkingsgroepen uit de immigratie, gebaseerd op responsabilisering en participatie van etnische minderheden. Het etnisch ondernemerschap is een meerwaarde in economische, sociale en culturele termen die de aantrekkingskracht van de stad moet kunnen vergroten.

De Brabantstraat is de eerste die het voorwerp van een poging tot institutionalisering is geweest en die tot de valorisatie ervan heeft geleid. Het Gewest moet echter samen met alle Brusselaars een echt collectief project opzetten. Uit doelgerichte en herhaalde acties moet een actief burgerschap ontstaan met personen uit de diversiteit, dat de vooroordelen doet verdwijnen waarvan deze het slachtoffer zijn. Brussel moet zijn statuut van “globale” stad voor zijn economische en sociale ontwikkeling valoriseren.

Het zeer interessante geval van Birmingham toont aan dat, ondanks de inspanningen die de Regering sinds vele jaren op het vlak van benadering van etnische minderheden heeft geleverd, de segregatie en het institutioneel racisme helaas blijven bestaan. De doelgerichte beleidsvoeringen die werden ingesteld, blijken enkel een soort van marketing te zijn.

Alvorens te besluiten, zou ik met name Brussels Studies Institute willen danken voor hun hulp bij de organisatie van dit colloquium. Ik ben zo vrij u te vragen om hen een applaus te geven, omdat het ook dankzij hen is dat er van gedachten kon worden gewisseld en er mooie bespiegelingen konden worden gedeeld.

De Raad verheugt zich erover dat hij dit colloquium aan dit fundamenteel thema voor de toekomst van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft gewijd: de dubbele internationale uitdaging van Brussel. De Raad is een proeftuin voor alle mogelijkheden op het vlak van het vinden van compromissen en het voeren van dialogen, die niet altijd eenvoudig maar altijd interessant zijn.

Tot besluit hebben de werkzaamheden van vandaag de Economische en Sociale Raad gesterkt in het idee dat de Regering de beide uitdagingen van de internationalisering moet aangaan. Kwesties zoals deze van het onthaaltraject voor nieuwkomers - een problematiek waarover de Raad trouwens al een advies heeft geformuleerd - en van de internationale plaats van Brussel, met name doorheen voorzieningen zoals deze die op tafel werden gelegd, moeten zonder taboe ter sprake worden gebracht!

Europa is geen rente, het is een troef die men in ere moet houden. Ik denk dat Brussel rijk is door zijn diversiteit. Volgens Brent Chanel is Brussel 456 miljard dollar waard en het goede nieuws, Mijnheer de Minister-President, is dat men het onmogelijk kan verkopen. Sommigen proberen er soms gebruik van te maken, maar men moet zijn verantwoordelijkheid opnemen en leren om er voordeel van te trekken zonder het te misbruiken.

Ik dank u voor uw aandacht.

Deelnemers

Madame	ABDULLAHI	Zana	Coördinatrice Entrepreneurs et Société	UCM
Mijnheer	ALLEGAERT	Thomas	Medewerker	SPA Brussel
Monsieur	AMRANIJAI	Madhi	Attaché	CESRBC
Madame	ANANIAN	Priscilla	Professeure	Université du Québec à Montréal
Monsieur	ANTOINE	Philippe	Directeur général de l'Expansion Economique	SDRB
Monsieur	ARNAUD	Lionel	Maitre de Conférences en sociologie	Université de Rennes 1
Madame	ARNOULD	Fabienne	Maître assistante	ICHEC
Mijnheer	BASILIADES	Johan	Fractiesecretaris	Brussels Parlement - Open VLD fractie
Monsieur	BATISTA DE ARTUR	PedroMessias		
Monsieur	BAUSSAND	Pierre	Directeur	Social Platform
Monsieur	BEN ABDELHADI	Hamed	Analyste	SRIB/BRUSOC
Monsieur	BLEUS	Jean-Michel	Chargé de mission	ARAU
Mijnheer	BOEL	Tom	Stafmedewerker	TRACE Brussel
Monsieur	BOTERMANS	Guillaume	Administrateur	Home Invest Belgium sicafi
Madame	BOUDJAOUI	Fatima	Responsable communication	CESRBC
Madame	BOURGEOIS	Delphine	Echevine des Affaires Etrangères	Commune d'Ixelles
Monsieur	BOURGEOIS	Roland	Coordinateur qualité	Haute école Lucia de Brouckère
Monsieur	BRABANT	Eric	Conseiller GDP	ABE
Madame	BROUSSAN	Fanny	Attachée Cellule Emploi	Cabinet Ministre Fremault
Madame	BUYSENS	Brigitte		MSF
Monsieur	BUYSENS	Eric	Directeur Bureau Etudes	FGTB Bruxelles
Monsieur	CADRANEL	Benjamin	Administrateur général	SDRB
Monsieur	CARTON	Albert	Retraité	CSC
Monsieur	CARTON	Vincent	Directeur	Bruxelles Environnement
Madame	CASSIERS	Myriam	Attachée	MRBC - Direction Etudes et Planification
Mijnheer	CASSIERS	Tim	Division of Geography	KU Leuven
Mijnheer	CAUTAERS	Eddie		Werkgroep Belangen GC De Markten
Madame	CLAES	Anne	Directrice des relations extérieures	MRBC

Mijnheer	COCHEZ	Geert	Coördinator Brussels Academy en Brussels for Europe	Brussels studies institute en Cosmopolis VUB
Madame	COPPENS	Mara	Assistante parlementaire de Marie Nagy	Parlement bruxellois
Monsieur	CORBALAN	Alfredo	Chef du projet	ADT-ATO
Monsieur	CORIJN	Eric	Professor	VUB - Centre for Urban Research COSMOPOLIS
Mijnheer	CORNELIS	Stefan	Kabinetschef	Kabinet Minister Vanhengel
Madame	COSME	Sophie	Manager	Anderlecht Centre
Mijnheer	CYS	Mathias	Adviseur	Agoria
Monsieur	DADIC	Valentin	Manager	ATRIUM
	DE BONIS	Marco		
Mijnheer	DE BRABANTER	Jan	Adjunct Secretaris Generaal	BECI
Mijnheer	DE BUYCKER	Sven	Attaché	MBHG
Mevrouw	DE CANNIERE	Ann	Projectmanager	ADT-ATO
Madame	DE KERCHOVE	Floriane	Directeur	Agoria
Madame	DE MUNCK	Aurore	Juriste	MRBC
Mijnheer	DE ROUCK	Lieven	Voorzitter	N-VA Brussel
Monsieur	DE SALLE	Jean	Président	CRD
Monsieur	DE WILDE D'ESTMAEL	Jean-Luc	Head of Strategic planning and European projects	STIB
Monsieur	DECHEF	Augustin	Secrétaire local (FDF)	FDF
Monsieur	DEHAIBE	Xavier	1er attaché-expert	MRBC - IBSA
Madame	DELFOSE	Joëlle	Directrice	CESRBC
Monsieur	DELHOVE	Hervé		Ville de Bruxelles
Mijnheer	DEMOL	Pierre	Lid bureau	ACV-BRC
Monsieur	DETAILLE	Xavier-Hugues	Team leader	N-ALLO
Monsieur	DEWEZ	Adrien	Manager	ATRIUM Cureghem
Madame	DIAZ PEREZ	Rosa	Missions externes	SDRB
Monsieur	DIRIX	Pierre-Olivier	Collaborateur Cellule Communication	Cabinet de la ministre Céline Fremault
Monsieur	DUBY	Xavier	Assistant de direction	CESRBC
Monsieur	d'UDEKEM d'ACOZ	Rodolphe	Conseiller financier	ABE
Monsieur	DUMONT	Marc	Représentant de la CBENM	CBENM
Madame	DURAY	Sarah	Département urbanisme, Cellule Plan	Ville de Bruxelles
Mijnheer	DUYNSLAGER	Rik	Vertaler	ESRBHG
Monsieur	EL GHRAIBI	Raphaël	Juriste	Syndicat des locataires
Monsieur	EL MALIJI	Saïd	Journaliste	AYWA MAGAZINE
Madame	ERROELEN	Françoise		MRBC

De dubbele internationale uitdaging van Brussel

Madame	EUSEPI	Danièle	Déleguée CPPT	Comité Régional Bruxellois de la CGSLB
Mevrouw	EYKELBERG	Evelyne	Manager Publieke Sector and Change Management	Kurt Salmon
Monsieur	FASSI-FIHRI	Hamza	Président	Parlement francophone bruxellois
Mijnheer	FLAMEE	Michel	Voorzitter	Cepani
Madame	FOSTY	Christine	Conseillère	SNCB
Monsieur	FRANZEN	Christian	Administrateur délégué honoraire	BECI
Madame	FREMAULT	Céline	Ministre	Gouvernement Région de Bruxelles-Capitale
Madame	GADOUCHE	Latifa	Coordinatrice générale de projets	Bruxelles Vivre ensemble asbl
Madame	Geczynski	Sharon	Chercheuse	Actiris - Observatoire bruxellois de l'emploi
Madame	GERARD	Myriam	Secrétaire régionale Bruxelles	CSC
Monsieur	GERARD	Alexis	Attaché	CESRBC
Madame	GODIN	Isabelle	Professeur	Ecole de Santé Publique de l'ULB
Monsieur	HADJI	Samy	Chargé de mission	IEB
Monsieur	HAMMOU	Lahcen	Manager	ATRIUM Brabant
Mijnheer	HENDRIX	Guy	Expert Strategie	Infrabel
Mevrouw	HERMANS	Christiane	Attaché	MBHG - Cel Gelijke Kansen
Mijnheer	HIERS	Stijn	Fractiesecretaris	Brussels Parlement - Vlaams Belang
Monsieur	HUBERT	Michel	Professeur ordinaire	Université Saint-Louis
Mevrouw	IMPENS	Karin	Adjunct-Directeur	Verbindingsbureau Brussel-Europe
Mevrouw	IMPENS	Karin	Adjunct-directeur	Verbindingsbureau Brussel-Europa
Monsieur	JASSIN	Eric	Echevin des travaux publics, Tourisme, Relations internationales et Coopération	Commune de Saint-Jossetten-Noode
Madame	JIMENES LAMAS	Eva		CSC
Madame	JODOGNE	Cécile	Députée	Parlement bruxellois
Monsieur	KEMPENEERS	Serge	Directeur Division Espaces verts	Bruxelles Environnement
Monsieur	KEMPENEERS	Hugues	Conseiller Alliance Emploi-Environnement	Confédération construction
Mijnheer	KESTELOOT	Christian	Hoogleraar	KU Leuven - Afdeling Geografie
Madame	LAFAUT	Françoise	Directrice	IFCAD
Madame	LAMBOTTE	Françoise	Directrice Dpt Expertises et Coordination	ABE

Monsieur	LAMOULINE	Christian	Secrétaire général	MRBC
Madame	LAMY	Michelle	Déléguée permanente/ Attachée	CSC services publics
Monsieur	LEMAIRE	Pierre	Chargé de projets	ADT-ATO
Mijnheer	LEMEIRE	Frans	Professeur	Universiteit Hasselt
Madame	LEMERLE	Marylise	Assistante de projet	Atrium Chaussée de Ninove
Monsieur	LENNERT	Moritz	Assistant - Département de Géographie	ULB
Madame	LEROY	Josiane		'Société civile'
Monsieur	LIEVENS	Denis	Conseiller cellule Economie	Cabinet de la ministre Céline Fremault
Madame	LOUCKX	Martine	Maître assistante	Haute école Lucia de Brouckère
Mijnheer	LUYCKX	Carlo	Directeur	Verbindingsbureau Brussel- Europa
Madame	MAHIEU	Céline	Professeur	Ecole de Santé Publique de l'ULB
Monsieur	MAISSIN	Gabriel	Economiste	CBENM
Madame	MARCUS HELMONS	Anne	Responsable juridique	ADT
Madame	MASSAMBA	Sifa	Asistante de projet	ATRIUM
Monsieur	MATSAS	Roméo	Service Etudes	CSC
Madame	MERCENIER	Heidi	Research fellow-Ph.D. student	Institut d'études européennes
Madame	MIKOLAJCZAK	Anne		Cabinet de la ministre Céline Fremault
Madame	MILLAN	Julie	Attachée	CESRBC
Madame	MISSAOUI	Lamia	Maître de Conférences	Université de Versailles- Saint-Quentin
Mevrouw	MODELAERS	Nicole	Beleidsmedewerker sociale uitsluiting	Brusselse Welzijns- en gezondheidsRaad
Monsieur	MOHAMMAD	Abdullah	Chef de projets	
Madame	NAGY	Marie	Députée	Parlement bruxellois
Madame	NAKHLE	Lise	Chargée de mission	ADT-ATO
Monsieur	NOEL	Jérôme	Attaché	CESRBC
Madame	ORIGER	Geneviève		
Madame	PAUTHIER	Isabelle	Directrice	ARAU
Monsieur	PIERSOEL	Daniel		
Monsieur	PLETINCKX	Jean	Director Supply & Logistics Support	MSF
Monsieur	PONCELET	Alexandre		
Madame	POTTIER	Emmanuelle	Analyste	Actiris - Observatoire bruxellois de l'emploi
Madame	P'TITO	Olivia	Députée	Parlement bruxellois
Madame	RAPOSO	Anna	Stagiaire	CSC

De dubbele internationale uitdaging van Brussel

Monsieur	RAYNAUD	Frédéric	Responsable du dpt "Connaissance territoriale"	ADT-ATO
Monsieur	REA	Andrea	Professeur de sociologie	ULB - GERME
Madame	RENIER	Nathalie	Direction de la rénovation urbaine	MRBC - AATL
Madame	ROELANDT	Emeline		
Mevrouw	ROEX	Elke	Schepen	Gemeente Anderlecht
Madame	ROGGEMANS	Marie-Laure	Déleguée de la RBC au développement du Quartier Européen	ADT-ATO
Mijnheer	RONSIJN	Pieter	Parlementair medewerker	Brussels Parlement - Raad VGC
Monsieur	ROSENFELD	Martin	Assistant ULB - Faculté des sciences sociales et politiques	ULB
Monsieur	RUCCI	Jean-Pierre	Directeur	Evoliris
Madame	SALAH	Marie-Hélène	Journaliste	SCPS Question Santé asbl
Monsieur	SCHILTZ	Laurent	Directeur	Confédération construction
Madame	SENHADJI	Khadija	Analyste	Actiris - Observatoire bruxellois de l'emploi
Monsieur	SERROKH	Saïd	Sales & Development Director	Tonton Chami s.p.r.l.
Madame	SHAMILIOV	Ramzan		
Monsieur	SIMAR	Luc	Secrétaire général adjoint	CESW
Madame	SKA	Marie-Hélène		CSC
Mijnheer	SMETS	Louis		OPEN VLD - LVZ
Monsieur	SOKAL	Christophe	Coordinateur Entrepreneurs et Société	UCM
Monsieur	SONCK	Mathieu	Secrétaire Général	IEB - Inter-Environnement Bruxelles
Monsieur	SOPA	Ilir	Consultant	Formaludis
Mevrouw	SPRUYT	Geneviève	Adjunct van de Gewestsecretaris	ACLVB
Mevrouw	STEENWINCKEL	Ann	Adviseur Coördinatie Brussel	Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid
Monsieur	STRUELENS	Patrick	Responsable communication	Bureau de Liaison Bruxelles-Europe
Monsieur	THYS	Stéphane	Coordinateur	Actiris - Observatoire bruxellois de l'emploi
Mijnheer	TIEBOUT	Joris	CEO Abattoir	Abattoir nv
Monsieur	TIMMERMANS	François	Fonctionnaire délégué	MRBC - Direction de l'urbanisme
Monsieur	TOLLEY	Malko		CPAS de BRUXELLES
Mijnheer	TRULLEMANS	Marc	Coordinateur	Cellule Diversité Bruxelles (Actiris)
Mijnheer	UTSI	Stevens	Stafmedewerker studiecentrum	Vlaams Belang

Mijnheer	VAESEN	Joost	Directeur	BSI
Madame	VALSAMIS	Daphné	Senior researcher	Idea consult
Mijnheer	VAN ASSCHE	Anton	Adviseur	UNIZO
Monsieur	VAN BAMBEKE	Michel		
Madame	VAN CUTSEM	Marie-Claire	Urbaniste, chargée de projets et administrateur	ERU asbl
Monsieur	VAN DE PERRE	Godfried	Zaakvoerder	ARTEBELLA
Mijnheer	VAN DE PUTTE	Dirk	Adjunct directeur	ADT-ATO
Madame	VAN DE STEENE	Christiane		CGSP - cheminots Bruxelles
Mijnheer	VAN DEN BERGHE	Jeremi	Medewerker	N-VA
Mijnheer	VAN DEN DRIESSCHE	Johan	Bestuurder van vennootschappen	Gemeenteraadslid N-VA
Monsieur	VAN DIEVOET	Paul		UCM
Madame	VAN HECKE	Cécile	Travaux publics, Propreté publique, Espaces verts et plantations communales ; Vie sociale	Commune de Watermael-Boitsfort
Mijnheer	VAN LIERDE	Johan	Adjunct-Directeur	ESRBHG
Mijnheer	VAN LOOCK	Lode	Coördinator	BNCTO
Monsieur	VAN MUYLDER	Philippe	Secrétaire général	FGTB Bruxelles
Mijnheer	VAN SCHEPDAEL	Joris	Attaché	ESRBHG
Mevrouw	VAN VLIERBERGE	Karen	Attaché	Permanente vertegenwoordiging van België bij de EU
Mijnheer	VANDECANDELAERE	Hans	Historicus, Schrijver, Onderzoeker	
Monsieur	VANDENABEELE	Philippe	Secrétaire régional bruxellois	CGSLB
Monsieur	VANDERMOTTEN	Christian	Professeur	Université Libre de Bruxelles
Monsieur	VERBEEREN	Pierre	Directeur général	Médecins du Monde
Monsieur	VERBIEST	Laurent	Conseiller Cellule commerce	Cabinet Ministre Fremault
Monsieur	VERBOVEN	Xavier	Vice-Président section "emploi, affaires sociales, citoyenneté"	CESE
Monsieur	VERBROUCK	Hugues	Head of commercial department	SDRB
Madame	VERGER	Solange	Chargée de mission	ADT-ATO
Mijnheer	VERHOEVEN	Karel	Voorzitter	Wereldwerkgroep 11.11.11 Brussel vijfhoek
Monsieur	VERLINDEN	Marc	Attaché	CESRBC
Monsieur	VERTHE	Charlie	Attaché	CESRBC
Monsieur	VERVOORT	Rudy	Ministre-Président du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale	Gouvernement Région de Bruxelles-Capitale

De dubbele internationale uitdaging van Brussel

Madame	VIDEGAIN	Victoria	Attachée juriste	MRBC - AATL
Monsieur	VILAIN	Serge	Président	SRIB
Monsieur	VRANCKX	Daniel	Sous-directeur	IFCAD
Monsieur	WALRAVENS	Thierry	Conseiller en Organisation	Hôpital Erasme
Monsieur	WANLIN	Pierre	Service Education Permanente	Fédération Wallonie-BXL
Monsieur	WAYENS	Benjamin	Maître de Conférences	IGEAT - Faculté des Sciences
Madame	WERTH	Francine	Secrétaire patronale	UCM
Monsieur	WILLOCX	Olivier	Président	CESRBC
